

askjæla
4

Sisukord

- 5** Süda muutuda võib kordi ühes hetkes
Kroonlinna Püha Joanni luuletus,
tõlkinud Preester Sakarias Leppik
- 8** Abielu Õigeusu Kirikus
Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Stefanus,
tõlkinud Tiina Niitvägi-Hellamaa
- 36** Õigeusu Kirik ja seksuaalsus
Olivier Clément,
tõlkinud Margus Ott
- 46** Armastus, abielu ja seksuaalsus
John Chryssavgis,
tõlkinud preester Sakarias Leppik
- 57** Homoseksuaalsus, loomuvastane loomus?
arhimandriit prof. Hdr. Grigorios Papathomas,
tõlkinud Tiina Niitvägi-Hellamaa
- 75** Risti rahwa abbi kasa kohhus
abielujuhised Riia Vaimuliku Seminari ajakirja Jumala kartuse
Kool 1857. aasta numbris
- 84** Rubriik: Kirikuisade tekstid
Püha Johannes Kuldsuu ristimisjutlused,
tõlkinud ülempreester Mattias Palli
- 104** Õigeusk Eestis
Jüri Kotšinev
- 117** Eestlane luterluse ja õigeusu vahel
Riho Saard
- 135** Siim-Tanel Annuse kunst
- 137** Editorial
- 139** Резюме

Kroonlinna Püha Joann elas aastatel 1828–1908 ja oli kogudusepreester Kroonlinnas. Õiglane Joann aitas piiskopmärter Platonil koguda vahendeid Peterburi eestlastest õigeusklike Püha Issidori kiriku ehitamiseks. Oma pastoraalse tegevuse jooksul kirjutas ta ka raamatu “Minu elu Kristuses”. Seda sügavalt vaimulikule kaemusele toetuvat teost ei ole lugenud üksnes piiskopid ja preestrid, vaid ka mungaelu elavad inimesed ja need, kes otsivad oma elu Kristuses. Alltoodud luuletus on näide Kroonlinna Püha Joanni poeesiast.

SÜDA MUUTUDA VÕIB KORDI ÜHES HETKES

5

Süda muutuda võib kordi ühes hetkes –

hääks siis või kurjaks,

usklikuks või uskmatuks,

lihtsaks või riukalikuks,

armastavaks või vihkavaks,

häätahtlikuks või kadedaks,

heldeks või ahneks,

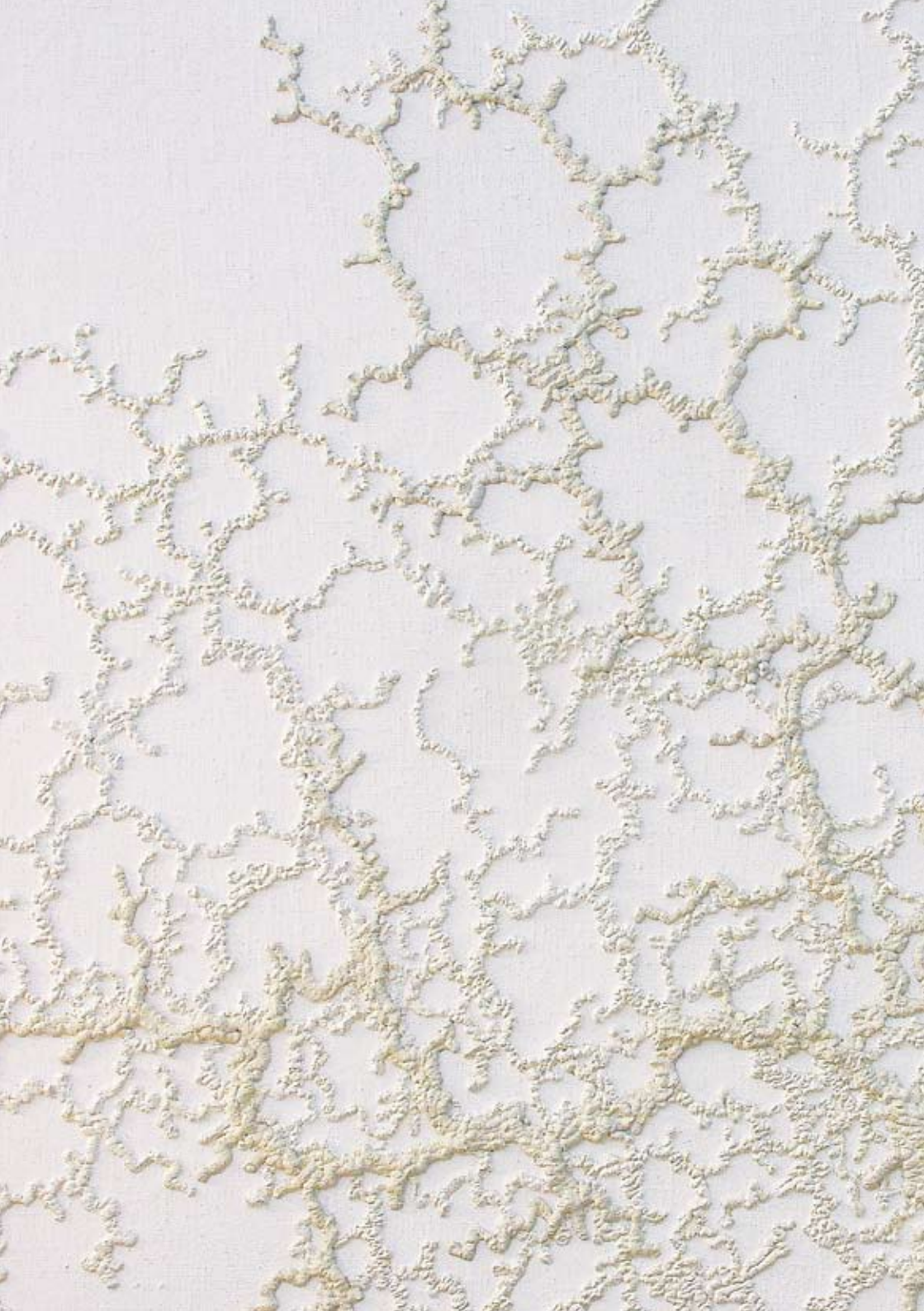
Oo, milline püsisus!

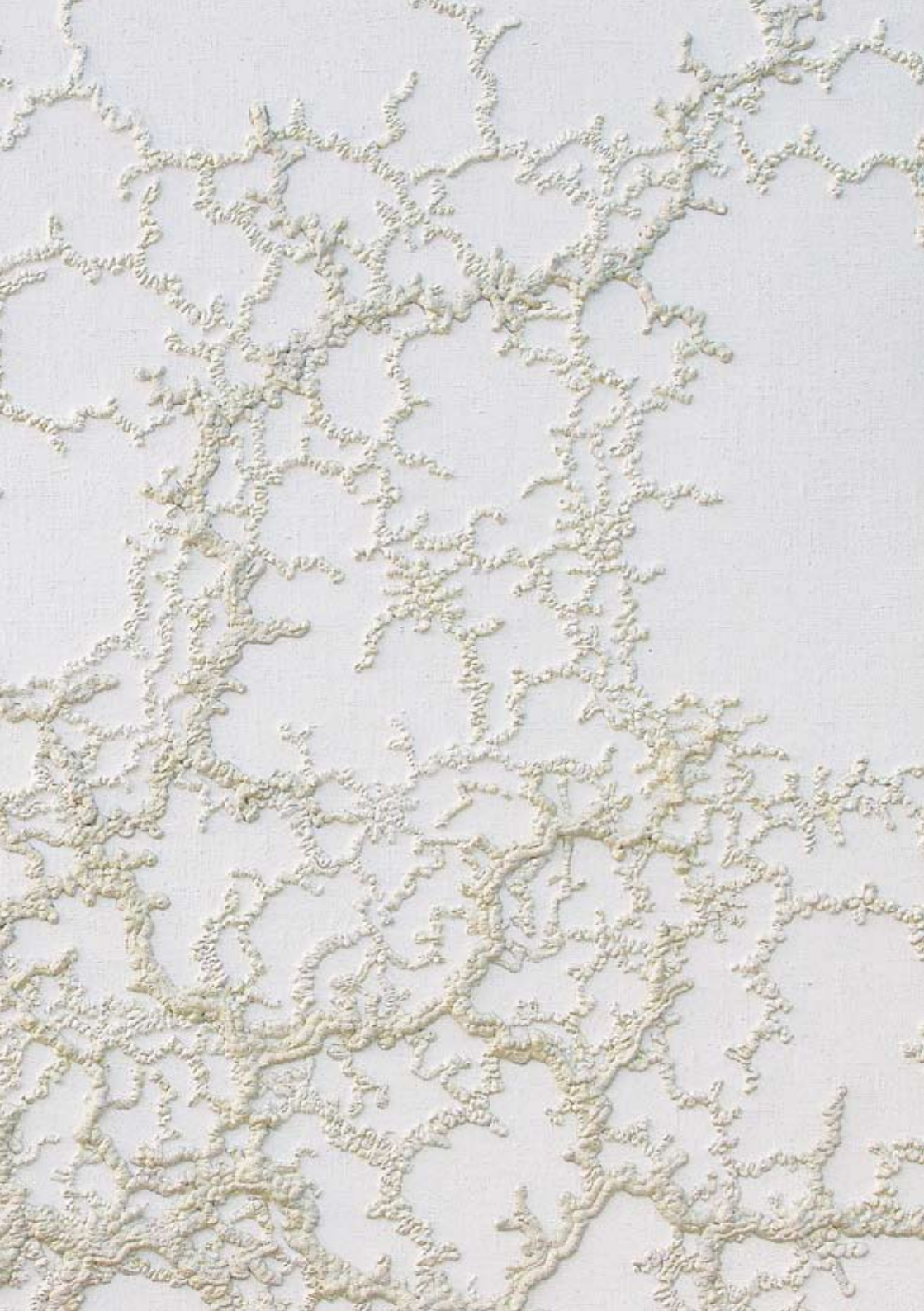
Oo, mitmed ohud!

Oo, kuis kained peame olema ja valvsad!

*Tõlkinud
preester Sakarias Leppik*

ABIELU ÕIGEUSU KIRIKUS

†Stefanus

Tallinna ja kogu Eesti metropoliit

A) Inimese salasus

8

I. Võime armastada on jumalanäolisuse pitser inimesel (1Jn 3:1). Käesoleva kirjutise eesmärk ei ole vastata kõigile õigeusu kirikus abielu salasuse tähenduse ja kasutusega seonduvale küsimustele või leida lahendust sellega seotud kahtlustele ja ebakindlusele, vaid juhtida meie tähelepanu eelkõige õigeusu kiriku abielukäsitlusele, abielule kui salasusele (*mysterion*) ehk siis abielu sellele tahule, millega ei tegele ei psühholoogia, sotsioloogia ega õigusloome¹. Lahti seletatult tähendab see, et kristliku abielu eelduseks on arusaam inimesest kui elusolendist, kellele pole omased mitte üksnes füsioloogilised, psühholoogilised ja ühiskondlikud talitused, vaid kes jumalariigi kodanikuna on kutsutud viima oma maist elu vastavusse igavikuliste väärtustega. “Kui mees ja naine saavad üheks läbi abielu salasuse,” väidab püha Johannes Kuldsuu (PG 61/215; 62/387), “siis ei ole nad enam millegi maise, vaid Jumala enese kujutis.” Seega saavad mees ja naine üheks ühes kolmandas mõistes, kelleks on Jumal, nagu inimlik ja jumalik liituvad Sõna hüpostaasis, nagu Isa ja Poeg ühinevad Vaimus². Tegemist pole enam abielupaari, vaid meheliku ja naiseliku üks-olemise vähendatud kujutisega (kuna ühtsus paljususes on kolmainu dogma väljendus, mis m ä n g i b t õ e p o o l e s t r o l l i nii kiriku elus kui abielus) ja see mehelik-naiselik oma terviklikkuses on lõimitud jumalariigi inimeses: Püha Vaimu vael taas uueks loodud Aadama kohta, kes kannab Eevat oma küljeluus, ütleb püha Johannes Kuldsuu (PG 62/387), et “see, keda ei seo abielusidemed, pole oma olemises täielik,

talle kuulub sellest vaid pool”.

2. Nii ulatub kristlik abielu, mis püha Pauluse sõnade kohaselt (Ef 5:32) on salasusena seotud nii Kristuse kui Kirikuga, tagasi inimese langemise eelsesse aega. “Sakramendi “meenutuse” kaudu,” ütleb professor Jevdokimov, “teeb armastus selle, mis oli võimalik paradisis, taas võimalikuks maa peal³.” Olen seisukohal, et selles osas on õigeusu käsitus äärmiselt isikukeskne, sest abieluseisund on eriline kutsumus saavutamaks inimese täiuslikkust Jumalas ja ületamaks lahusoleku ning enesekeskse eraldumise patust seisundit, kuna inimarmastuse “lõõsk on tulelõõsk, selle leegid Issanda leegid” (Ülemlaul 8:6). Seega on abieluline armastus oma laadilt pneumatofoorne, Vaimu kandev, võimaldades inimesel enesekeskuse ja isekuse asemel saada kõiges ühekeskmeks.

9

3. Nüüd on sobiv pikemalt peatuda inimesiku salasusel. Mõiste ‘isik’ ajalooline areng on ilmselgelt olnud keeruline. Nii kreeka sõna *proso-pon* kui ka ladina sõna *persona* tähendasid algselt teatrimaski, seejärel rolli; nii seda rolli, mida näitleja teatris etendas, kui seda, mida indiviid ühiskonnas mängis; nii rolli, mille osas sooviti teisi veenda, et selline ollaksegi, kui rolli, millesse inimene pandi teiste poolt ja mille osas sooviti teda veenda, et selline ta on. Kuid kristlus toob kaasa põhjaliku muudatuse. Evangeeliumi järgi tuleb iga inimest pidada “ainulaadseks”, kelle hing on rohkem väärt kui terve maailm, sest inimene on “Jumala kuju”. Ja kui indiviid, üksikolend, kes on sigitatud läbi bioloogilise protsessi, kuulub looduse ja bioloogia valdkonda, siis isik on looduse ja bioloogia ülene vaimulik kategooria. Berdjajevi jaoks on indiviid osa liigist, loodud maailmast, ühiskonnast; aga liik, loodud maailm, ühiskond on osa isikust. Just sellest seisukohast lähtudes väidab evangeelium, et inimesik on hinnalisem kui kõik maailma osised,

sest “kes iganes tahab päästa oma elu või hinge (indiviidina), kaotab selle, aga kes iganes kaotab oma elu, leiab selle uuesti (isikuna)”. Indiviidil on piirid ja ta on neisse suletud; isiku piirid on suuremad kui ta ise, ta on valinud ustavuse, mis evangeeliumi sõnul on väärt enamat kui kõik muu. Isik on enam kui indiviid, olles “ainulaadsena” avatud kõigele ja kõigile. Indiviid on keskendunud oma bioloogilisele ja psüühilisele hingele, oma “minale”. Isiku keskmes on vaim ja “mina”, mis on lõpmatult sügavam kui empiiriline “mina”; ta on kutsutud armastuses ühendama loodud loomust mitteloodud loomusega, võttes vastu armu. Mõista inimest tähendab mõista, kui ebatäiuslik on tema suhe sellega, on täiuslik – see tähendab Absoluudiga. Kui inimene ütleb: “mina olen”, sarnaneb ta sellele, kes ütleb: “ma olen, kes ma olen”. Inimene on kohal oma Minas, kes sõltub Absoluudist ja Absoluudis, kes ei sõltu millestki peale iseenda. See lühike filosoofiline sissejuhat

10 tus toob meid kirikuisade seisukohtade juurde, millest saame lõpliku kinnitust. Kreeka kirikuisad kirjeldavad inimese salasust kolmainu dogma valguses, kuna inimesiku salasus peegeldab Jumala salasust. Püha Gregorius Nüssast leiab, et meie vaimulik loomus on olemas Looja eeskujul, ta sarnaneb sellele, mis on temast ülemal, ilmutades ligipääsmatu jälge iseenese mittetundmises. Siin puutume kokku kõige olulisemaga kirikuisade väidetes: Jumal elab “ligipääsmatus valguses”, aga ka inimene avastab oma ligipääsmatu sügavuse. Seega saab isiku mõiste selgeks esmalt kolmainu tasandil; tegelikult ongi isik olemas ainult Jumalas. Inimene, “kuju”, tunneb igatsust saada “isikuks” ja seda igatsust saab ta teostada üksnes Algkujust (Arhetüübist) osa saades, üdini püüeldes jumaliku Teise poole. Lihakssaamisega omandab “Jumala näo järgi loodu”, milles inimene eristub kogu ülejäänud loodust, kogu oma väärtuse. Kristuse, “täiusliku Inimese” valgus valgustab inimesiku lõplikku kuju jumalasarnasena, sellisena, nagu Jumal teda oma algse kava kohaselt soovis ning mille Kristus nähtavaks tegi

ja t e a n d r i l i s e, jumalik-inimliku kujuna lõpule viis⁴.

4. Aga inimese langemine rikkus ära tema olemise, jagades inimese halvaks mehelikkuseks ja halvaks naiselikkuseks, ning paisates mõlemad lõputusse pendeldamisse külgetõmbe ja äratõuke vahel, lõhkudes sellega algse kahe poole ühtsuse, milles inimene ei olnud lihtsalt “mees või naine”, vaid “mees *ja* naine”, kus ontoloogiline “ja” väljendab t e a n t r o o p i a täiuslikkust, Jumala kuju inimeses⁵. Seda muutust võib seletada järgnevalt: sugu ärkas inimeses mässajana vaimu vastu, iseseisva ja sõltumatu osise, külgetõmbe, kirena; mitte üksnes vaimule allumatu, vaid vaimu allutavana. Sooline elu kaotas oma algse harmoonia ja omandas traagilise iseloomu. Seepärast kaasneb jumalariigi saabumisega abielulise armastuse täielik küpsus ühes ainsas isikus, ainsa üle-inimliku tõelisusena, mis on kokku võetud Kristuses, kes kaotab ära sisemise ja välise vahe, kus elutseb meeleliste naudingute otsing, ning kes juhatab pahelise mehelikkuse ja pahelise naiselikkuse umbteelt taasleitnud ja tõeliselt teoks tehtud algse ühtsuse lõpmatusse⁶. Aleksandria püha Klemens on tsiteerinud ühte väga salapärasest agrafo-nit⁷, mis näitlikustab hästi eelpoolöeldut: “Kui küsiti Issandalt kellegi poolt, millal tuleb Tema kuningriik, ta ütles: Kui saavad kaks üheks, ja väline nagu seesmine, ja mees koos naisega ei meheks ega naiseks” (*Clemensi II kiri korintlastele* 12, 2, Apostlikud isad, Tallinn 2002 Vt RESCH, *Agapha* 71, lk 93: Aleksandria Klemens, *Strom.* III, 3, 92).

II

5. Nii on ka abielu seotud alati inimesiku enese-ilmutuse ja enese-määramisega. Salasuse sisu on seega inimliku armastuse muutumine, kirgastumine uueks, taevalikku päritolu tõelisuseks, mis saab armu läbi lihaks selles elus. See tõelus on olemuselt eshatoloogiline, ilmutades risti ja ülestõusmise märgi all läbi elatud kogemuse kaudu jumalariigi auhiilgust. Me usume, et “abielu Kristuses” laseb abikaasadel osa saa-

da jumalikust loomusest (2P 1:14). See on üks tee jumalikustumise, selle armastuse salasuse juurde, millest tulenevalt on abielupaar nagu väike kirik, midagi ja märksa enam kui **üksnes** abielusideme subjekt. Salasuse kaudu pärineb abielupaari ja perekonna otsustav ühiskondlik mõju ülalt, lihakssaamise ja lunastuse jumalikustavast armust⁸.

B) Abielusaakramendi kiriklik iseloom

12 1. “See saladus on suur: ma räägin Kristusest ja kogudusest.” (Ef 5:32) Efeslaste kirja V peatükk toob välja selle, mis kristlikus abielus on tõeliselt uus ja mida ei saa taandada ei juutide kasuahneks utilitarismiks ega roomlaste ülimaks seaduskuulekuseks: võimaluse muuta abikaasade ühtekuuluvus uueks tegelikkuseks⁹, Jumalariigi tegelikkuseks. Seepärast saab olla ainult üks tõeline kristlik abielu. Seda mitte mõne abstraktse seaduse või moraali keelu tõttu, vaid olemuslikult, sest abielu on salasus, jumalariigi sakrament, mis laseb meil osa saada igavese armastuse igavesest rõõmust¹⁰.

On tõsi, et kristlik abieluõpetus põrkub vastu “langenud” inimese empiirilist, praktilist elutegelikkust ja vahel tundub meile, et see jääb teostumatuks ideaaliks, nagu ka kogu evangeelium tervikuna. Aga erinevus “sakramendi” ja “ideaali” vahel seisneb selles, et sakrament ei ole kujuteldav abstraktsioon, vaid kogemus, milles inimene ei toimi üksinda, vaid liidus Jumalaga. Sakramendis, salasuses, on inimkond osaduses Püha Vaimu ülima tõelisusega, lakkamata sealjuures olemast “inimkond” – vastupidi, ütleb Joann Meyendorff¹¹, inimkond saab veelgi inimlikumaks, veelgi tõelisemalt inimlikuks, teostades oma igavikulist saatust läbi suhtlemise, *koinonia*, anni, mis nelipühist alates ilmutab Kirikut ja on ülim eesmärk, mille Kristus ise oma Kirikus

kogu inimkonnale seadis, “et nad oleksid üks, nii nagu meie oleme üks”. (Jh 17:22-23) Nii saab Jumala elus, kus Jumala loodud maailm on kirkastatud seestpoolt, inimese jaoks võimatu võimalikuks juhul, kui inimene oma vabadust kasutades võtab vastu selle, mille Jumal talle annab.

2. “See on nüüd luu minu luust ja liha minu lihast,” ütles mees, kui Jumal naise tema juurde tõi... “ja nad olid mõlemad alasti, mees ja naine, ega häbenenud.” (1Mo 2:23-25) Paradiisist ei leia me munka, vaid paari. Kahlemata kahjustas Jumalast lahusoleku seisund tõsiselt suhet mehe ja naise vahel. Nii üks kui teine tõmmati kaasa eeroose, lihaliku armastuse ebaisikulisse mängu, milles nad otsisid piinarikalt võimalust hetkeks kohtuda, et siis teineteist uuesti kaotada või siis üldse mitte kunagi kohtuda¹². Ainult Kristuses, salasuslikus sidemes, mis kristlast Kirikuga ühendab, otsib viimane leppimist mehe ja naise, meheliku ja naiseliku, eeroose ja isiku vahel.

13

Kristlus, isegi kui mõningad kultuurikontekstid on seda tõi-ka vahel moonutanud, on lõplikult kehtestanud isiku ülimuslikkuse ja selle, et mees ja naine, olles mõlemad isikud, on enam kui lihtsalt võrdsed – nad on absoluutsed. Sellega taastas Kristus meheliku ja naiseliku hea polaarsuse, andis sellele tagasi paradiisi ausära, vaigistas, valgustas seda suure armastusega, mis voogab Tema ja Ta Kiriku vahel, Tema ja euharistiast jumalikustatud maa vahel. Sest Kristuse Kirik ei ole mitte ainult Tema Ihu, vaid ka Tema Mõrsja. Just sellest perspektiivist lähtudes ei ole abielu sotsioloogiline ning tõeliselt kristliku suhte eesmärgiks ei saa olla soojätkamine. Sellega, et Kristus on abielus kohalolev, takistused veel ei kao, aga neist saadakse üle. Temast saab karm nõue austada teise inimese teisesust, et see liiga lähedane inimene jääks siiski ka ligimeseks. “Saada üheks ihuks”, see on üheks

eluks, ei tähenda ühtesulamist, vaid osadust; see tähendab keeldumist teoks teha lihalikku armastust oma näilisuses ja masinlikkuses, et suunata oma tähelepanu teisele inimesele ja elu pühitsemisele. Ning et teostada inimlikku armastust eneseületamises, millest sünnib ühine teenimine. Nagu ütleb neljas evangeelium (Jh 2:1–11), toimus Kristuse esimene imetegu Kaana pulmas. Ja selle ainese – vee ja veini – kaudu oli tegemist Kolgata eelmänguga, mis kuulutas juba ette Kiriku sündi ristil: “tema läbitorgatud küljest voolas välja verd ja vett”; see sümboolika seob imeteo paiga, pulmad, Kiriku euharistilise olemusega. Pavel Jevdokimov¹³ kirjutab: “Nii ilmutab Jeesus Kaanas oma auhiilgust *ecclesia domestica* seinte vahel.” Need pulmad on tegelikult abikaasade pulmad Jeesusega. Tema juhatab Kaana pulma ja kreeka kirikuisade sõnutsi kõiki kristlikke pulmi. Tema on see üks ja ainus Peigmees, kelle häält sõber kuuleb ja rõõmustab. See hinge ja Kristuse müstilise pulmapeo tasand, mille otseseks kujutiseks on abielu ja mis puudutab iga hinge ning kogu Mõrsjat-Kirikut, ajendab püha Johannes Kuldsuud õigusega ütlema, et “abielu on Kiriku salasuslik kuju” (P.G. 61/387).

14

3. Euharistias, kus jumalariik muutub meile otseselt kogetavaks, on maine Kirik tõesti Jumala Kirik siis, kui Kristus ise asub inimeste ühenduse etteotsa ja see muutub Tema Ihuks selliselt, et tõke aja ja igaviku vahel puruneb. Kuna Kirik tunnistab abielu kui “salasust”, ei saa seda euharistiast lahutada. Euharistia on ikka olnud ja jääb alati-seks iga kristliku elu “kiriklikkuse” normiks ja seega ka abielu normiks, asetades abielu Kristuse Ihu, Kiriku täiuslikkusesse, väljaspool mida salasust ei ole. Järelikult, Kristuse Ihu “euharistilises kontekstis” peitub just abielu ja euharistiat ühendavas elutähtsas seoses “võti”, mis võimaldab meil mõista Uue Testamendi abielu käsitlevaid tekste ja kogu õigeusu kiriku praktikat. Sellest arusaamine on tänapäeval veelgi

suurema tähtsusega, täiesti möödapääsmatu, sest Kirik on üha enam sunnitud elama ilmalikus kontekstis, mida iseloomustab ükskõiksus või isegi vaenulikkus. Pealegi mõistame seeläbi paremini, miks ja milles ilmutab kristlus tõe inimese kohta, puhast ja lõplikku tõe, samal ajal kui erinevad psühholoogilised, ühiskondlikud teooriad, eriti kuna nad on materialistlikud, on parimal juhul vaid erapoolikud või ühekülgsed¹⁴. Sellepärast saab abielusakramendi “esiteenija” õigeusu kirikus olla ainult piiskop või preester ehk siis euharistia “esiteenija”, kes liturgiliselt esindab ka kogu Kirikut. Järelikult, kui abielu salasust ei saa kiriklikult seletada teisiti kui jumalariigi etteilmumisenä, eeldab see, et tegemist ei ole lihtsalt kellegi “eraasjaga”, vaid “kogu Kiriku” asjaga, terve koguduse asjaga, mitte aga ainult sugulaste või sõprade omaga. Arusaam, et abielu on ülimalt tihedalt seotud euharistiaga, võimaldab igal juhul seletada kõiki hilisemaid õigeusu kiriku seadusi antud valdkonnas.

4. Ka meie praegune laulatustalitus on säilitanud mõningaid jälgi oma euharistilisest algkujust ja selle liturgiline ülesehitus on sama, mis jumalikul liturgial, koosnedes andide toomisest, epikleesist, pühadest andidest osasaamisest ja tänuandmisest. Seepärast loeb preester kihlamise ajal¹⁵ palve “Igavene Jumal...” paludes Jumala armul liita ühte see, mis oli laiali pillatud, ja muuta armastuse side katkematuks. Siit kajab vastu kõige vanem euharistiline palve apostlite õpetuse (Didache) 9. peatükist: “Nii nagu see leib oli laiali (hajutatud) üle mägede ja on saanud kokku üheks, nõnda kogutagu sinu kogudus maa äärtelt sinu riiki.”¹⁶

Kihlatute armastus lõimub juba oma hingestatuselt euharistilise osadusega ja on sellele suunatud. Kihlamine lõpeb sõrmuste üleandmisega. Sama sõrmuse, mille isa andeksandmise ja taastatud kuningliku vää-

rikuse märgiks pani sõrme kadunud pojale. Otsekui pitseeritaks kihlatute kohtumine Jumala töotuste sõrmusega. Selles on kokku võetud inimkonna ajalugu: Jumala laps päästetakse tänu “filantroobist” – “inimeste armastajast” – Isa ustavusele. Jumala tegu saadab koheselt ka kuninglik kingitus: “Issanda ingel käigu nende eel kõigel nende elu-ajal”¹⁷. Vapustav sümbol ühinemisest üheks inimeseks, üheks saatus-eks: abielukoguduse ingel juhatab talle teed jumalariigi poole.¹⁸

16 Laulatuse (kroonimise) talitus, nagu jumalik liturgiagi, algab õnnistusega: “Kiidetud olgu Isa, Poja ja Püha Vaimu riik...”¹⁹. Õigeusu kirik on jätkuvalt ülimalt teadlik sellest, et euharistia on tõeline “abielu pitser”, sest abielu, mis on sõlmitud enne ristimist, tähendab abielu, mis ei ole seotud euharistiaga ning loetakse kristlaste puhul “mitte olemasolevaks”²⁰. Enne algusõnnistust lauldakse psalmi 128²¹, mis kuulub abielutalitusse juba alates IV sajandist ja mille selgelt eshatoloogiline sisu ilmutab taevast Jeruusalemma: maapealne abiellumine avab tee Siioni ülendamisele Taabori valgusesse. Järgnevates palvetes nimetatakse peavanemate nimesid ja osaks saavaid õnnistusi, millega ühendatakse kaks sõlmitud liitu üheks pääste armumajapidamiseks. Korduvalt palutakse abielulist puhtust ja rikkumata abieluvoodit: neitsilikkuse ja abieluseisuse kõnekas kohtumine osutab samale allikale ja samale täiuslikkusele, milles Kaana imeteost alates kulmineeruvad inimelu kaks salasust. Taeva ja maa vahel hakkab kehtima imeline tasakaal, mistõttu maine silmapiir enam milleski ei piira abiellunute ühist taevaminekut. Evangeeliumis lõpeb iga tegu Kristuses auhiilgusega, selle teostumist ilmutab ja tõstab au sisse Püha Vaim. Kihlatutele saab Kristuse kohalolus osaks au, mille läbi nad saavad lõplikult üheks ja preester tõstab nad sellesse auseisusesse sakramendi epikleesiga: “Issand, meie Jumal, krooni neid au ja kiitusega”²². See on sakramendi teostumise hetk: abielunelipühi aeg, Püha Vaimu mahatulek, mis loob

uue olendi. Nii saab abielust ühenduslülili inimsaatuse alfa ja oomega vahel²³. Püha Johannes Kuldsuu näeb kroonis abieluaskeesi sümbolit; selle askeesi eesmärgiks on jõuda puhtuseni, inimese terviklikkuseni. On märkimisväärne, et abielurituaalis ei sisaldu mingit suguelu kartust, jälgegi umbusust või põlgusest. Palve abielulise puhtuse eest vastandub kõikvõimalikele arusaamadele abielust kui “meeleliste naudingute vastasest ravimist”, taotledes hoopis midagi muud: lihaliku armastuse ülendamise imet. Lihalik patt ei ole enam “liha patt”, vaid patustamine “liha vastu”, lihaksamise pühaduse ja puutumatus vastu. Tänapäeva blaseerunud ja tohutusse tühimusse uppunud erootika tuhmil taustal ilmutab armastus ennast jälle kui vaimustav ja ainus suur seiklus, mille kaudu inimene puudutab taevast mitte poeetilises mõttes, vaid ontoloogiliselt, abielu pühaduse armuväe läbi. Uue Testamendi lugemised Efeslaste kirjast (5:20-33) ja Johannese evangeeliumist (2:1-11)

17

toovad esile kõige olulisema: abielulise armastuse euharistilise olemuse. Euharistiast lahus oleva abieluriituse sisseseadmisega ei kadunud Kiriku teadvusest see sisemine side, mis ühendab abikaasade ühtsust Kristuse ihu ja vere salasusega. Meieni jõudnud vanad abieluriituse tekstid²⁴ räägivad abikaasade osasaamisest armulauast “kui nad seda väärt on”; varuks olevate pühade andide vastuvõtmine leidis aset pärast preestri hüüet: “pühad annid pühadele” ja laulu “Õnnistusekarika tahan ma võtta”²⁵. Abielutalitus, mis sisaldas ennepühitsetud pühadest andidest osasaamist, oli Kirikus kasutusel kuni XV sajandini²⁶. Kui abikaasad polnud “väärilised” pühadest salasustest osa saama, võisid nad ühiselt karikast vastu võtta vaid preestri õnnistuse saanud veini. See talitusvorm on säilinud tänapäevani, olles ainsana kasutusel, ja karikast õnnistatud veini võtmise eel lauldakse “Meie Isa”. Ning preester lõpetab talituse, lastes abikaasadel teha kolm ringi: abielutee ei ole enam lihtne teekond: see kulgeb igaviku teljel. Ja talituse viimase noodi, teelesaatmisega, ilmutatakse abiellunuile nende apostelliku ülesan-

net: anda usust tunnistust oma eluga, abielu preestriseisusega.

5. Kokkuvõtteks võib öelda, et abielu on õigeusu kirikus salarus. Igas salaruses asetatakse Jumala palge ette mõni inimelu hetk või tahk ja see omandab uue tähenduse: sündimine, vaimulik sirgumine, teenimiseks välja valimine, haigus, surm. Aga salarus ei ole maagia: Püha Vaimu and on alati määratud vabale inimesele, kellele jääb võimalus Jumala and tagasi lükata ja elada ainult “liha järgi”. Salarus arm mitte ei kaota ära vabadust, vaid avab inimese ees ukse täiesti vabale, vabatahtlikule vaimulikule kasvamisele ja teisenemisele, kirkastumisele. Igal salarusel on mõte ainult Kristuse Ihu elu täiuslikkuses, Kirikus. Üksnes seal puhastub kõik olemasolev, allutades end Jumala tahtele, et seestpoolt kogeda jumalariigi eshatoloogilist tõelisust. **18** Jumalale toetumine võimaldab usklikel hoida abielu puutumatusena isegi juhul, kui inimlik osa selles lööb vankuma, sest rõhutab vaimulikke väärtusi, mis on abielule sama omased kui selle ihulik osa²⁷. Tõeline armastus meenutab alati kas teadlikult või teadmatult “ekstaasi”, milleks on Kristuse ristisurm; ekstaasi, mis toob ilmale uue inimkonna. Saab alguse askees, mille sisuks on ammutada Kristuse ammendamata ekstaasist. Tema läbitorgatud küljest voolavad välja ristimise vesi ja euharistia veri. Tema piinatud olemisest purskub Püha Vaim. Kui inimlik armastus näib kokku kuivavat, piisab sellest, kui kaevume jumalik-inimliku armastuse ammendamatu tasandini. Läbi meeleparanduse, andeksandmise ja usalduse – selletaolise, mida kogevad mungad kõrbes – antakse teine inimene meile äkki tagasi, imetus ja tänutunne süvenevad, ustavusest saab Vaimus ligipääs uudsusele nii, et taas ja taas ilmutab end meievaheline “suur salarus”, mille kindlateks kriteeriumiteks, erinevalt kire joovastusest, on rahu, rõõm, jagatud usaldus²⁸. Seepärast, kui vastuoluline see ka poleks, on Kristuse risti pärast, mis väljendab armastuse täiust, olemas side abielu ja martüüriumi vahel.

Kõik see näitab, et Kirik, pakkudes inimestele evangeeliumi absoluutseid põhimõtteid, kaitseb mitte abstraktseid utoopiaid, vaid seda, mis on tõeliselt inimlik. Ristiusk ei ole ainult Jumala Tõde; see on ka tõde langenud inimese kohta, keda Kirik on päästma kutsunud, ja ausse tõstatatud inimese kohta, keda on meile lõplikult ilmutatud Issanda Jeesuse Isikus, kes on kristliku elu norm ja siht.

C) Preestrite abielu

1. Jagamatu Kiriku pärimuse kohaselt varakristlikest aegadest kuni meie päevini ei ole kloostrielu ilmtingimata seotud vaimuliku- ja abielu ilmalikuseisusega. Nii võib juhtuda, et ilmikki vajab eneseteostuseks tsölibaati; mungad, läänekirikus kuni karolingide ajani, idakirikus, välja arvatud mõned erandid kuni tänapäevani, on peaaegu kõik ilmikud. Seega, kui ilmikul võib olla kutsumus elada vallalisena, võib abielumehel sama hästi tekkida vaimulikukutsumus, mis idakirikus ongi ülimalt tavaline²⁹. Kuna aga samas on tegu armastuse etteaimamatute radadega, võib väga hästi leiduda preestreid, ja selleks julgustab meid püha Pauluse eeskuju, kes ei abiellu, et olla vabamad vaimulikuks teenimiseks. Selline näib olevat läänekiriku vaimulikukogemus. Mis tähendab, et Kirik peaks valima oma preestreid nii parimate vallaliste kui parimate abielus meeste seast. Oluline on mitte olla vallaliseseisuse vastu, mitte seda klerikaliseerida (sest ilmikul on õigus teatud laadi maksimalismiks), mitte alavääristada abielu, sest erinevad salasused on otsekui üheainsa euharistilise päikese kiired ja on arusaamatu, miks peaks abielu kui salasus mitte kokku sobima vaimulikupühitsusega. Võib ju olla, et see probleem tundub tänapäeval katoliku kirikule tõelise sasipuntrana mitte üksnes pika ajaloolise tingimuskäitumise tõttu³⁰, vaid ka seepärast, et puudu jääb süga-

va askeesi õhkkonnast, tõelise kõlbelise puhtuse külgetõmbest, mida kloostritee ülimuslikkus Kirikus esile kutsub. Tegelikuses laastavad kaasaegsed luulud inimese eneseteostusest läbi “vaba” seksuaalsuse vaimulikkonda veelgi enam, kuivõrd see vaimulikkond koosneb, nagu kirjutab isa Olivier Clement³¹, suures enamuses preestritest, kes liiga noorelt “kõrvale pandi”, järgides individualistlikku ja sentimentaalset arusaama “kutsumusest” ja keda murdeea kriis tabab neljakümne- või viiekümne-aastaselt.

20 2. Niisiis on Idakirikus alati kindlalt kinni peetud algse Ristikoguduse traditsioonilistest seisukohtadest. Nikaia kirikukogu ajal tõstatasid mõned selle kogu liikmeist, kas siis dualismi (manihheismi) kiire leviku tõttu, mis vastandus ühe osa paganausundite panseksuaalsusele, või kuna hoogustunud oli Vana Testamedi teemaline väitlus puhta ja ebapuhta üle, küsimuse üle, kas abielu on ebapuhas või mitte, soovides koguni, et abielus vaimulikke kohustataks kinni pidama täielikust sugulisest kasinusest. Selle peale tuletas kuulus egiptuse munk Pafnutius (Papnute), kes omast kogemusest oli tuttav askeetliku kasinusega, jõuliselt meelde, et abielu on kõlbeliselt puhas ja seega sobib abielu vaimlikuametiga³² suurepäraselt kokku. Siit nähtub, et kõik kanoonilised normid, mis tänapäevani on õigeusu kirikus kehtivad ja mis käivad abielus vaimulike kohta, on igas suhtes vastavuses kristliku ideaaliga täielikust monogaamiast. Vaimulike puhul saab sellest ideaalist range nõue, sest ainult esimest abielu pühitseti kui sakramenti ja kinnitati ühise euharistia vastuvõtmise pitseriga; teist abielu kirikus ei õnnistatud. Keeld pärast vaimulikuspühitsemist abielluda peegeldab kahtlemata kiriku üldist nõuet, et vaimulikud olgu stabiilsed, väljakujunenud mehed. Vaimliku küpsuse nõude osas ei tehtud mingeid järeleandmisi. Iga mees, olenemata vanusest, kes püüdleb abielu poole ja otsib elukaaslast, igatseb stabiilsust, aga pole veel selleni jõudnud,

kuna soovib muuta oma elulaadi. Just see igatsus ei sobi kokku vastutusega teiste inimeste hingede eest, karjase hoolitsusega kogu Kiriku Ihu eest. Seega võib vaimulikuks pühitseda ainult neid mehi, kes on teinud kindla ja lõpliku valiku abielu ja vallaliseks jäämise vahel ning vaimulikele seatud keeld sõlmida abielu pärast vaimulikupühitsuse vastuvõtmist põhineb järgmistel pastoraalsetel kaalutustel: kaitseb hingeoidja ameti puhtust, aga ei puuduta selle olemust³³.

Pealegi asuvad abielu ja vaimulikuseisuse salasus usuliste väärtuste astmestikus erinevail astmeil: esimesel puhul antakse Jumala õnnistus looduse poolt seatule³⁴, teisel juhul valitakse inimene eriliseks Kõigekõrgema Jumala teenimiseks. Nagu on püha Johannes Kuldsuu nii imetabaselt öelnud: “Vaimulikuseisust teostatakse maa peal, aga selle asupaik on taevas.”³⁵ Põhiliselt toetub kanooniline pärimus just sellele arusaamale salasuste astmelisusest, millega õigustatakse karmi keeldu pärast vaimulikuks pühitsemist abielluda³⁶.

21

3. Mis puudutab teistkordset abiellumist, siis olgu täpsustuseks öeldud, et kanooniline nõue, mille kohaselt vaimulikukandidaat ja tema naine peavad olema abielus esimest korda, tuleneb Kiriku abielu käsitleva dogmaatilise õpetuse sügavamast olemusest. Peamine põhjus, miks lehestunud vaimulik ei saa sõlmida teist abielu (millised ka poleks selle keeluga seonduvad raskused või isegi isiklik tragöödia), seisneb selles, et Kirik tunnistab ainult ühe abielu täielikku sakramentaalset väärtust³⁷ ja preestrid ise peavad elama selle õpetuse kohaselt, mida nad teistele välja pakuvad. Kui leebe Kirik ka poleks teistkordselt abiellu astuvate ilmikute vastu, ei tohi tal samas vajaka jääda nõudlikkusest nende suhtes, kelle ülesandeks on jutlustada ja õpetada Uue Testamendi põhimõtetest kinnipidamist, mis puudutab ühte ja ainsat abielu. Seega, kuigi abielu ei saa sõlmida pärast vaimulikuks pühitsemist, ei peeta õigeusu

pärimuses abieluseisust mingil juhul vaimulikuseisusega kokkusobimatuks. Seda väites ei soovi ma kuidagi alavääristada tsölibaati, mis on vastu võetud evangeeliumi vaimus selleks, et teenida Kristust tema Kirikus (Mt 19:10-12; 1 Kor 7:1-2; 32-34). Harmooniline õpetuslik tasakaal välistab ühtviisi igasuguse äärmuslikkuse³⁸.

D) Lahutus ja teine abielu

22

1. Lahutus on alati olnud tundlik teema esmalt seepärast, et puudutab inimese elutööelust, mis sageli teeb haiget, ning teiseks põhjusel, et teoreetilisi seisukohavõtte mõjutavad tugevalt konfessionaalsed või isegi poliitilised eelarvamused. Tõepoolest, miski ei puuduta inimelu salastsust nii otseselt nagu inimliku armastuse teema ja seepärast on nõutav austus ja vaoshoitus ning veelgi enam kinnipidamine evangeeliumi ettekirjutusest mitte mõista kohut (Joh 8:3-11: meenutagem Jeesuse käitumist abielurikkumiselt tabatud naisega). Käesolevas kirjatöös oleme mitmeid kordi rõhutanud kristliku abielu ainukordsust Kristuse ja Kiriku eeskujul ning seeläbi mõista andnud, et igasugune uuesti abiellumine seondub “vana inimese”, mitte aga jumalariigi vajadustega. Kuid kristlik sõnum selles vallas ei ole seaduse sundus, vaid armastuse pakumine. Kiriku asi ei ole riigile seadusi ette kirjutada või riigi seadusi tõkestada, nagu oleks tegu mingi “surverühmitusega”. Kirik inspireerib ja pühitseb, ta ei sunni; Kirik püüab muuta südameid. Seega peab Kirik ka oma lastele olema halastaja Ema, mitte ebaisikuline kohtuvõim. Inimlikku armastust puudutavaid ettekirjutusi peavad “vaimulikud isad” ja piiskopid, kellele on antud vaimulikku südametarkust, iga inimsaatusel puhul lõpmatu aukartusega kohaldama. Siinkohal tuleb Idakiriku kanoonikas tarvitusele äärmiselt oluline “ökonoomia” – “armumajapidamise” – mõiste, mis tähistab just sellist halastavat

kohaldamist. Täpselt sama palju kui katoliiklus, rõhutab ka õigeusk monogaamia salasust, isegi rohkem, sest leskede uuesti abiellumist ei soosita³⁹ ja sellega kaasneb meeleparandusriitus. Ometigi, tuginedes Kristuse sõnadele, et lahutus on kristlase jaoks võimatu, väljaarvatud *porneia* puhul (abielurikkumise ja abieluväliste seksuaalsuhete olukorras (Mt 19:9), juhtub, et Kirik konstateerib abielupaari surma, registreerib lahkuminekuid ja lubab lahutatud inimesel uuest abielusalasusest osa saada (Mt 5:32). Seega tunnistab Kirik, et teatud puhkudel on abielu kaotanud oma sakramentaalse sisu ja muutunud kestvaks pühaduseteotamiseks, mis viib lõpuks hinge hukatusse. Abielusideme lahutamatus võib viia vale ja pettuseseni; kaitstes ühist hüve, hävitatakse isiklik hüve⁴⁰. Abielu salasuses saab abielupaarile – see tähendab kahe inimese vabaduse kokkuleppele – tõesti osaks arm. Aga mõningatel piiratud juhtudel, mille vaagimisel nõutakse kirikuvõimudelt ülimat hoolikust, ilmneb, et ühine meeleparandus ja vastastikune andeksandmine pole enam võimalikud, et abielupaari enam ei eksisteeri ja sellisena ei saa sel enam olla kohta armastuse puhangus, mis seob Kristust ja tema Kirikut. “Kuidas siis jätta osadusest välja purunenud elusaa-tusi? Kas Kirik sõandaks Kristusest eemale viia abielurikkujast naise, hoora, viie abikaasaga naise, kes elab parajasti mehega, kes pole tema abikaasa? Ja kes oleme meie, et visata kohtumõistmise kivi?”⁴¹

2. Seda silmas pidades jätab õigeusu kirik, kuigi see näib olevat vastuolus tema eshatoloogilise olemusega, lahutatud inimestele võimaluse kogeda kristliku abielu ainukordset tõelust esimese ebaõnnestumise järel taastatud raamides, vaatamata sellele, kui tähtsaks peab Kirik tõelise kristliku abielu ainukordsust ja abieluosaduse püsivat kestvust⁴². Õigeusu kiriku kanooniline õigus läheb veelgi kaugemale, seades sisse kirikliku lahutusprotseduuri, mille kõik õigeusklikud on omaks võtnud. Õigeusu kanonistide ühist seisukohta paistab hästi väljendavat piiskop

Pierre l'Huiller Moskva patriarhaadi jurisdiktsioonist, kui ta oma artiklis “Lahutus õigeusu kiriku teoloogias ja kanoonilises õiguses” kirjutab⁴³: “Kui Jeesus selge sõnaga ütleb, et abielu ei pea lahutatama, siis ei ütle Ta, et seda ei või olla”; sellele õigustatud tähelepanekule peab lisama teisegi tsitaadi: “Õigeusu kiriku kanooniline õpetus, mis käsitleb lahutust, ei tulene ühelgi juhul lihtsast empirismist: seega ei saa väita, nagu kuuluks see ökonoomia valdkonda, mis tähendaks, et seaduse rangeid reegleid ei järgita vastutulelikkusest. See ei tähenda ... et *a priori* tuleks välistada igasugune ökonoomia kasutamine, aga on igati selge, et õpetuse lahutust käsitlev osa on seotud kogu ülejäänud abielu doktriiniga”⁴⁴.

24

3. Olles asjade tegeliku seisu välja selgitanud, jääb üle anda sellele hinnang, võttes aluseks seisukoht, et abielu on armastuse salarus ja *theōsise* – jumalikustumise – tee, seda uuenemise perspektiivis, mille vajadust tunnetavad kõik kirikud, ja mitte üksnes omaenese *bene es-seks*. Mida tähendab siis kiriklik lahutus? Terminites on vastuolu. Lahutus ei ole kiriklik; see pole tõelus, mis kuuluks ühe ja püha Kiriku olemise juurde. Lahutus seondub Kiriku maise elu asjaoludega, nagu vanast, loomult langenud Aadamast jäänud tuisistus. Oleks vale soovida taandada Kiriku tõelust millekski kahe-vaheliseks, mis sama palju eraldab kui seob Kiriku ajamäärusi “juba” ja “mitte veel”. Kristlane ei istu kahe tooli vahel: ta ei ole erapooletu, vaid on oma valiku teinud, taevariigi kodanik, vaatamata oma nõrkustele ja läbikukkumistele eshatoloogiline inimene, prohvet ja märter⁴⁵. See annab meile alust kindlalt väita, et kui me ka selle “mitte veel” pärast oleme sunnitud lahutust taluma, ei tohi seda seadustada, teha sellest õigust, millele toetuda. Iial pole ükski teoloog, ükski õigeusu kiriku juht sõandanud nii kaugele minna: selline väide lükataks üksmeelselt tagasi otsekui pühaduseteotus, kui keegi otsustaks millegi sellisega lagedale tulla.

Ometigi ei tohiks tolerantstil ja seaduslikkusel vahet tegemine tähendada seda, et kuritarvitatakse keelekasutuse peensusi. Ja kui heasoovlikul hingekarjasel tuleb arvestada paljude kaasaja inimese nõrkuste, psühholoogilise ja ennekõike vaimuliku ebaküpsuse ning täiesti ettenägematute olukordadega, mis mõnikord tabavad parimaidki, siis ei maksa unustada, et leebus pole ainus pastoraalne voorus, sest hingekarjase prohvetlik vastutus tähendab ka seda, et panustatakse inimese suurusele, mitte üksnes tema nõrkustele; suurusele, mis teeb ta võimeliseks kandma teadlikku vastutust, millega algusest peale kaasneb ka risk kui vaba ja loova otsuse üks osis. Mis meisse puutub, siis selles osas nõustume täielikult ülempreester Elia Meliaga⁴⁶, kui ta soovitab luua “kanoonilise seadusandluse, mis on uute lähteandmete valguses uuesti üle vaadatud ja sisaldab distsiplinaarseid meetmeid, mis on vastu võetud teatud objektiivseid kriteeriume arvestades ega lähtu üksnes sisetundest. “Tundub, et anglikaani kirik,” lisab ta, “on teed näidanud: lahutusest keeldudes lubatakse seal teatud tingimustel lahutatud inimesi armulauale.” Mis ei tähenda, nagu ei pakuks õigeusu kirik selles nii delikaatses küsimuses, vaatamata mõningaile liialdustele, mida on leebusest üles näidatud küll üksnes ilmikute suhtes, äärmiselt arukat käitumist, sest kindlalt kinni pidades Uue Testamendi õpetusest ei soovi ta ometi halastamatult sulgeda halastuse ust.

E) Koõkkuvõtte

Nüüd, selle kaugeltki mitte täieliku uurimuse lõpul, mõistame, et mees ja naine täiendavad teineteist mitte kui kaks funktsiooni, vaid oma isikustatud olemasolu keerulises täielikkuses. Eeros pole siis enam liha isetu hurm või teise inimese kasutamine ekstaasi vahendina, vaid teise hinge ja ihu osaduse ootus ja lootus. Selles tõelise armastuse raskes

kahekõnes, just nii raskes, kui on vaja kohandumiseks, et end süvendada, selles kahekõnes, kus “hing mähib endasse ihu”, osaleb kaks isikut, kes saavad vähehaaval teineteisest teadlikuks ja kes selles mitte enam võimukas või põlastavas, vaid osaduslikus elus saavad nähtavaks kahena ja ühena, olenevalt vastastikusest austusest, pühitsemisest ja õrnusest. Kõrgemal häbelikkuse ja küünilisuse vahelistest pingetest, vabaduse ja armu laste, kel pole teineteise eest midagi varjata, tassa-ses, loodusjõududele ligipääsmatus harmoonias. Kui ilmutusraamatu ingel kuulutab, et “aega ei ole enam”, kuulutab ta ka “häbi rüü”⁴⁷, selle langenud inimese rüü, hävitamist ja annab teada üleminekust inimese neitsilikkuse taastamisele. “Ajaloo seisukohast,” kirjutab professor Jevdokimov⁴⁸, “kui inimene ei ole pühak, on abielu üksnes ühiskonna rakuke ja lugematu hulga kodanlaste rahumeelne paarimine, täielik ja kõige kardetavam küllastumus. Mitte inimeste, vaid inimese kui terviku abielu täiuse pimestav väärikus saab Issanda sõnade kohaselt ilmsiks alles aegade lõpus, tulevase ülestõusmise ajal.” Seepärast, kui oleks olemas palve abikaasade jaoks, võiksid nad üheskoos ida poole pöördudes palvetada järgmiste sõnadega: “Tee nii, Issand, et üksteist armastades armastaksime me Sind ennast.”

*Prantsuse keelest tõlkinud
Tiina Niitvägi-Hellamaa*

¹ Johannes Meyendorff, *Mariage et Eucharistie* ("Abielu ja euharistia"), *Messenger Orthodoxe*, nr 49-50, Pariis 1970, lk 15.

² Pavel Jevdokimov, *L'Orthodoxie*, Delachaux et Niestle, Pariis 1959, lk 295.

³ Pavel Jevdokimov, *loc. cit.* lk 294.

⁴ Pavel Jevdokimov, *Mystère de la Personne humaine*, *Contacts*, nr 68, Pariis 1969, lk 273-289.

⁵ Sergei Bulgakov, *LE PARACELET*, Aubier 1946, lk 310.

⁶ Pavel Jevdokimov, *L'Orthodoxie*, *loc. cit.* lk 297.

⁷ Pärimuses säilinud, ent evangeeliumites mitte kirja pandud Kristuse ütlus (tõlkija märkus).

⁸ Elia Melia, *Le Lien Matrimonial*, *HOMMES ET EGLISE*, Strasbourg 1970, lk 182.

⁹ Judaismis on abielu põhiline tähendus liigi jätkamine; arvukad järeltulijad, keda on "kui liiva mere kaldal", on Jumala heasoovlikkuse peamine märk õiglase inimese suhtes; seevastu laste puudumise korral on tegemist needusega, eriti naise jaoks. See Vana Testamendi seisukoht on seotud selge teispoolsuse kontseptsiooni puudumisega varases judaismis. Jumal oli "elavate Jumal", mitte surnute Jumal ja elu jätkus just järeltulevais põlvkondades. Samas Uue Testamendi abielukontseptsioon erineb selgelt vanast, sest abielu peamine mõte seisneb mehe ja naise igaveses armastuses ja ühtsuses. Seepärast ütleb püha Makrina (*P.G.* 46/964), kellele tehti pärast tema kihlatu surma ettepanek uuesti abielluda: "Abielu on oma olemuselt üks ja ainus, nagu on olemas ainult üks sünn ja üks surm. Minu peigmees elab ülestõusmise lootuses ja mul ei sobi talle truudust murda." Mis Rooma ühiskonda puudutab, siis sealne abielukontseptsioon erines juutide omast selle poolest, et oli eelkõige seotud mitte soojätkamise, vaid tsiviilõigusega, mille aluspõhimõte oli "nõusolek ja mitte suguühe" (*Nuptias non concubitus, sed consensus facit*), kust "lepingu" sõlmimine kahe vaba osapoole vahel. Praktiliselt kuni IX sajandini piirdus Kirik Rooma õiguse kohase abiellumistalituse tunnustamisega (Vt Atenagoras, *Sources Chrétiennes* 3, Pariis 1943, lk 161; P. Johannes Kuldsuu, *P.G.* 54/488; bütsantsi *Nomokanon*, 14 pt; slaavi *Kormtšaja kniga* kuni XIX sajandi alguseni). Alles imperaator Leo VI (886-912) andis esimesena välja seaduse, mis muutis religioosse abielutseremoonia kohustuslikuks (novell 89), mida imperaator Alexios I Komnenos laiendas ka orjadele.

¹⁰ Mis seos aga valitseb abielu ja tsölibaadi vahel? Õigeusu kiriku jaoks on tegemist kristliku eluseisundi kahe kutsumusega, kahe vastusega ühele ja samale vaimulikule püüdlusele, kehtides ka sakramentaalsest seisukohast ja millele mõlemale on omane puhtuse (kasinuse) ja terviklikkuse voorus, mis eeldab ühesugust allumist evangeelsele täiuslikkuse nõudele. Puhtust mõistame ennekõike kui vaimulikku väärtomadust, ülimat "tarkust", kõikide eksistentsi-osiste terviklikkuse tunnetust ja ühendamise väge. Kõikide inimese osiste ühendamine neitsilikuks tervikuks on vaimu-sisene sündmus. See on otseses mõttes eshatoloogiline suun-

dumus tulevase ajastu poole, kus kõik inimesed “on ju inglite sarnased” (Lk. 20, 34-36). Seega ei ole pühitsetud tsölibaat mitte seksuaalenergia (kui inimese ühe koostisosa) eitamine; tegemist on selle energia igati õigustatud ümberpaigutamisega, selle tarviliku ülekandmisega jumalariigi eshatoloogilisele tasemele (Mt 19:12 ja 22:30; Gal 3:28). Samal kombel abielus, kui sünnitsüklil jätkab elu, vaheldudes surmaga, on see tsüklil päästetud “puhtuse abil”, mis teeb emadusest selle igal kujul uue ajastu ilmaletoomise; abielu on “armastuse sakramendina” tulevase maailma sakrament (Js 26:18). Paari seksuaalsusest, olgu see siis viljaks või viljatu, tähtsam on selle sümbolika; ühtsuse sümbolina üleneb see ühe inimese võimalikuks terviklikkuseks. Alles siis jõuab abielu sinna, kus munklus ja mõlemad saavad üheks jumalariigi eshatoloogilises kujus, vastandudes sotsioloogilisele (soojätkamise) kontseptsioonile, mille ainsaks tulemuseks on kahe olemise eraldamine ja lahutamine. Vt Elia Melia, *Le Sacrament du Mariage*, Messenger orthodoxe nr 55-56, Pariis 1971, lk 38-39 ja P. Jevdokimov, *Sacrement de l'Amour*, Pariis 1962, lk. 226-227.

¹¹ Joann Meyendorff, *Mariage et Eucharistie*, loc. cit. nr 49-50, lk 23.

¹² Olivier Clément, *Questions sur l'Homme*, Stock, Pariis 1971, lk 102-108. Märkus: Et abielu seati sisse paradiisis, on vana ja vankumatu traditsioon. Küsimus on abielu paradiislikus armus. (Aleksandria Klemens, Strom. P.G. 8, 1184) (kommentaariid 2. korintlaste kirjale, kus Kristuse ja Kiriku armastus on abielu arhetüübiks ja sel kombel paarisuhte-eelne, sest Aadam on loodud Kristuse ja Eeva Kiriku eeskujul). Ei inimese langemine ega aeg ole muutnud seda püha tegelikust. Püha Eefraim Süürlane (eefeslaste kirja 5:32 kohta) lisab: “Aadamast kuni Issandani oli tõeline armastusabielu täiuslik sakrament”. Püha Augustinus (Ev Joh 9:2) õpetab samuti: “Kristus kinnitas Kaanas seda, mille Ta paradiisis oli sisse seadnud”. Tõepoolest, Kristus ei pannud Kaanas alust millelegi uuele, aga Tema kohalolek tõstis uuesti au sisse ja ülendas abielu ontoloogilise täiuslikkuseni. Nii, läbi sakramendi “meenutuse”, tõi armastuse sakrament p ä ä s u p a r a d i i s i uuesti maa peale; see “paradiisi arm” kutsus armastust tõusma kõrgemale kõigest maisest ja olema võimas tõestus ilust, mis annab tõest tunnistust oma lihtsa ja selge iseenesestmõistetavusega.

¹³ Pavel Jevdokimov, *Sacrement de l'Amour*, loc. cit, lk 168-176, Religiooni ja moraali entsüklopeedia, kd 4, Ateena 1964, col 201-206 (kreeka keeles).

¹⁴ Joann Meyendorff, *Mariage et Eucharistie*, loc. cit. nr 49-50, lk 15-18 ja nr 51, lk 23-29. Märkus: Tuleb rõhutada ka seda, kui tähtis on õigeusu kirikus side karjase ja kristliku koguduse vahel abielulise ühenduse eeskujul, milles räägib Efeslaste kirja 5. peatükk. Varajane kirik suhtus abielulidiu kiriklikku sümbolisse niivõrd tõsiselt, et keelas kategooriliselt piiskopi, kes juba oli mõnele piiskopiaujärjele kinnitatud, üle viimise teise piiskopkonda, võttes seda kui lahutust kahe kanooniliselt abielus oleva inimese vahel. Karjase ja rahva liitu näitab ka see, et ühel ametissepühitsemise teenistusel tohib korraga ametisse pühitseda ainult ühe

preestri. Võrdlus abieluliiduga tähendab, et *Ecclesia* puhul pole tegemist suletud hierarhilise süsteemiga, mis toimib eri tasandil ülemus-alluv suhtena korralduste andmise ja passiivse kuuletumisega. Vastupidi. Kujutis abielulisest ühendusest ilmutab karjase ja tema koguduse kahepoolseid vastastikuseid suhteid, püüdlust usaldusel põhineva osaduse poole, mida on võimalik saavutada ainult kõigi osalemisel ühises lunastustöös Kristuses.

¹⁵ Abielusalasus pühistetakse kahes osas: kihlamine ehk sõrmuste talitus, sest selle käigus leiab aset sõrmuste sõrmepanek; seejärel laulatus ehk kroonimise talitus, mis tavaliselt järgneb kohe kihlamisele ja tipneb kroonide pähe panemisega. Mõlemad teenistused viiakse läbi ühe tseremoonia käigus (1 Mo 25/II, 21); “Igavene Jumal, Sina ühendasid need, kes olid teineteisest kaugel ja köitsid nad ühte katkematu armastusesidemega; Sina õnnistasid Iisakit ja Rebekat ning tegid nad oma töotuste pärijaiks (1Ms 25, 21); õnnista Ise ka oma sulaseid N. ja N. juhi nad heale teele... Sest Sina oled armuline ja Inimesearmastaja Jumal Sulle – Isale, Pojale ja Pühale Vaimule – aname meie au nüüd, ikka ja igavesti. Aamen.”

¹⁶ Apostlikud isad, Tallinn 2002, lk 209.

¹⁷ Vrd Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku Talitusraamat, Tallinn 1940, lk 40.

¹⁸ Ikonograafias kannab abieluingel taevase ühtsuse märgiks taevasiniseid riideid (Vt F. Portal, *Les couleurs symboliques*, Pariis 1837).

¹⁹ Talitusraamat lk 42.

²⁰ Ristimise vastu võtnud mees võib teistkordselt abielluda, kui uus naine on kristlane, ja olla vastu võetud vaimuliku ametisse nagu esimest korda abiellunu (Apostlite reegel 17). Aga kui mittekristlik abielupaar võtab ühiselt vastu ristimise ja euharistia st astub Kiriku liikmeks, siis eraldi laulatust läbi ei viida: abielupaari armulauaosadus on kiriklik kinnitus eelnenud tsiviilabielule, mis on sõlmitud väljaspool Kirikut (Vt Joann Meyendorff, *Mariage et Eucharistie*, loc. cit. nr 51, lk 30).

²¹ Väga õnnis on see, kes Issandat kardab, kes käib Tema teedel.

Kui sa sööd oma kätevaevast, siis oled sa õnnis ja sul on hea põli.

Su naine on nagu viljakandev viinapuu su koja seinte küljes, ja su lapsed nagu õlipuuvõsud su laua ümber.

Issand õnnistagu sind Siionist ja saagu sa Jeruusalemma head näha kõik oma elupäevad.

Ja saagu sa näha oma lapselapsi. Rahu olgu Iisraeli üle! (Ps. 128, Talitusraamat lk 41).

²² Talitusraamat, lk 44.

²³ Pavel Jevdokimov, *Sacrement de l'Amour*, loc. cit. lk 196-211.

²⁴ *Euhologionis* (teenistus- ja talitusraamatus) mainitakse karika õnnistamist. XI sajandist alates sarnanes see talitus üldjoontes ennepühitsetud andide liturgiale. Berberini koodeksi kohaselt oli karikas armulauanõu. Oma kaasaja kohta räägib Tertullianus, et abieluõnnistust jagati liturgia ajal. Õigeusu kaanonite kogumik

ütleb lähimineviku kohta: “Abielu pühitseti pärast liturgiat”. (*Kormtšaja kniga*)

²⁵ “Ma võtan vastu lunastuse karika ja hüüan appi Issanda nime.”

²⁶ Vt ka kreeka talitus XIII sajandil ja slaavi XV sajandi käsikirju. A. Katanski, “Abielusakramendi liturgilise külje ajaloo jaoks”, *Kristjanskoje tštenie*, 1880, lk 112–116 (vene keeles).

²⁷ Elia Melia, *Le Sacrament du Mariage*, Messanger orthodoxe nr 55–66, Pariis 1971, lk 38.

²⁸ Olivier Clement, *Questions sur l'Homme*, loc. cit. lk 108–109.

²⁹ Vt 1Tm 3:2–4; Apostlite kaanon 17: vaimulikkonna liikmete abielu peab olema vastavuses kristliku abieluõpetusega. Apostlite reegel 26: igati seaduslikuks on tunnistatud abielus isikute pühitsemine, aga abielu on keelatud pärast pühitsemist (Selle kohta vaata Anküra kirikukogu reegli 10 erijuhtumeid, mis puudutavad diakoni abielu teatud tingimustel pärast pühitsemist).

³⁰ Trullo kirikukogu (691) 13. kaanon: juba siis oli Rooma kirikus tavaks, et vaimulikud ei abiellunud.

³¹ Olivier Clément, *Questions sur l'Homme*, loc. cit. lk 106–107.

³² Pafnutius kuulutas: “Teie ei pea seda talumatut iket kirikuteenijatele peale panema; abielu on austusväärne ja pulmavoodi rikkumata. Teie liigne karmus toob Kirikule kasu asemel hoopis kahju... Mehe suhted oma seadusliku naisega on pühad. Seega piisab ... kui need, kes on tõstetud vaimulikuseisusesse, ei saa enam pärast pühitsemist abielluda; aga ei tule ühtegi vaimulikku lahutada tema naisest, kellega ta veel ilmikuna on astunud seaduslikku abiellu.” (*Socrate-Hist. Eccl.* I, XI, P.G. 67/101)

³³ 6. üleilmse kirikukogu reegel 14 kehtestab preestrikpühitsemise kanooniliseks vanuseks kolmkümmend aastat. See “kanooniline iga” peab silmas vaimuliku küpsuse põhimõtet, millest siinkohal juttu oli. Püha Kõrillus Aleksandriast (kaanon 4) rõhutab tõsiasja, et see, kes on kutsutud vaimulikuteenistusse, peab eelnevalt olema juhtinud oma elu ühele kahest tavalisest teest: kas rajanud pere ja elab eeskujulikkude pereelu või võtnud teadlikult vastu tsölibaadi, mitte egositlikel kaalutustel, vaid askeetliku lahtiütlemise vaimus.

³⁴ Siimeon Tessaloonikast, *De matrimonio*, P.G. 155/504–505 ja 508.

³⁵ *De sacerdotio* III, 4, P.G. 48/642.

³⁶ Leo Tark, nov 3; Balsamon, 39. vastus Aleksandria Markusele, Rh. P. IV, lk 477–478; *Pédalion* (kreeka keeles), Ateena 1957, lk 224, märge 1.

³⁷ Üks kanoonilise õiguse suhteliselt hiline ja puhtal kujul distsiplinaarne edasiarendus kohustab piiskoppe elama vallalistena. Kirikukogude ja keisririigi seadusandlus kehtestati ajal, mil polnud puudust kloostritaustaga kandidaatidest. Need mungad moodustasid toonase ühiskonna eliidi. Uus seadusandlus kasutas ära ka piiskopi ja tema kiriku müstilise abielu ideed.

³⁸ Pierre L'Huillier, *Messenger de l'Exarchat du Patriarche Russe*, Pariis 1965, nr 52, lk 210–222.

Püha Gregorius Teoloog: “Abielu on hea, kuid ma ei saa öelda, et see oleks parem neitsilikkusest. Pealegi ei oleks neitsilikkus nii suurepärane, kui ta poleks parem asjast, mis juba iseenesest on hea.” (Orat 37, P.G. 36/293)

³⁹ Õigeusu kirik, mis on jäänud ustavaks püha Pauluse väljendatud põhimõttele (1Kor 7:9), lubab teistkordset abielu kui kristlikest normidest mitte kinnipidamist, põhjendades seda inimliku nõrkusega. Püha Basilius Suur (reegel 4) täpsustab, et teine abielu pärast lehestumist või lahutust eeldab aasta või kahe pikkust “meeleparandust” s.t armulauakeeldu, ja kolmas abielu nelja või isegi viie aasta pikkust armulauaosadusest väljaarvamist. (Vt ka püha Nikeforuse, Konstantinoopoli patriarhi (806-816), reegel 2 ja Rhalles-Potles, *Syntagma*, V, 441). Pealegi erineb “teise abielu” talitus tavalisest abielutalitusest. Sellele ei eelne õnnistussõnad “Kiidetud olgu Isa, Poja ja Püha Vaimu riik ...” (mis seob abielu euharistiaga) ja tavalised laulatuspalved on asendatud teiste, meelega parandusliku sisuga palvetaga. Meenutagem siinkohal, et õigeusu kirik ei luba ühelgi juhul neljandat abielu.

⁴⁰ P. Jevdokimov, *Sacrement de l'Amour*, loc.cit. lk 263-264: “Et säilitada ühiskondlikku näilikkust, *pater familialise* väarikat palet, on ühiskond riigi kaasosalusel sisse seadnud prostitutsiooni. Seesinane maksab kehtestatud monogaamia eest.”

⁴¹ Olivier Clement, *Questions sur l'Homme*, loc. cit. lk 113-114.

⁴² Põhiolemuselt jagunevad abielusidet kahjustavad tegurid kahte suurde kategooriasse:

a) *porneia*st – otseselt abieluvälistest suhetest või nendega kaasnevatest ebamoraalsetest tegudest – tulenevad (vt Origenes, Comm. In Mt XIV. PG 13/1248 A);
b) ühe abikaasa puudumisest tingitud kahjutegurid. Loomulikult peab olema tegemist lõpliku puudumisega või peab olema väga tõsine põhjus arvata, et see puudumine on lõplik. Siinkohal tuleks täpsustada (Neokaisarea kirikukogu kaanonid 8, 9, 19), et vaimulik, kelle naine on osutunud süüdi abielurikkumises, peab kas truudusetust abikaasast lahku minema või teenimise lõpetama, kui soovib naist enda juurde jätta; ning teiselt poolt: abielurikkumine, mille on korda saatnud ilmik või tema naine, on takistuseks vaimulikuks pühitsemisele.

Ning täpsustagem, et kanoonilises plaanis on lahutus küll ühe võimalusena lubatud, aga samas ebaseaduslik.

⁴³ Piiskop Pierre de Chersonèse, *Le divorce selon la théologie et le droit canon de l'Eglise Orthodoxe*, *Messenger de l'Exarchat du Patriarche Russe en Eur. Occ.*, Pariis 1969, nr 65, lk 26-36 ja “GREGORIUS PALAMAS” nr 621, Saloniki 1971 (kreeka keeles), lk 9-24

⁴⁴ Mõned teised arvavad, et lahutus ei seonu üldse abieludoktriini, vaid just nimelt ökonoomiaga. Väike, marginaalne osa range suuna esindajaist keeldubki lahutuse andmisest.

Lahutuse kohta vt samuti “Religiooni ja moraali entsüklopeedia” kd 4, Ateena 1964, col. 1124–1134 (kreeka keeles).

Lahutuse praktika, selle asjaolud ja viisid on läbi aegade varieerunud ja erinevad tänapäevalgi eri autokefaalsetes kirikutes. Ometigi võib välja tuua mõningaid ühisjooni:

a) Lahutus vaid konstateerib ja sätestab asjade seisu, lahutus vastastikusel kokkuleppel ei ole lubatud ja süüdi oleval abielupoolel ei lubata uuesti abielluda, isegi mitte pärast süütu abielupoole surma;

b) Tehakse vahet lahutusel, millega kaasneb kanooniline karistus (*divortium cum damno*) ja lahutusel, millega kanoonilist karistust ei kaasne (*divortium sine damno, bona gratia*). Uuesti abiellumisel seatakse esmalt tingimuseks, et Kiriku kehtestatud epitiimiad (patukaristused, meelearandusharjutused) on täidetud, misjärel viiakse läbi teise abielu talitus (rõhutatult meelearandusliku iseloomuga); preester ei saa pulmalauast osa võtta; süüdlasel pole õigust pürgida vaimulikuseisusesse. Kolmas abielu on lubatud ainult järgnevatel asjaoludel: soovija peab olema vanem kui 40 aastat, tal ei tohi olla lapsi; ta ei tohi viis aastat armulaua käia. Siiski on võimalik ka kolmekümne-aastaselt kolmandat korda abielluda, isegi kui inimesel on lapsed, olles sooritanud 4-aastase epitiimia.

Näib, et õigeusu kirik on ainus, kes tegeleb selle erilise probleemiga – lahutatud inimeste uuestiabiellumise ja lahutuse kirikliku protseduuriga. Esiteks: pole ühte ilma teiseta; teiseks tundub Kirik olevat sellesse tõmmatud suure läheduse pärast riigivõimuga, mis on Konstantinuse ajastu pärand, mil Kiriku kanda olid ka ilmaliku riigi kohustused (Kreekas on see nii veel tänapäevalgi) ja mil riik ei tunnistanud mingit muud abieluvormi peale kirikliku. Nüüd kehtib riigi ja Kiriku selline liit veel ainult Kreekas. Seega peaks õigeusu kirik kogu küsimuse uuesti läbi vaatama, et mitte anda võimalust rängaks süüdistuseks, nagu kiidaks õigeusu kirik lahutuse heaks. Selleks tuleks lahutuse küsimuses täielikult ja otsustavalt loobuda igasugusest kirikuõpetuslikust vastutusest ja jätta asi kirikliku protseduuri hoolde, samuti mitte heita lahutatud inimesi välja armulauaosadusest, mis tähendab, et tuleb neid nende olukorras armulauale lubada ja anda olukorrale hinnang. Eelkõige on aga oluline teha selget vahet normatiivsel õpetusel ja ökonoomial, olgu see siis pastoraalne või kanooniline. Selles osas ei pea Kirik kasutama riigi kõnepruuki. Lõpetuseks olgu lisatud, et abielusideme lahutamine ei tekita veel *ipso facto* õigust sõlmida uut abielu: igasugused sellesisulised järeldused võivad osutuda ekslikeks, kuna eeldus ise oli väär.

Vt Elia Melia, *Le Sacrement du Mariage*, Messanger orthodoxe *loc. cit.* nr 55-56, Pariis 1971, lk 43 ja abielusidemed, *loc. cit.* Strasbourg 1970, lk 183-192.

⁴⁵ Elia Melia, *Le Lien Matrimonial*, *loc. cit.* lk 193-197

⁴⁶ *ibid.*

⁴⁷ Aleksandria Klemens, Strom. 13,92. – Märkus: Õigeusu kiriku seisukoht sündivuse piiramise küsimuses: a) 1.preambula: “Abielu esmaseks põhjenduseks on korrastada seksuaalsust, eriti ja eelkõige nüüd, mil inimkond on täitnud maa,” kirjutab püha Johannes Kuldsuu IV sajandil oma raamatus “Kõned abielust”. Seda

tuleb mõista kui vastumürki pimedale loomalikule paljunemisinstitule (millest pealegi arvatakse, et see ongi abielu eesmärk), mis ühelt poolt seab kahtluse alla abielu enese ja teiselt poolt tekitab tänapäeval äärmiselt suuri süümeprobleeme. Ning kuidas on võimalik mitte olla teadlik sellest erakordsest vastutusest, mis inimesel elu andes on: loobuda vastutusest soojätkamisel tähendaks, et inimene ütleb lahti oma sarnasusest Jumalaga, ütleb lahti oma Loojast ja järelkult ka oma- enese inimlikkusest.– b) 2. preambula: Kuigi õigeusu kirik pole kõikvõimalike sündivuse piiramise viiside osas kunagi andnud täpset ja kindlat eelhinnangut, pole ta samas iialgi kõhelnud täielikult tapmisena hukka mõistmast mitte üksnes aborti selle mis tahes kujul, vaid üldse igasugust püüdu katkestada juba tekkinud inimelu. (VI Kirikukogu, kaanon 101; Atenagoras, Apoloogia 35; püha Johannes Kuldsuu: Hom. V/12 in Gal. Ja Hom. XIX/1 in Ic.) – c) Lähtudes neist kahest preambulast võib öelda, et õigeusu kiriku jaoks: 1) on ilmselge, et on taunitav inimese iga hoiak, millega püütakse vastutusest loobuda või seda liiga kergekäeliselt jumaliku ettehoolduse peale veeretada; 2) Õigeusu piiskopid on alati väga tõsiselt suhtunud usklake kuninglikku preestrisseisusesse. Seega teostab kristlik abielupaar täies osas oma igavikulist saatust oma südametunnistuse kohaselt ja Jumala pilgu ees ning keegi kolmas ei saa sellesse sekkuda. Sellest tulenevalt on õigeusu kirik: ühelt poolt kõigiti teadlik, et üldiste ja absoluutsete keeldude kehtestamine ei saa olla hea lahendus, kuna asjaosalised ei ole neid omaks võtnud vabal tahtel ning seega kas tehakse liiga armastusele või taandatakse eeros loomariigi tasemele; teisest küljest nõustub Kirik sellega, et on teatud vahendid “sündivuse piiramiseks”, mis mõnel juhul on vastuvõetavad, teatud puhkudel aga patt. Seega pastoraalsest seisukohast, ja kuna õigeusu kirik üle kõige kaitseb **abikaasade väärikut**, kannab ta alati hoolt selle eest, et anda vastus abikaasade ootustele, arvestades nende olukorda ja **vaimuliku ea** küpsuseastet ning toetudes nende armastusele ja armule, mis seda kaitseb, mitte aga ühiskondlikule ja finalistlikule soojätkamise kontseptsioonile.

⁴⁸ Pavel Jevdokimov, *L'Orthodoxie*, loc. cit. lk 298.

ÕIGEUSU KIRIK JA SEKSUAALSUS

Mõningad märkmed

Olivier Clément

1. Mõningad teoloogilised ja vaimulikud afused

36

Seksuaalsusele on õigeusu teoloogias ja vaimsuses mitmesuguseid lähenemisi. Ühest küljest tõusevad esile Kristuse uueksloomise-sõnad, kus ta võtab üles 1. Moosese raamatu teksti mehest ja naisest, kes jäta-
vad maha oma isa ja ema ning hoiavad teineteise poole, nii et nad saa-
vad ü h e k s i h u k s (1Mo 2:24; Mt 19:5-6; ka 1Ko 6:16; Ef 5:31).
Tõusevad esile ka Pauluse sõnad Saalomoni ülemlaulu tõlgendajana
abielust kui Kristuse ja Kiriku ühendusest. Nagu püha Johannes Kuld-
suu on ütelnud, on abielu seega “armastusesalatus” ning seksuaalsus
omandab mõtte, kaotades kahe inimese truus kohtumises oma iseseis-
vuse ning saades selle kohtumise suhtluskeeleks. Õhtumaine pärimus
rõhutab abielu tarvilist viljakust, pidamata seda siiski abielu õigus-
tuseks: Bütsantsis oli ka eunuhhidel lubatud abielluda! Idakristluses
ei ole seksuaalsusega seotud pärispatu teemat: inimene ei sünni süüd-
lasena, vaid ta sünnib selleks, et surra, ning suletud lõplikkus pühib
temas igavikuvaistu, mis temas Jumala palge järgi tehtuna on, ning
õhutab eksiteele kalduvat põgenemiskäitumist.

Kuid Kristuses on surm võidetud, elu on ülekülluses ja inimene sünnib
selleks, et igavesti elada, ning just sellepärast ilmneb abiellumise hiil-
gav riitus elu tohutu õnnistusena. Abielu positiivsus seletab seda, miks
vanas kirikus – nii Idas kui Läänes – ning õigeusu kirikus pühitseti ja

pühitsetakse kuni tänapäevani vaimulikuseisusse abielumehi.

On raske ületähtsustada kollektiivses tundeilmas “salasuste” pühitsemise ja abielu kokkukuuluvust. Pole kahtlust, et preestri naine osaleb diskreetselt, aga tõhusalt oma abikaasa hingekarjasetöös.

Samaaegselt on munklus õigeusulise jaoks kristliku eksistentsi horisondiks, eshatoloogiliseks virgutiks. Munk, kes on “eraldatud kõigist ja ühendatud kõigiga”, tahab prohvetlik olla, ennetada Taevariiki, kus genitaalsust enam ei ole, kuivõrd mehed-naised on seal Jeesuse sõnutsi *inglite sarnased* (Lk 20:36). Oma munklikust kontekstist lähtudes oli kreeka kirikuisadel, keda Idas endiselt hoolega loetakse, eerose kohta üks kahest arusaamisest. Esimese arvamuse järgi polnud sel mingit kohta inimese algses olukorras ja naine loodi pattulangemise sihis, tagamaks surmast hoolimata liigi püsimine. Üleni eerosega samastuv genitaalsus tuleneb ainuüksi “nahkriietest”, millega Jumal paradiisist väljaetud mehe ja naise rõivastas. Sellisel juhul tähendab askees sugutungi täielikku “ärakuivatamist” paastu ja valvamise abil. Teise arvamuse kohaselt oli eeros algselt olemas, kuid see ei väljendunud genitaalselt, vaid tähendas kahe valguskeha osadust sarnaselt paljunemisviisiga, mida mõned autorid (Gregorius Nyssast) inglitele omistavad – sellisel juhul seisneb askees eerose muutumises, nii et genitaalsusest vabanenud ja „alguse poole juhitud” (Gregorius Palamas) iha saab ihaks Jumala järgi.

37

VI sajandil, pärast munkade teostatud tõelist “kultuurirevolutsiooni”, otsustati Idamaadel piiskopid edaspidi valida just nende seast, samas kui nad võisid olla ka abielumehed. Kirikuaastas tuli juurde paastu ja suguelust hoidumise perioode, kutsudes kõiki usklikke ajutiselt munga või nunna kombel elama.

Elu õnnistus ja “ingellik” muundumine on vahel vastandunud, vahel teineteist täiendanud. Vaimulik isadus on kandnud bioloogilist ja psühholoogilist isadust ja emadust. Suguline paine on idakristluses olnud vahest vähem rusuv kui läänes. Mungad peavad selliseid tunge eeskätt pinnapealseteks sümptomiteks laiemas askeesis, kus põhikirgedeks on klammerdumine ja kõrkus, mis on omakorda sünninud “varjatud surmahirmust”.

Kuna kloosterlik eeskuju eristub nii järsult, siis seda enam leevendab Kirik ilmikute jaoks sugulist pattu, seda tühistamata: näiteks Venemaal peeti eelmisel sajandil ühiskondlikku pattu palju rängemaks.

38

Just Venemaal arendasid ja süvendasid ilmikutest teoloogid ja usu-filosoofid XIX ja XX sajandil kasinuse mõistet, mis oli seni olnud eeskätt munklik mõiste, kuigi seda rakendati juba IV sajandil ka abielu kohta, et õigustada abielus vaimulikke. Kasinust kui tõelist südametööd ümberlõikamist määratleti “terviklikkusena” ning see tähendab eeroose lõimimist kahe isiku kohtumises: olgu munga ja Jumala kohtumises klostriaskeesis või mehe ja naise kohtumises abieluaskeesis. Armastus on siis eesmärk omaette, mitte nagu kirglikus sulgumises, vaid nagu vastastikusel viljastamises (vt Pavel Jevdokimovi peeneid, kuigi mõnevõrra romantilisi analüüse teostes “Armastusesakrament” ning “Naine ja maailma pääste”). Samal ajal kihasid Venemaal umbes 1890. kuni 1922. aastani ning Prantsusmaal vene pagulaste seas kuni Teise maailmasõjani olulised intuitsioonid eeroose ja naiselikkuse kohta, mida tuleks vahest tänapäeval, pärast ajaloo toimetatud puhastustööd, uuesti üles võtta: androgüünimüüdist ning “agapeetilise” (kiriku esimestel sajanditel olid “agapeedid” kloosterlikud paarid, kes elasid nagu õde ja vend) sõpruse nostalgias mehe ja naise vahel (Solovjov, Berdjajev) lihaliku armastuse sügavalt religioosse ülistamiseni

(Rozanov) või Tarkuse mängu, Jumala ja loodu tantsu peene ja üleva teoretiseerimiseni (jällegi Solovjov, Florenski, Bulgakov...).

2. “Majapidamise” (ökonoomia) mõiste

Monogaamse abielu ideaal on ühesugune nii õigeusu kui katoliku kirikus. Õigeusu kirikus on see ehk veelgi rõhutatud, kuna lese taasaabiellumine nõuab üldiselt patukahetsusavaldust. Ning preester peab pastoraalsete kirjade ettekirjutuse järgi olema “ühe naise mees”. Taasabiellunud lesk ei või preestriks saada. Lahutatud preester taandatakse ilmikuks.

Õigeusu kirikus aga leitakse, et reegleid ei saa rakendada umbisikuliselt. Need on ainult, nagu öeldakse ühes üleilmse kirikukogu kaanonis, “terapeutilised juhised”. Kõige tähtsam on isik ja isikute osadus. “Hingamispäev on seatud inimese jaoks, mitte inimene hingamispäeva jaoks” (Mk 2:27). See ongi evangeelse revolutsiooni olemus. Reegleid rakendatakse seega isikutele isikute poolt (kelleks on vaimne isa ja viimases järgus kohalik piiskop) vastavalt “majapidamise” printsiibile.

39

Majapidamine tähistab Jumala vahekorda oma looduga, Jumal on maailma-maja majapidaja. Kogu tema majapidamine on kokku võetud Kristuse salasuses. Paasarist, elustav rist, “kohtumõistmise kohtumõistmine” ilmutab Jumala “hullu armastust” inimeste vastu. Majapidamine pole seega pelk seadusandlus, vaid see on ülestõusmise jõud, mille varal saab asetada reegleid mitte isikute vahekorra üle, vaid selle sisse, nii et reeglid on isikute teenistuses ja on teatud määral plastilised.

Niimoodi võimaldab õigeusu kaanon (mis on põhimõtteliselt ühesugune, hoolimata kohalike pärimuste erinevusest) kohalikul piiskopil nentida pärast asjakohast uurimist, et abielu on lakanud olemast: kestev lahusolu, teineteise hävitamine, ühe abikaasa hulluksminemine või, nagu rõhutati Moskva kirikukogul 1918. aastal, tema ususttaganemine, mis võtab vägivaldse tagakiusamise vormi – sellised on mõned näited.

40

Sellise hoiaku evangeelne alus on Matteuse 5:32 ja 19:9, kus lahutust lubatakse *porneia* puhul. Seda tõlgitakse üldiselt liiderlikkuseks. Selle sõna tähendus on aga avaram: *porneia* tähistab seksuaalsuse objektiveerimist, seda, kui üks teeb teisest objekti, oma naudingu vahendi. Isegi kui mõlemad seda teevad, ei ole see enam kahe isiku kohtumine.

Niimoodi ei kiida Kirik heaks ega julgusta lahutust, kuid võib teatud juhtumitel nentida isikute lahkuminemist ja nende armastuse surma (muidugi mitte kire mõttes, vaid tõsise ja üleva hõivatusena, mis nõuab austust ja hellust).

Lahutatud inimesi ei jäeta pärast tarvilit patukahetsust armulauast kõrvale. Ning Kirik võib õnnistada teist ja isegi kolmandat abielu, alati kaastundlikus ja patukahetsuslikus toonis. Kuid mitte neljandat! Leo Targa (kes oli küll tark, kuid mitte naistega, nagu Saalomon) “tetragaamia” põhjustas Kiriku ägedat vastuseisu. “Esimene abielu toimub täies kooskõlas reegluga,” kirjutas IV sajandil püha Gregorius Nazianzusest, “teist sallitakse; kolmandaga lepitakse, kuid seda peetakse kahjulikuks; edasine abielu aga on juba seakomme!” Kaanonid täpsustavad, et abielurikkumise puhul peaks ainult „ohvril” olema lubatud uuesti abielluda. Kuid majapidamine, mis tähendab ka inimeste illu-

sioonideta tundmist, nendib, et enamasti on äärmiselt raske kindlaks teha, kes on süüdi ja kes süütu.

Pärast kõike eelöeldut tuleb nentida, et õigeusu perekonnad on üldiselt püsivad ja viljakad. Preestrid on vahel tõelised patriarhid kümnekonna lapsega. Üks selline Rumeenia preester, kellel on kuus poega ja viis tütar, ütles mulle hiljuti: “See on väga mugav, me ei pea väikestega vaeva nägema, suuremad kantseldavad neid!” Venemaal, kus vähemasti linnades on abielud väga ebapüsivad ja sündivus nullilähedane, annavad kristlased alandlikult tunnistust truudusest ja viljakusest (küündimata äsjamainitud lastehulgani, on neil siiski tihti neli-viis last). Vene õigeusklikku perekonda iseloomustab mingi viljakas erootika, mis on tagasihoidlikkuse ja lihtsuse segu. See on muide avatud perekond, kus sõbrad sageli külas käivad. Pühapäeval pärast pikka armulaualiturgiat moodustavad sugulased, vanavanemad, nõod ja sõbrad-tuttavad kuni hilja õhtuni sooja konglomeraadi, mida diskreetselt valitseb perenaine.

41

3. Mõte ja loomus

Õigeusu kirik ei nõustu abordiga ja seda on selgesti väljendatud mitmetes kirikukogude kaanonites. Nõutakse patukahetsust, kuid lõpuks naisele öeldav palve on analoogne sellega, mis järgneb nurisünnitusele: selline arhaism oli varem ka Lääne-Euroopas. Kreekas ja Kagu-Euroopas valitseb teoorias range juriidiline diskursus, mis on samasugune nagu katoliku kirikus, kuid praktika on tegelikult väga vaba (nagu muide ka Poolas) – selles võib näha vanade talupojakogukondade naiste varjatut ja raevukat sõltumatuseiha, mis on pärit ajast, mil naised ei tundnud teisi rasestumisvastaseid vahendeid peale aborti.

Siiski tuleb üha enam ette, et piiskopid, preestrid ja eeskätt õigeusklikud arstid kasutavad kõnepruuki, mis on mõistev ja kaasatundev, langemata ometi kõikelubavusse. Siin tuleb taas mängu majapidamise problemaatika. Naist ei peeta rohkem vastutavaks kui meest ja vahel ühiskonda. Talle seletatakse, et abort on tõsine asi mitte sellepärast, et see on keelatud, vaid sellepärast, et see kahjustab salajasel moel tema süvanaiselikkust – eriti kui see kordub ja ükskõik kui kahjutu see tänapäeval füüsiliselt ka ei tunduks –, kuna keha sümboliseerib hinge ning naise hing ja keha on tehtud selleks, et anda peavarju väikesele tundmatule asukale, isegi kui temast esialgu midagi ei teata. Kuid kui hädaborte keelatakse rangelt, võivad tekkida surutise olukorrad, kus abort tundub väiksema halvana. Väga palju loeb ka preestri ja kogukonna hoiak, et üksikema moraalselt toetada.

42

Mis puudutab rasestumisvastaseid praktikaid, siis piirdub õigeusu Kirik üldiselt ainult sellega, et tuletab meelde armastuse mõtet ja seda, et see on tavajuhul viljakas, kuid jätab meetodite valiku mehe ja naise südametunnistuse ja kokkuleppe asjaks, milles neid võib soovi korral aidata nende vaimulik isa. Rooma paavsti *Humanae Vitae* kohta ütles Konstantinoopoli patriarh Athenagoras I, Paul VI sõber, et ta mõistab ja kiidab heaks entsüklika süvakavatsuse, kuid et üksikasju ja ettekirjutusi peab ta üleliigseks. Ta ütles, et kirik peab aitama praegusaja meestel ja naistel mõista, et armastus on võimalik, et tõeline kohtumine nõuab truudust (kusjuures luhtumine pole pöördumatu), et inimese armastuse vägi võib niimoodi muunduda ning et selline armastus on vältimatult viljakas, vaimulikult ja/või lihalikult; aga mis ülejäänut puudutab, siis “kui mees ja naine teineteist tõeliselt armastavad, siis ei lähe mina nende magamistuppa; kõik, mis nad teevad, on püha”.

Rasestumise kontrollimine erinevate vahenditega on tänapäeval pöör-

dumatult juurdunud. Katoliku kiriku ja vist ka ökoloogide soovitatavad “loomulikud” vahendid on suurepärasead, kuid need pole kaugeltki alati tõhusad ning osa neist nõuavad naiselt sellist muretsemist oma seksuaalsuse pärast, et see ähvardab seda objektiviseerida ning seega *porneia*ks muutuda. Teised vahendid on väiksem halb ning iga mees ja naine, iga abielupaar peab valima need oma kogemuse järgi, vältides siiski vahendeid, mis kätkevad “väikesi aborte”.

Õigeusulistele valmistab neid probleeme uurides alati raskusi “loomuse” mõiste, millega katoliiklased selles vallas opereerivad. Sest Ida traditsioonis on see, mida me nimetame “loomuseks” tegelikult elu ja surma plastiline segu, kus inimene peab tegutsema selleks, et kasvata-da elamise võimalusi ja tõenäosust. Ta saab tegutseda, sest ta on isik, kes surma võitnud Kristuses juurduvana transtsendeerub “loomusest” ning vabaneb osaliselt selle sundusest. Kristlase jaoks pole seega kri-teeriumiks loomus, vaid isik ja armastus.

43

Rasestumisvastaste tablettide kohta ütles isa Joann Meyendorff mulle: “On see rohkem loomuvastane kui aspiriinitablett, mida ma peavalu puhul võtan?” Ma arvan, et ta on seda vähem, kuna ta on hormooni-kontsentraat, mis pärsib uut viljastumist, kui embrüo on arenemas. Vastus rasestumisvastaste vahendite kohta pole seega kutse loomulik-kuse juurde, mida jumbestavad kõikvõimalikud retseptid, vaid kutse usu ja armastuse juurde. Jah, naine valitseb nüüd oma viljakust (ja mitte ainult mees, nagu XIX sajandil, mistõttu ta vähemasti Prantsusmaal ei käinud enam kirikus!). Kuid naine, kes tõeliselt armastab, tahab varem või hiljem saada last mehelt, keda ta armastab (ja mehe kohta kehtib seesama), ta kannab tänulikkuse ja usuga seda last, kelle olemasolu pole pikka aega tundagi, ta usaldab elu, sest ta teab, et Kristus on üles tõusnud.

Vastus nihilismile seisneb usus. Keelud ainult tugevdavad nihilismi ja muutuvad naeruväärseks. Õigeusklikud pole praeguseni uurinud bioetika probleeme – välja arvatud Püha Vladimiri seminaris New Yorgis –, mis on rikaste maade luksus. Geenidega manipuleerimine tekitab Athose mäe munkades jubedust, kuna nad peavad seda õhutamaise „hereesia” viimaseks väljenduseks. “Asendusemade” või anonüümsete spermadoonorite probleemid ei tekita õigeusu ringkondades ei erilist huvi ega taunimist. Tuleb armastada kõiki inimesi, ükskõik, millised nad ka poleks, ja keegi pole hukka mõistetud; võib-olla võib mõningaid erandlikke juhtumeid arutluse alla võtta pihisaladuses ja vaimulike vestluste diskreetsuses. Kuid kas on meil nii palju aega raisata ning kas pole otsatud vaidlused moralistide vahel, kes tahavad kõike ette näha, pigem põgenemine olemusliku eest?

44

Pärit ajakirjast *Contacts*, vol. 42, nr 150 (1990).

Prantsuse keelest tõlkinud

Margus Ott

ARMASTUS, ABIELU JA SEKSUAALSUS

Õigeusu teoloogiline perspektiiv uueks aastatuhandeks.

Ettekanne õigeusu noorte maailmakokkutulekul Konstantinoopolis.

Isa John Chrysavgis

1. Armastus – jumalik ja inimlik, Sissejuhatavad märkmed

46

Armastus, abielu ja seksuaalsus puudutavad igäüht, kuna armastus on kõikide inimeste kutsumus. Kristlastena usume, et kõik on armastusest loodud. Kõikide asjade allikas ja lõppsiht on armastus, sest kõikide asjade algus ja ots on Jumal ning Jumal on armastus (1Joh 4:8, 16). Püha Johannes Kuldsuu kirjeldab lihakssaanud Jumala kõikehõlmavat armastust oma jutluses Püha Matteuse evangeeliumi tekstile:

“Ma (ütleb Kristus) olen teie isa ja vend, peigmees ja kodu, halastajaõde ning rõivad, juur ja nurgakivi. Mida te iganes ka ei sooviks, olen ma teie jaoks. Ma igatsen, et te midagi kunagi ei vajaks. Ma teenin teid, sest tulin mitte selleks, et mind teenitaks, vaid ma tulin teenima teid. Olen sõber ja pereliige ja perepea, vend ja õde ja ema. Olen teie jaoks kõik. Lihtsalt olge minuga osaduses. Teie jaoks alandusin vaaseks ja rändajaks, ka ristol ja hauas olin teiega.”

Isegi kurjus on armastusest sõltuv. Mõnede kirikuisade optimismi kohaselt ei soorita mitte keegi mingit kurja enne, kui ei ole jõudnud usuni, et see, mida ta armastab, on tulemustloov. Niisiis on armastus jumalik ja olemuselt püha. Inimeste vaatenurgast ei ole armastuse kontseptsiooni jaoks ühtset arusaama. Inimlik perspektiiv on paljude tähenduste ja tujude kandja. Alates arusaamast, et armastus on armatsemine, mis

võib tähendada üksnes tundeta füüsilist seksuaalakti kuni eakate-paari sügava üksteiseaustuseni. Alates egoistlikest motiividest kuni isetu endastandmiseni. Alates pehmusest, millega laps hoiab vanema kätt kuni intiimsuseni, millega kaks sõpra teineteise kätt hoiavad.

Inimesed on loodud armastama ning üksteise järele vaatama. Armastuse kogemus on taevas ja elu. Armastusest eemalolek on põrgu ja surm. Püha Egiptuse Makarios uskus, et põrgu sarnaneb piiratudsega, kus kaks inimest on teineteise poole seljaga ning neil ei ole ealeski võimalik üksteisele otsa vaadata. Armastus purustab kildudeks üksinduse ahelad. Ta tõmbab maha isekuse müürid. Armastus on jõuline vägi, vaimulik energia. Me ei ole kunagi nii tugevad kui siis, kui oleme armastuse läbi haavatavad. Öelda kellelegi: “Ma armastan Sind,” on kui teha metafüüsilist avaldust – see on sama kui öelda: “Sa ei sure kunagi!”

47

Väärtustades armastuse nii võimsat intensiivsust, on kirikuisad võrrelnud seda *erose* või kirega. Dionisios Areopagiit kirjeldab Jumalat kui “meeletut armastajat”, kes armukadedalt kaitseb oma loodut. Armastus on nii võimas, et üksainus tõelise armastuse väljendus kutsub esile maailma muutva avatuse. Vaadata armastades oma silmega läbi teise inimese silmade, on näha kogu maailma hinge, näha Jumala paleust.

Selline armastus on Jumala and. Ja samal ajal nõuab selle hoidmine harimist ning tugevat tööd. Armastus nõuab aega ja oskusi, vastutust ja respekti. See on minupoolne samm, hoolitsemaks püsivalt teiste eest. Oma eluõhtul mõistetakse meie üle õigust ainult armastuse läbi. Ja see armastus on enam kui pelgalt tunded. See on otsustav ja siduv. Tahtes armastada, pead sa seda looma ning mitte ootama, et su kaaslane seda pakub. Armastuses ja abielus annab Jumal meile suurepärase võimaluse sündida uuesti. “Seesinane saladus on suur” (Ef 5:32). Elu on suur müs-

teerium – olla elatud ja elatud külluses. Kui töötame armastuse nimel, kui kasvatame seda, kui heidame eemale meid juhtida tahtva usaldamatuse ja kui võitleme armastava suhte nimel, siis märkame tasahilju, et maailm muutub ja kogu maailm on imekaunis. Tegelikult oleme meie need, kes me peame muutuma. Need oleme ju meie, kes näeme samu asju eri silmega.

2. Füüsilisus ja vaimulikkus

48

Kristlikele kirjameestele on juba varakristlikest aegadest saadik olnud ebamugav füüsilise elik seksuaalse armastuse teema. Siiski täheldavad nad, et füüsiline armastus on armastuse üks alaväärisset vorme. Mõni autor märgib, et tsölibaat on midagi ülemat kui abielulik armastus. Teised aga panevad ette, et füüsilise armastuse ainus eesmärk on sigitamine. Ihulikkus või seksuaalsus on rüvedad, otsekui oleks tegu ebapuhtaga. Need on hukkamõistetavad või häbistavad – inimesed on läbi pikitud hirmu ja süütundega. Seksuaalsust vaadeldakse kui millegi väljendust, mis ühendab meid madalamate eluvormidega. Seksuaalsust nähakse identseks iharuste ja loomaliike instinktidega. Püha Augustinuse isik ja tema teoloogia on sellel teemal vajutanud Lääne ühiskonna mõttele oma pitseri. Selle tagajärjena kannatavad inimesed omakorda sisseemonteeritud skisofreenia all, kui juttu tuleb kõige intiimsematest ja isiklikematest inimese aspektidest. Augustinuse jaoks on seksuaalsus inimese langemise tagajärg. Eeva on selle tagajärg, et Aadam Jumalale selja pööras. Naine ei ole loodud Jumala palge järgi, vaid inimese (mehe) instrumendiks. Samas teeb Püha Paulus selgeks, et saades üheks lihaks (1Ko 6:16), sümboliseerivad mees ja naine ühendust, mis on Kristuse ja Kiriku vahel. Mis ka ei oleks – Kristus ei identifitseerinud mitte kunagi pattu ihuga, vaid sellega, mis südame seest tuleb (Mt 15:18j). Kristlaste

jaoks on liha otsekui pääste uksehing (Tertullianus). Kui kahju on siis sellest, et kristlus – kui ihu ja liha religioon kui ka lihassetulemise religioon – on jätnud inimihule püsiva armi.

See ei ole ihu või seksuaalsuse asjus kokkuleppele jõudmise küsimus. On pigem vaja tunnustada nende kahe seotust inimelu sügavaimate aspektidega. Seksuaalsus ei ole midagi, mis tekkis kogemata. See on meie elu loomulik, elementaarne osa. Seksuaalne ja füüsiline armastus kuulub meie olemise müsteeriumi. Ei saa öelda, nagu oleksid seksuaalsus ja vaimulikkus üks ja seesama. Nende vahel on samas intiimne side. Ühe eitamine tähendab ka teise eemalelükkamist. Ilma seksuaalsuseta ei ole ilu, ilma iluta ei ole hinge ja ilma hingeta ei ole Jumalat. “Ja Jumal ütles: tehkem inimesed eneste näo järgi eneste sarnaseks...” (Gen 1:26). Nii oleme pärast Aadama ja Eeva loomist loodud Jumala palge järgi Temaga sarnaseks. Idakiriku isade jaoks ei olnud Aadam ilma Eevata terviklik. “Naine on loodud püsivasse ühendusse mehega: jagama kõiki meeldivaid asju, kogu rõõmu, kõike head, kogu muret, kogu valu” (Püha Basileios Suur) ning „jagama jumalikku armu.” (Aleksandria Clemens) Püha Johannes Kuldsuu aga kirjutas samal ajal, mil tegutses ka Augustinus, et “seksuaalne armastus ei ole inimlik, vaid olemuslikult jumalik”.

49

3. Ikoon või iidol

Praegusel ajal on üpris raske saada teadlikuks oma seksuaalsusest, kui ei oldaks teadlik kellegi teise seksuaalsusest. Ja niimoodi annavad mees ja naine füüsilises armastuses, abieluühenduses üksteist üksteisele Jumala sarnasuse kaudu. Toimib samamoodi kui see, mis toimub ikooni juures. Ikonograafiasse on kätketud kunst. Ka armastusse on kätketud kunst. Armastus ei ole ainult puhtakujuline armuakt – see on kunst. Armastuse

kunsti eesmärk – nagu ka ikonograafias – on üks teiseks muuta, transformeerida, et näha kumbagi Kõigearmsama jumaliku manifestatsiooni-na. Kui kirikutes on koht ikoonidel, siis on seal koht ka abielul ning seksuaalsel armastusel. Ihu ja seksuaalne armastus sarnanevad ikoonile, mis avaneb jumalikule ilule ning jumalikule armastusele. “Õnnistet on, kel on selline armastus ja igatsus Jumala järele, nagu meeletul armastajal oma kallima järele: mis loob leegi leegi järel, eeroe eeroe järel, kire kire järel, iha iha järel.” (Johannes Redelikirjutaja) Näha teist inimest ikoonina tähendab näha maailma Jumala silme läbi. See tähendab selle maailma ja teispoolse maailma vahelise distantssi kaotamist. See tähendab siin maailmas sellel ajastul taevakeeles kõnelemist ning tuleval ajastul armastuse sakraalse iseloomu ilmutumist. Jeesuse apokrüüfilise ütluse järgi: „Kui kaks inimest armastavad, on see Taeva Kuningriigi manifestatsioon.”

Ikoon õpetab meile kirjutatud ning räägitava sõna kõrval ka teisi suhtluse vorme. Meid on õpetatud ju mitte ikoone vaatama, vaid läbi nende vaatama. Samamoodi on meie ülesanne süüvida läbi armastatava inimese välimuse avastamiseks tema sakraalset sügavust. Soo edasiandmise fakt on otseselt seotud ikooni taolise vaatlemisega. Kuni abieluline armastus avaneb paarile vaid nende lihalikus ühenduses; kuni kahe inimese suhe abielus välistab ühenduse Kolmainususega; kuni abielupaari armastus ei avarda kumbagi, seni on abielulisel armastusel mitte püha ikooni, vaid tavapärase iidoli kuju. Armastaval paaril on alati vaja vaadata iseenda peegelpildi taha. Peegel ei ole ikoon, vaid annab inimesest pelgalt kujutise. Abielupaar peab aga saama Kiriku ikooniks, miniatuurseks kirikuks. Püha Johannes Kuldsuu jaoks “on abielu Kiriku müstiliseks ikooniks”. Kiriku mõõtmed ja ulatus avab ka abielupaari tegevuse ulatuse. Kuna usume „üht püha kogumaapealset ja apostellikku Kirikut,” siis ka abielupaar peab kujutama sama ühtsust, pühadust, avatust ja apostellik-

kust. See on tähtis, sest Kirik lükkab tagasi abielu ja pereelu idealiseerimise ja romantilisena kujutamise. Sestap peab abielupaar sünnitama järglaskonda: nende armastus peab kandma vilju. Abielu paradoks seisneb selles, et abielupaaril peavad olema lapsed isegi siis, kui sellest lapsi sündida ei saa.

4. Monastlik elu ja abielu

Mõned kirikuisad on tõlgendanud püha Pauluse kirju nii, nagu oleks apostel tõstnud mungaelu kõrgemaks abielust (1Ko 7:8j). Samas ütleb Gregorios Teoloog, et kui “neitsilikkus on austatud, siis ei tähenda see, et abielu ei oleks austatud”. Püha Egiptuse Makarios nendib: “Tõesti – pole ei neitsit ega abieluinimest, munka ehk ilmalikku tegelast: Jumal läkitab oma Püha Vaimu igauhele, vastavalt tema intensioonile.” Süüria-keelne versioon samast ütlusest kõlab aga nii: “Tõesti, neitsilikkus iseenesest ei ole midagi. Ega ka abielu ega mungaksolemine ega ilmaelu...” Sisemine puhtus on alati võimalik, hoolimata ka välistest asjaoludest. Siimeon Uusteoloog on järeleandmatu: “Mitmed näevad monastlikku teed kui õnnistatuimat. Minu arvates ei ole ükski tee teistest kõrgem. Ma ei ülista ka üht ja ei vähenda teise väärtust. Sest iga tee puhul on see elu, mis elatakse Jumalale ning Jumal on seda seetõttu õnnistanud.”

51

Nagu võime näha, muutub armastavas suhtes teine inimene tähelepanu keskmeks. Alati on eesmärgiks enesest välja astuda – liikumine teise inimese suunas. Suundumuse perspektiiv on alati Taevane Kuningriik. Kloostrielanikud on seda tõde traditsiooniliselt mõistnud samal tasandil kui abielupaarid. Askeetidest kirjamehed õpetavad meid, et armastust ei ole kunagi võimalik rahuldada, vaid ainult täide viia. Armastus ei ole rahuldusakt, vaid täielik endastandmine. Seksuaalne armastus on Jumala

kiituseks, mitte inimese isekaks enesekiituseks.

Tõelist armastust ei saa lõplikult saavutada ilma sisemise puhtuseta. Püha Johannes Redelikirjutaja asetab sisemise puhtuse oma teoses „Jumaliku taevasseminemise redel” vahetult armastuse ette, ehk 29. redeliastmele (armastus on 30. redeliaste). Monastitsism ei ole seega mitte seksuaalsest armastusest loobumine. See on lihtsalt armastuse teistsugune väljendusvorm. Nii nagu abielus on askeesi elemente – nt enese puutumata hoidmine tegelikuks armastuseks –, nii on ka munkluses armastuse dimensioon – iha Jumala järele. Monastlikus elus käsitatakse kirgi teistmoodi abielust. Munkluses ületatakse kired veelgi suuremate kirgedega. Üksainus kirgliku armastuse elav kogemus aitab meid vaimulikus elus palju kaugemale kui enamus askeesi vägitegusid. Ühes-
52 tainsast puhta armastuse leegist piisab, et süüdata kosmiline tuli ja sellega muuta kogu maailm.

Armastus ei ole ei füüsiline ega materiaalne. See ei ole esmaselt seksuaalse tähendusega. Sel on vaimulik tähendus. Armastust ei tohi karta, otsekui oleks see tabu, vaid tuleb võtta vastu kui püha müsteeriumi. Seda ei tohi kunagi peita kui mingit saladust, vaid avaldada kui salasust.

Monastlik elu, nagu ka abielu, on armastuse salasus. Munklus, nagu ka abielu, on Kuningriigi salasus. Mõlema tõeline dimensioon on eshatoloogiline. Nii on armastus suurem palvetamisest, sest on ise palve. Armastus on see, mis määratleb inimolemuse. Nii mungaelu elavad kui ka abielupaarid peavad püsivalt võitlema, et olla pidevalt vaimustunud jumaliku armastuse puhtast tulest. Nagu oleme juba vaadelnud, on armastus and ülevalt, ent ka see, mille järele püüelda. See on nii alg- kui ka lõpp-punkt. Elu alfa ja oomega on kreeka keelse sõna “armastan” (*agapé*) algus- ja lõpptäht. See on tõde nii mungale kui nunnale, nagu ka abikaasadele.

5. Abielu salasus

Iga salasus on jagatavuse ja eraldatuse transendents. Abielu puhul peab kumbki osapool saama teadlikuks jumalikkusest, mis asub teises pooles. Nii mees kui naine peavad läbistama neid eraldava eemaloleku ja mõistetamatuse vaheriide. Kui see aset leiab, on abieluliit tugevam surmast ega allu kellegi tahtele seda tükkideks lahutada. Selles liidus ei ole mees eriliselt aktiivne ega naine eriliselt passiivne pool. Salasusliku abielu suhte alus on selles, et mees ja naine on teineteist täiendavad. Nad on mõlemad vastastikku jagajad ning vastuvõtjad. Kumbki ei tohi teist seirata pilguga, mis on üleolev, ükskõik siis, kui ülendet ja vaimulik tolle suundumus ka poleks. Kumbki ei tohi kasutada suhet sellise eesmärgi täitmiseks, kuhu vastaspool ei ole täielikult hõlmatud aktiivse, koostööd tegeva partnerina.

53

See tähendab, et partnerid ei peaks otsima sõltuvust üksteisest. Ma ei saa ju panna oma kaasat vastutama minus asetseva tühisuse eest. Pean püsivalt kogema oma tühjust Jumala ees, kuna Jumal paneb mind taipama, et olen armastatud. Jumal annab mulle jõu kedagi teist armastada. Siinjuures pörkame taas kokku abielulise suhte monastliku iseloomuga. Abielu ei ole maagiline lahendus eluprobleemidele. Kuidas saab ühe abielu sellistele eeldustele üles ehitada? Ons mingi ime, kui abielu katkeb kaasaegse mõtteviisi tõttu: meie partner on me “teine pool?” Sest me pole abielusalasuses terviklikud osalejad. Isiklik armastus nõuab täielikku väarikust ning isikuidenteeti, kahandamata teise poole osa. Selles ei ole ei vale identiteeti ega teise poole moonutamist. Täisväärtuslik abielu vajab partnerite terviklikkust ja lõimlevust. Terviklikkus aga eeldab ausust, mitte “kellegagi kena olemist”. Armastus on usutegu, samuti nagu on see usutäiuse väljendus. See toob endaga alati kaasa ka kiusatuse valetada, tüssata, olla valelik.

See tähendab, et kui armastuses on intiimsust, on sellesse sisse kirjutatud ka võimalus konfliktiks. Kui armastuses ei ole konflikti (tavapäraselt muidugi on), ei pruugi seal olla ausust. Ühiskonnas, isegi Kirikus oleme õppinud “olema kenad”. See aga kõlab, nagu õppida ebaaus olema. Ja nii naeratame ka siis, kui oleme kurvad või raevus – üteldes sõnu, mida tegelikult ei mõtle. Samas see, mida tuleb rääkida ja mis jääb ütlemata, saab lahendust leidmata meie laste elude lammutajaks. Peame olema ausad omi vigu tunnistama ning avatult avaldama oma tühjust. Need on meie suhte hindamatuks osaks. Just sestap on abielu nii lahusolek kui ka liit samal ajal. Selles on samapalju puudutamata kui kokkupuudet. Kahlil Gibrani poem “Abielu” toonitab lahusoleku ja liituvuse seisundi paradoksi armastuses nii:

54 *Koos olete sündinud ja koos saate igavesti elama.*

Koos olete ka siis, kui surma valged tiivad teie päevi laiali pillutavad.

Oo jaa, koguni Jumala vaikivas mälus olete koos.

Kuid olgu ruumi kesk teie koosolemist,

Ja las tantsida taevaste tuul teie vahel.

Armastage teineteist, aga ärge põimige armastusest kütket;

Olgu armastus pigem voogav meri teie hingede kallaste vahel.

Täitke teineteise kruus, kuid ärge jooge ühest ja samast.

Andke teineteisele osa oma leivast, kuid ärge sööge ühtsama viilu.

Laulge ja tantsige koos ja olge rõõmsad, kuid las kumbki teist olla ükski,

*Nagu on ükski ja omaette lautokeeled, ehk nad küll värelevad sellestsa-
mast muusikast.*

Kinkige oma süda, kuid mitte teineteisele hoida.

Sest ainult Elu kätte mahub ära teie süda.

Ja seiske kõrvuti, ometi mitte liig tihedalt koos;

*Sest templisambadki seisavad eraldi,
Ja tammepuu ning küpress ei kasva mitte teineteise varjus.*

(Kahlil Gibran, “Prohvet”, Huma 1997, tõlkinud Doris Kareva)

6. Seksuaalsus ja salaruslikkus. Lõpetuseks

Saamaks täieliseks salarusliiduks peab mehe ja naise vaheline armastus hõlmama nende elu kõiki aspekte – nende olemise kõiki tasandeid ja võimalusi. Siin on inimolemuse füüsilised, vaimsed, emotsionaalsed ja intellektuaalsed aspektid. Kui seda ei juhtu, jääb abielusuhe lõimumata, täiust saavutamata, siis ei ole sel sakraalset ega salaruslikku iseloomu. Selline abielu muutub lombakaks ja frustreerivaks. Kui juhtub, siis siin on võimalik vaadelda, kuidas mõned abielud on tegelikkuses salaruslikud. See juhatab tähelepanu ka abielu ja jumalikustumise seostele, sest jumalikustumisele oleme viimselt kutsutud. Annan siin oma definitsiooni terminile „seksuaalsus”: see on tõeline ühtesaamine ja selle lõpetatus igal tasandil. See on sama harv saavutus kui teosis ja sama väärikas ülesande ja kutsumusena. Kui üks partnereist areneb (mõnel tasandil) teisega koosolemise rütmist välja, on sellel ebatäiuslikul ja haaramatul tasandil alati tendents liikuda ning otsida väljenduseks mõni muu vorm. Sest ta ei saa korralikult ja täiuslikult abielusuhetes funktsioneerida.

55

Kui terviklikkus ja totaalsus on salarusliku suhte kriitilisteks tingimusteks, siis viimselt on seda ka jätkuvus ja kohusetunne. Võime saamine muuta üht teiseks nõuab pühendumust ja kannatlikkust, kuni suhte kaljurüüngaste teravad tipud on kulunud, kuni kõigil tasandil on tekkinud magneetilised väljad. Siis tasandid mõjutavad vastastikku ning teostuvad nende võimalused, mis ei ole vähemad kui jumalikud. Ses konteks-

tis on abielusuhtes olev truudus Jumala enda armu ning kannatlikkuse peegeldus.

Lõppeks: ei abielumees ega -naine omasta midagi, mida pakub teine. Vastupidi – kumbki pakub oma tagasi – iseendaga – kõige oleva allikale – Jumalale. Teda hakkab nägema ju igaüks meist ning Temast saame armastuse teiste vastu – nii nagu igas Jumalikus liturgias. Mees ja naine saavad euharistia leivaks ja veiniks. Ja siis saab salasuslik armastus õnnistuseks, mille Looja jagab kahele loodule. Neile, kes on asutanud end samale teekonnale läbi ükskõik mis takistuste ja neid saatvate rõõmude. Et lõpuks viimselt astuda Jumala Kuningriiki. Temale olgu kõik tänu.

HOMOSEKSUAALSUS, LOOMUVASTANE LOOMUS?

(Endo-hüpotaatiline nartsissismi [Rm 1:23]
ja loodu-sisese suundumuse [Rm 1:25] vaheline
eksistentsiaalne kesktõukeline seisund)

Prof. Hdr. Archim. Grigorios D. Papathomas

Homoseksuaalsuse küsimus, mille puhul pole tegu ei homofobia ega seksismiga, ei seendu üksnes inimese *modus vivendi*, vaid eelkõige tema *modus existendi*. Antud küsimuse laialdasest käsitlemisest meie tänapäeva ühiskonnas, mis sisuliselt ei too midagi uut, jääb mulje, et piirdume üksnes *modus vivendi* tasandiga ja oleme võimetud minema kaugemale ja sügavamale, et uurida antud küsimust kesksel – *modus existendi* – tasandil. Soo – kas siis mees- või naissoo – kvaliteet on peaaesjalikult seotud meie hüpostaatilise olemasoluga. “Jumal lõi inimese oma näo järgi, [- -] ta lõi nemad¹ meheks ja naiseks” (1Ms 1:27). Loomine meesinimeseks ja naisinimeseks puudutab seega pigem inimese ontoloogilist kui bioloogilist mõõdet. Mis näitab ilmekalt, et homoseksuaalsus ei ole moraali või, mis veelgi halvem, loomuliku õiguse (*droit naturel*) või juriidilise õiguse küsimus, vaid sõna otseses mõttes eksistentsiaalne, või – et olla veelgi täpsem – olemasolu ja ontoloogia küsimus.

57

Soolise erinevuse (*heteroseksuaalsuse*) teoloogiline tähendus

Esmalt olgu öeldud, et käesolev uurimus käsitleb tõepoolest tundlikku teemat, mis lõppkokkuvõttes puudutab suhteid mehe ja naise vahel ning sellest tulenevalt juba inimese suhet ja osadust (*koinonia*)

Ju-malaga. Seega tuleks enne homoseksuaalsuse küsimuse uurimist lühidalt vaadata, milline on soolise erinevuse teoloogiline tähendus. Loomine põhineb algusest peale vahetegemisel, meheliku ja naiseliku *e r i s t a m i s e l*, soolisel teisesusel. “Jumal lõi inimese oma näo järgi, ta lõi nemad *m e h e k s j a n a i s e k s*”. Ainsuse ja mitmuse kooskasutamine märgib inimsoo ühtsust ja peamist erinevust, mida Jumal selles ühtsuses teostab; see märgib ühtsust-mitmepalgelisust. Sooline erinevus on erinevus inimloomuses, mitte aga tekkinud kahe eraldiseisva järjestikuse loomisteo tulemusel: pole olemas spetsiifilist meheloost või naiseloost. Samuti on oluline märkida, et sooline eristumine pole tulnud siia maailma inimese langemise tagajärjel. See ontoloogiline vastandpoolsus on olemuslik, strukturealne (Vt Püha Maksimus Tunnistaja, *Ambigua* 41, 1305AB). Samal kombel leiab püha Gregorius Nüssast (Hom. opif. XVII, col. 189D), et sugude loomise lõppsiht on enamat kui soojätkamine, see on ontoloogilisest leppimisest ja surma äravõitmisest sündinud eshatoloogiline armastus. Jumal andis inimkonnale niisuguse paljunemise vormi, sest inimene on kutsutud eksistentsiaalselt ontoloogilises vabaduses avastama isikute-vahealiste suhete olemust. Ja ta avastab seda heteroseksuaalses polaarsuses, mõnikord läbi sugudevaheliste pingete ja konfliktide. Heteroseksuaalse eeroose võidupanuseks jääb seega ülestõusmise võit surma üle.

Igal juhul pole Jumala piiblisõnas jälgegi kahest järjestikusest – esmalt mehe, siis naise – loomisest²: naist pole tehtud mitte eraldi, vaid teistsuguseks, võetud ühest inimloomusest, tehes sellega nähtavaks mehelik kui niisugune. Ja püha Basilius Kaisareast, nagu muide ka püha Gregorius Nüssast, rõhutab kahesoolise (abielu)paari kuju ühtsust (Inimese päritolust, I, 18; SC, 160). Järelikult meheliku ja naiseliku kohtumine, alates hetkest, mil kummalgi on oma nimi, mis tähistab nende heterohüpostaatilist seisundit, *ü h e* mehe ja *ü h e* naise kohtu-

mine, on õnnistatud (1Ms 1:28). See on (abielu)paari ontoloogiline alus (vt Mt 19:4 või Mk 10:6), üheaegselt vahetegemine loomuse tasandil (mehelik ja naiselik) ning vahetegemine isikute tasandil. Meheliku ja naiseliku eristamine tähistab erinevate – ja mitte lihtsalt loomult erinevate – isikute olemasolu.

Samas kirjakohas väljatoodud mõte loomisest jumalanäolisena ja mõte soolisest erinevusest on omavahel seotud. See ei tähenda, et Jumalal oleks sugu, nagu selle maailma usundites. Jumal on sootu. Aga see tähendab, et teisesus on inimloomusesse sisse kirjutatud, sest hüpostaatiline teisesus on jumalanäoline. Jumal oleks võinud luua inimese sootuna nagu Ta isegi või nagu inglid. Aga Tema valis Jumala kujuks olemise pitserile algusest peale heteroseksuaalsuse. Kuju eripalgelisus on nagu märk. Kuju on vastandpooluslik. Inimloomus on mehelik-naiselik. Samal kombel võtab sootu Jumal kõlbelises puhtuses läbi lihahakssaamise neitsilikult endale soolisuse. Oma täielikus neitsilikkuses lihaks saanud Sõna, sootu Jumal, ei olnud sootu inimene. Neitsilikkus, elusloodusega seonduva suguelu puudumine ja ihadest vaba olemine töötab soolisust teisesuse, mitte samakesksuse (homotsentrismi) märgiks ning tähistab sootut eluviisi, mis on tulevase jumalariigi eshaatoloogiline eluviis. Jumal kirkastab seksuaalsust inimestes, kes elavad neitsilikkuses, et isik või loodud hüpostaas teostaks ennast osaduses olevate isikute *a b s o l u u t s e s* erinevuses, teispool sugude *s u h - t e l i s t* erinevust. Jumalariigi päralt pole mitte homoseksuaalsus, vaid oma loomuse ületanud ja kirkastunud isikute aseksuaalsus, sootus. Juba Kirikus, kus ristimise läbi ilmutatakse ette tulevat maailma, “ei ole meest ega naist” (Gal 3:28). Ja jumalariigis, ütleb Kristus ise, “ei võeta naisi ega minda mehele, vaid ollakse nagu inglid taevas” (Mt 22:30). See võrdlus ei tähenda mitte ihutut, vaid sootut seisundit – teisel pool hetero- ja homoseksuaalsust. Selle prohvetlik märk on neitsilikkus –

mitte kui sootu seisund, vaid kui soolisuse kirkastumine. (vt Tn 12:3; Mt 13:43; 1Kor 7:7) Kaks pühaduse teed, abielu ja munklus, on kaks mitte sandistamise, vaid Jumala poolt esimes(t)ele inimes(t)ele antud soolisuse kirkastamise teed läbi ihulise puhtuse.

60 Naise loomise hetkel (1Ms 2:21-23) saab inimene Jumalalt soolise teisesuse kui kingituse ja märgi hüpostaatilisest teisesusest, mitte-minast. Ta saab samas ka loomuidentiteedi ning paljususe oma loomuses. Ja see teisesus on tema rõõmu tunnussuurus (1Ms 2:23). Inimene, Aadam toob esimese sõna kuuldavale pärast teise soo loomist (1Ms 2:23). Sõna eeldab teisesuse olemasolu. Heteroseksuaalsus on rõõm erinevusest ühtsuses; see on hüpostaatilise teisesuse eelaimdus. Erinevuse eesmärk on osadus eripalgelisuses, mis on ühekssaamine ilma segunemata: mitte homoseksuaalne ühe ja sama ühendus; vaid ühe ja teise ühendus. Mees ja naine on korraga samad ja teised: samad jumalanäolistena (1Ms 1:27) ja teised loomu poolest. Sooline erinevus kuulub loomuse valdkonda, aga sellega kaasneb erinevus, mis kuulub hüpostaasi valda. Loomuteisesus rõhutab hüpostaatilist teisesust. Armastus põhineb hüpostaasi eristamisel loomuuhtsuses. Tõeline armastus seisneb ühe terviku siseses erinevuses. Pealegi, kuidas oleks võimalik ilmutada armastust võtmata teisesuse riski? See, kes ilmutas ennast lihakssaanud Logoses ja Pühas Vaimus, ei ole nartsissistlik Jumal. Sest Tema on armastus (1Jh 4:8 ja 16), Jumalale iseendast ei piisa. Aga teisesust kogetakse vastastikku kui täielikku enesekinkimist, ohvrina ja armunud allaheitmisena (Vt Ef 5:21, 24, 33) teisele soole.

Mees ei ole naine ja naine ei ole mees, kuigi neil on ühine inimloomus. “Olla mees tähendab olla sunnitud mitte olema naine, ja vastupidi”³. Seega sood täiendavad teineteist. Aga inimese eshatoloogilises eneseteostuses, mida kutsutakse jumalikustumiseks, tõustakse kõrge-

male nii mehelikust kui naiselikust, mis pole enam mitte hüpostaatilise erinevuse märgid, vaid loomuse funktsioonid. Nii ei ole sugudel vahetegemisest enam kasu; mitte üksnes sellepärast, et soojätkamisel ja liigi taastootmisel pole enam kohta, vaid ka sellepärast, et see vahetegemine ei ilmuta enam hüpostaatilist erinevust, mis on nüüd tõeliselt ja selgelt nähtavaks saanud. Sooline erinevus on loodud hüpostaasidel vahetegemise vajalik, kuid mööduv kuju. Ja *eschatas* ületatakse sugude erinevus mitte homoseksuaalsuses, vaid aoseksuaalsuses, sootuses, puhtal kujul hüpostaatilises ühenduses, loodud hüpostaaside ühenduses, Jumala isikute osaduse sarnaselt. Selles mõttes on mehe ja naise abielul osa tulevast jumalariigist.

Soolise *endo-hüpostaatilisuse* (homoseksuaalsuse) teoloogiline tähendus

61

Kõnealust küsimust võib käsitleda kahest vaatepunktist: võttes aluseks ratsionaalse (loodud maailmast lähtuva) lähenemise või lähenemise, mis põhineb maailma loomisel ja Jumala ilmutusel. Ja sel juhul ei maksa luua mingeid pettekujutusi.

Piibli seisukohast on üsna selge, et homoseksuaalsus ei ole kooskõlas sellega, mida Jumal enda ja inimese kohta oma olemises ja oma plaanides on ilmutanud. Pole raske tõestada, et au sees on heteroseksuaalne (abielu)paar ja homoseksuaalsus selgelt taunitav. Enamgi veel, piibel ei tee vahet homoseksuaalsel suundumusel ja homoseksuaalsetel tegudel. Samuti tuleb ära märkida, et sellist mõistet nagu “homoseksuaalsus” ei tunta (see loodi ja võeti kasutusele XIX sajandil); ometi räägib piibel just homoseksuaalsusest. Samuti on piiblis ja kaanonites selgelt hoiatatud homoseksuaalsuse praktiseerimise eest (vt näit 1Ms 19:1-

29; 3Ms 18:22; Rm 1:18-32; 1Kr 6:9-11, ning samuti Kaisarea Basiliuse 7. kaanon ja Nüssa Gregoriuse 4. kaanon).

62 Tõepoolest, homoseksuaalsus on ja jääb loomuvastaseks seksuaalseks valmisolekuks või tegutsemiseks, soolise erinevuse põlgamiseks ja armastuse ontoloogilisel tasandil v i l j a t u k s enesestpiisavuseks. Enne kui homoseksuaalsusest saab moraaliküsimus, on tegemist Jumala mittetundmisega seotud teoloogilise küsimusega, ning on samastatav e b a j u m a l a k u m m a r d a m i s e g a (Rm 1:25). Ebajumalakummardamist määratletakse kui mõtteviisi ja sellest tulevalt kui uskumust, mis esiteks ei tunne Jumalat kui Loojat ja teiseks ajab segamini Jumala ja Tema loodu ning piirdub seega ainult loodud maailmaga, millele piisab iseendastki ilma Jumalata. Sel kombel on homoseksuaalsus võrreldav inimkonna Jumalata endassesulgumisega (1Kr 6:9-10), mis on puhtal kujul l o o d u - s i s e n e suundumus. Sellest tuleneb siis juba homoseksuaalne kalduvus olla “omavahel” – mehed meestega ja naised naistega – ja Jumalat eitav kiusatus olla inimesed omavahel, vabanenud Teise erinevuse ikkest (Rm 1:26-31). See aga on just nimelt täielik teise inimese põlgamine, hüpostaatilisest teisesusest loobumine. See teisesuse põlgus viib inimese tupikusse, saades takistuseks j u m a l a n ä o l i s u s e l e, sest selles mõnikord lihasuretavas teistsugususe kogemises teostab inimene ennast hüpostaasina. Ärapööramine ei lase inimesel teostada ennast loodud hüpostaasina mitteloodud hüpostaasi eeskujul, sest allutab inimese ise- enese kummardamisele.

Homoseksuaalsus jääb oma olemuselt loodu-vastaseks, sest muudab äh- maseks hüpostaatilisel loomusel vahetegemise, mille Jumal algkaosesse sisse pani. Homoseksuaalsus ei ole üksnes loomuvastane, vaid ilmutab ka kahte ontoloogilist väärustumist: mehe ja naise suhetes ning suhtes

Jumalaga. Püha Maksimus Tunnistaja kirjutab: “esimene inimene, kuna ta kasutas vääralt oma hüpostaatilist loomust mehe ja naisena, mis pidi viima ta lõppeesmärgini, jõudis välja oma Looja mittetundmiseni. Jumala mittetundmine toob kaasa loodu jumalikustamise... Ta muutus hullemaks kui loomad, sest vahetas selle, mis temas oli loomulikku, selle vastu, mis oli loomuvastane.” (Talassiusese, 253) See väljaütlemine, mis kommenteerib püha Pauluse öeldut, näitab, et ebajumalakummardamine toob kaasa Jumala mittetundmise, mis omakorda toob kaasa haigusnähtude olemasolu ja käitumise vallas, eriti aga loomuvastased suhted, homoseksuaalsuse. Üldjuhul viivad kired inimese kokkumardamisele, olgu nendeks kirgedeks siis raev, rahaarmastus, sotsiaalset ebaõiglust põhjustav omandiiha või isegi heteroseksuaalsus, mida kogetakse kui teise inimese omandamist ja suhtumist tema isikusse ja ihusse kui objekti. Varased kirikuisad, eriti püha Maksimus, pidasid enesearmastust (*philautia*) kõige kurja juureks. See on enesekesksus, enesestpiisavus, (Kolmainu) isikute suhete antinoomia eitamine. *Philautia* viib inimkonna ja Jumala eitamiseni, kogu loodu jahisaagi seisusesse taandamiseni. Kuid see, mis kehtib kõigi kirgede osas, peab eriliselt paika homoseksuaalsuse puhul, sest viimane on kõnekas ja kujundlik enesearmastuse (*philautia*) vorm, sama armastus sama vastu, sest elab nartsissistlikust enesekummardamisest. “Sisimas on homoseksuaalsus seotud nartsissistliku fenomeniga, intensiivse nartsissistliku klammerdumisega oma “minasse”⁴. See on “eneseimetlus”, individualismi haiglane liialdus, homoerootilisus ja asub selles suhtes Kolmainu Jumala näo järgi loodud inimloomuse vastasküljel.

Nagu öeldud, on homoseksuaal iseendasse armunud haiglane eneseimetleja. Inimene, kes oma eluga tupikusse sattudes pöördub oma endo-hüpostaatilise loomuse poole. See ei ole hinnang, vaid tõdemus. Kui inimesel puudub eshatoloogiline arusaam elust ja isikute osadus-

est, pöördub ta möödaniku poole (loomise historitsism) või oma keha poole (oma mina nartsissism), et ennast teostada. Seega ei inspireeri teda enam isikute osadus, vaid pöördumine oma keha poole, iseenese poole ja “homo-teise” keha poole, kes lõppude lõpuks on ikkagi tema mina-ise teistmoodi, tehes seda mitte loova osadussuhte teostamiseks, vaid pimedat isiklikku kasu silmas pidades. Homoseksuaalsuse viga seisneb selles, et homoseksuaalsus piirdub loodud maailmaga; ammutab inspiratsiooni langemise seisundis olevast loodud maailmast ja satub sel kombel paratamatult tupikusse. Homoseksuaalsuse välisilme ja eelistused määrab kindlaks individuaalne ja sõltumatu stiilne vajadus ning mitte isiklikus suhte vabadus. Mis puudutab üleminekut tegudele, siis need on lihtsalt “test” oma uudishimu rahuldamiseks. Sellist homoseksuaalsust võib iseloomustada kui välist ja pinnapealset (epidermialist) homoseksuaalsust, mis ei tulene olemuslikust (struktuuralsest) homoseksuaalsusest; see ei tähenda, et üht võiks õigustada ja teist välistada. Aga pole kahtlust, et sellises kontekstis võib selge psühhoafektiivsetest märkidest rääkimine aidata noorel inimesel ennast üles ehitada ja üle minna enesevälise, teisele inimesele suunatud seksuaalsuse staadiumisse. Samas kui homoseksuaalne endo-hüpostaatilisus põhjustab juba definitsioonilt eksistentsiaalse ummikseisu, mille otsesed tagajärjed on karmi ja ausa realismiga esitanud apostel Paulus (Rm 1:29-32). Enamgi veel, öelgem ka otse välja, et just selle ummikseisu tõttu on homoseksuaalse suhte kestvus lühem heteroseksuaalse suhte kestvusest. Aga uurigem lähemalt seda “stabiilsust”. Võrdlemisi sageli on lubatud seksuaalseid kõrvalhüppeid, kuigi eelistatakse ühte partnerit; tõsiasi, mis hävitab igasuguse eksistentsiaalse võrdsuse ja osaluse sündmuses, mida kutsutakse armastuseks.

Seega tõuseb küsimus, kas tuleks rääkida ainult h o m o s e k s u a a l - s e t e s t inimestest, riskides sellega, et loome vastavuse, mis põhineb üksnes riimumisel sõnaga heteroseksuaalne? Kas poleks parem rääkida homofiilsetest inimestest või geidest ja lesbidest ning hoida seksuaalsuse – soolisuse – mõiste psüühilise küpsuse ajaks, mis lubab “enesevälist ehk siis seksuaalset kauplemist teise inimesega, kes on võimetelt võrdne, genitaalselt spetsiifikalt erinev ja funktsioonidelt täiendav”, kui kasutada Jean Bergeret⁵ väljendit. Kõigest hoolimata toimub väitlus ja võitlus ka teoloogiliselt ja kiriklikul tasandil. Isegi kui sellised püha Pauluse kategooriad nagu l o o m u l i k, l o o m u v a s t a n e on meie päevini terminitena mõningatele vastuvõetamatud, annab roomlaste kirja (Rm 1:18-32) kontekst mõista, et see loomulik seondub arusaamaga loodud olendist ja vastuväited lähtuvad pigem usu kui loomuliku õiguse (*droit naturel*) tasandist. Ma ei arva, et homoseksuaalset inimest, või kedagi, kes end kristliku elu kontekstis selleks kuulutab, iseloomustavad ainult homoseksuaalsed teod. Ja ma ei pea vaimulikuks vaatekohta, millega inimeste homoseksuaalsus taandatakse üksnes homoseksuaalseteks tegudeks, mille toimepanekus neid siis kahtlustatakse või mitte. Teoloogia ja vaimulikkuse seisukohalt on tegemist märksa sügavama kurbmänguga. Ja vastates sellele pelga keelamisega, väljendame üksnes oma võimetust anda tänapäeval tõesti asjakohast tunnistust, mis oleks suurem vapustus-est, millega me silmitsi seisame.

Kõige selle taga on segadus sugude erinevuste osas. Häiritud mehelikkus, mehelikkuse puudumine, mis meie päevil annab tunda enam kui iial varem, millest tulenevalt lahutuste arv üha kasvab, nagu ka üksikvanemate ja naissoost homoseksuaalide hulk. Juba ligi 150 aastat on kirjutatud väga kauneid raamatuid naise kriisist; aga naised on sellest üle saanud. Nüüd on mehed need, kellel on väga suured identiteediprobleemid. Naine jääb endiselt mehele arusaamatuks, nagu tõestab pikaaja-

line naistevihkamise traditsioon. Sealt ka kiusatus vägistada, orjastada, piinata, mis tahes muul kombel allutada, mille kaudu mees üritab *alates inimese langemisest* teisesust ära kaotada. Sealt ka homoseksuaalne kiusatus eitada teisesust või võimetus seda endas kanda. Tänapäeval võib selle identiteediprobleemi vahetuks tagajärjeks pidada üksikemade arvukuse tõusu kahe vanemaga perede arvu kahanemise arvel. See suundumus on tõepoolest üleüldine; meil on niivõrd tugev ettekujutus emadusest, et mehed on varsti vaid näotu, isikupäratu hall mass. Seega ei ole juhus, et sellisel ajal nagu praegune, mil ühiskonda laastavad lahutused, on homoseksuaalsus muutunud krooniliseks ning seda kiidetakse ja ülistatakse avalikult. Lahutuse ja homoseksuaalsuse seosed peaksid äratama tõsist tähelepanu mitte ainult ühiskondlikus ja psühholoogilises plaanis, vaid ka teoloogia seisukohalt.

66

Me peaksime esmalt kontrollima, mida me homoseksuaalsete inimeste kohta räägime, lähtudes nii pühakirjast inspireeritud fundamentaalsest antropoloogiast kui ka tuginedes kõige kindlamatele ühiskonnateadustele (sotsioloogia, psühholoogia). Ma olen tõepoolest arvamusel, et üldiselt tunnetavad kõik kristlikud kirikud probleemi ühesuguselt, olles samadel seisukohtadel nii iga inimese väärkuse suhtes kui ka selles osas, et homoseksuaalsete inimeste abielu on ontoloogiliselt kohatu. Kõige raskem on kõnelda nii, et julgustaksime neid, kes tunnevad end hästi heteroseksuaalidena ja võivad selles osas edusamme teha, samas alandamata või veel vähem hukka mõistmata neid inimesi, kelle jaoks homoseksuaalne suundumus on ühel või teisel moel tõelus. Kõige raskem on leida sõnu, mis ei tabaks üleoleva heasoovlikkusega inimesi, kes on Jeesuse Kristuse õed ja vennad ja võivad sellisena sama palju kui meiega kasu saada Pühast Vaimust, et osata südametarkuses koos meiega vahet teha eluteedel, mis inimese ees seisavad. Ometigi ei pea peenetundeline hingehoid tegema järeleandmisi tõsiasjale, et homosek-

suaalsus on psühhoafektiivse elu häire.

Teraapiline suhtumine homoseksuaalsusesse

Meie suhtumine homoseksuaalsusesse saab olla üksnes *t e r a a p i l i n e* h i n g e h o i d l i k, (ontoloogiline) taktitundeline hoolivus, sest inimlik kirk on juba oma määratluselt loomuvastane seisund, millest lõpuks saab inimese teine loomus. Meie hukkamõist, mille Kristus ise ära on keelanud (“ärge mõistke kohut”; Mt 7:1; Lk 6:37) tähendaks inimese samastamist patu teise loomusega, kas siis selleks, et teda välja vabandada või selleks, et temast lahti öelda. Selline kohatu hinnang allutab inimese kirele ja võtab temalt julguse pöörduda ja terveneda (*t e r a a p i a*). Aga kirk, rõhutavad kirikuisad, on mõni igati õigustatud ja elutähtis soov äraspildisel kujul. Inimese tagasipöördumine suunaks kire taas oma loomuliku lõppeesmärgi, Kolmainu Jumalaga ühinemise poole.

67

Piiblijärgne kristlik hoiak nii hetero- kui homoseksuaalsuse suhtes on ennekõike teoloogiline ja alles siis hingeoidlik või mõni muu lähenemine; mingil juhul aga pole see moraalne või juriidiline. Kristus ei tulnud mingit moraaliõpetust juurutama. Ta tuli, et pakkuda inimestele ontoloogilist leppimist ja päästet. Kristlus sisaldab *m o r a a l i t e o l o o g i a* t, aga see *m o r a a l i t e o l o o g i a* on eraldatud maailma Jumala kogemusest, mis puudutab iga inimest. Seda arvesse võttes on meie ülesandeks leida evangeelne hoiak, mis oleks inspireeritud pigem jumalasõnast ja Kiriku pärimusest kui pinnapealsetest seisukohavõttudest ja ühiskondlikust moraalist. Ajaloolisele järjepidevusele toetuva pärimuse täius sisaldab asjakohast ja tasakaalustatud soolisuse teoloogiat. Just sellel põhjusel on Kiriku pärimuse seisukoht igasuguse patu suhtes pigem *t e r a a p i l i n e* kui juriidiline või moraalne.

Seega ei piisa homoseksuaalsuse õigustamisest või hukkamõistmisest, tuleb minna kaugemale... Sel lihtsal põhjusel, et see eluline küsimus on enam kui pelgalt ühiskondlik moraaliprobleem ... Seega ei mingit homoseksuaalsuse-teematist moraalilugemist, kui me ikka tõesti tahame kristlikult ja ontoloogiliselt juhatada neid inimesi, keda see puudutab. Ning iga hinna eest tuleb vältida inimeste diskrimineerimist nende seksuaalse suundumuse pärast.

68

Kordan veel, et homoseksuaal on meie seas nagu märguanne, valus märk enesekummardamise võimusesse jäetud inimkonnast. Maailm, milles me elame, ei ole kirkastunud maailm, isegi kui ta sinnapoole püüdleb. “Kui me näeme oma venda või õde või last langemas ühe või teise kire võimusesse, siis parandagem meelt, nagu oleksime me ise langenud selle nõrkuse võimusesse”, ütlevad kirikuisad oma apoftegmas. See peaks vabastama iga teadliku kristlase soovist eksinuid hukka mõista. Ja ei maksa unustada, et on terve hulk pöördunud homoseksuaale, kes pääsevad tulevasse jumalariiki enne tervet hulka heteroseksuaale, kes ennast õigeks peavad... Homoseksuaalsuse või mõne teise inimkonna haiguse häbimärgistamisest pole mingit kasu, kui me ei kihuta meelega-
randusega oma südamest välja himusid ja meie inimlikku pahelisust.

Pealegi on kaasajal ülimalt moodne homoseksuaalsuse esiletõstmine igand, tagasipöördumine paganlike eluviiside juurde. Nõutakse endale õigust tagasi pöörduda Kristuse-eelse antiikmaailma eluviisi juurde. Väita, et on olemas mingi l o o m u l i k h o m o s e k s u a a l s u s, on piibli seisukohast mõttetus. Kristus sai lihaks, et anda inimkonnale tagasi võimalus kogeda kirkastunud ja muudetud elu, mis vastab Kolmainu kuju järgi loodud olemisele, Jumala tahtele, algsele loodule ning ka u u e s t i - l o o m i s e l e. Pealegi ei ole väidetavast “geneetilisest” homoseksuaalsusest leitud mingeid

bioloogilisi jälgi. “Kuni tänase päevani ei ole leitud mingit homoseksuaalsuse geeni⁶”, samuti nagu «mu ravikogemus lubab mul kinnitada, et homoseksuaalsus on olnud alati seotud psühholoogia ... ja mitte geneetikaga⁷”. Praegune ühiskondlik nõudmine anda homoseksuaalsusele kõik õigused on kahtlemata kaasaja väljakutse, aga ontoloogia seisukohalt täielik *u t o o p i a*. See täielik utoopia muutub aga veelgi ulatuslikumaks ja sügavamaks, kuna ka mõned kirikud, kelle juhte võib vastavalt iseloomustada, tahavad selle ametlikul tasandil omaks võtta; sellega näitavad need kirikud, et nad pole midagi mõistnud Kristus-sündmusest ja selle kogemisest Kirikuna ning, mis peamine, rahvaste juhatamisest, ontoloogiliselt, Jumal-Isa juurde. Ja kuidas saavad need kirikud mitte märgata, et kui Kristus sai lihaks eesmärgiga lepitada mitteloodu (Jumal) ja Tema näo järgi loodu (inimkond), siis esimese tunnustähe andis Ta Galilea Kaanas, kui ilmutas oma kohalolu abielupaaris, et lepitada Aadam ja Eeva (Jh 2:1)? Kristus, kes hüpostaatiliselt ühendab Jumala ja inimese, on samal ajal mehe ja naise Juht abielus, paari hüpostaasis. Sealt ka abielupaari õnnistamine ühe ja ainsa abielusalasuse ajal, mis “on suur: Kristuses ja koguduses⁸.” (Ef 5:32).

Eelpoolöelduga seoses tuleb rõhutada, et homoseksuaalsusest tuleks rääkida mitmuses, sest homoseksuaalsusel on terve hulk ajendeid ja põhjusi ning mõnes osas polegi kõik veel selge. Kahtlemata on sajan-deid tuntud välistel hoiakutel või uudishimul põhinevat homoseksuaalsust: näiteks kreeka-rooma homoseksuaalsus, pinnapealne homoseksuaalsus, homoseksuaalsus sõjaväes, allutav homoseksuaalsus, initsiatsiooniga seotud homoseksuaalsus, mis seisneb keeldumises ühiskonda sulanduda (“mustad peod”, mida kirjeldab Jean-Pierre Vernon, nende peod, kes keelduvad seltskondlikust suhtlemisest, soojätkamisest, kogukonda panustamisest ja mõtlevad enda jaoks välja teistsuguse maailma, millesse vanad noori sisse “pühitsevad”). Inimesed, kes sellis-

es kontekstis väidavad end käituvat homoseksuaalselt, on inimesed, kes väga erinevatel põhjustel pole suutnud välja kasvada homo-erootilisest nartsissistlikust staadiumist. Igal juhul on tänapäeval sotsioloogilisest seisukohast äärmiselt huvipakkuv see viis, kuidas homoseksuaalid tahavad olla teistega võrdväärsed: tegemist on sooviga, mis sobib igati kokku t e r a a p i l i s e t e o l o o g i l i s e lähenemisega.

70 Sest tõik, et homoseksuaalsust tutvustatakse, nagu tänapäeva maailmas kombeks, kui üht eluviisi teiste seas, või, mis veelgi halvem, kui ühte eneseteostuse teed, on pühaduseteotus. Kuidas saaks inimene teostada ennast mingil muul viisil peale Kolmainu-näoline olemise, mille pitserit ta kannab? Ja väidetav “seksuaalne vabanemine” pole kaugeltki areng, vaid tüüpiline taandareng. Siinkohal on oluline ajalooliselt tõestada, et mingit edasiminekut ei toimu: kogu Vana-Egiptust, Vana-Kreekat ja Vana-Roomat iseloomustab struktureaalne homoseksuaalsus, samal ajal kui kristluse mõjul sai antud ühiskondadele seejärel omaseks heteroseksuaalsus. Tugev ja lausa institutsionaalne homoseksuaalsuse nõue, mis meie päevil on vallutanud mitte üksnes ühiskonna, vaid ka mõningad kirikud, näitab ilmekalt taandarengu ja ilmalikustumise ning eelkõige kristlusest kaugenemise taset. Selles mõttes on kristlus ja kristlik armastus lammutanud arusaamise homoseksuaalsusest kui millestki aristokraatlikust ja toonud sellesse teatavat universaalsust: pole meest ega naist (vt Gal 3:28). Just sümmetiline heteroseksuaalsus on üks kõige põhilisemaid abielupaari, pereelu ja eelkõige ülimalt armastust iseloomustavaid tegureid.

Meie ühiskond on tänapäeval kutsunud tegelema küsimusega, millel on kaks tahku: homoseksuaalsete inimeste abielu ja sellega seonduv lapsendamine homoseksuaalses ühenduses elavatele inimeste poolt. Tegelikult ei toimu väitlus ja võitlus ainult seadusandluse, vaid ka ühis-

kondlikul tasandil ühelt poolt selleks, et heita valgust meie kaaskodanike omavahelistele suhetele ja teisalt selleks, et toetada laste ja noorte kasvatamist. Samal kombel on ka ühiskonna ja eelkõige kristlaste ette kerkinud kaks probleemi: homoseksuaalide probleem kaoks, kui nad ei nõuaks endale õigust abielluda. Ja homoseksuaalide abielu küsimust ei tekiks, kui sellega ei kaasneks homo-vanemluse küsimust.

Tähelepanu tuleks juhtida sellele, et kehtib paari reegel, mis ei vasta aga heteroseksuaalse (abielu)paari reeglile ei Uue Testamendi tekstides ega varakristliku kiriku kogemuses ega ka mitte sakramentaalses elus. Pole kahtlust, et õigeusu kiriku laulatustalitust saab kasutada – nagu ilmselt enamuses teisteski kirikutes – ainult m e h e ja n a i s e puhul põhjustel, mis ilmselgelt tulenevad piiblist, millele kirik toetub ja millega ta end samastab. Samas on läänekiriku kristlaste abieluteoloogias ja talituse korras üks probleem: abielu, mis suures osas toetub rooma õigusele ja osaliselt põhineb abikaasade kokkuleppel, omandab lepingulise iseloomu, millel on kalduvus kahjustada abielu selgelt e s h a t o l o o g i l i s t mõõdet. See lepinguline aspekt nõrgestab kirikuid, sest kui abielu põhineb osaliselt vastastikuse nõusoleku väljendamisel, tähendab see, et esikohal on inimlik valik. Samuti on tõeline probleem selles, et rühm mässumeelseid homoseksuaale soovib tekitada segadust esivanemate pärandi ja järeltulevate põlvete küsimuses: tõik, et elatakse koos, et pärandatakse ja päritakse kinnisvara ning üldse kõik, mis puudutab edasi andmist põlvkonnalt põlvkonnale. On selge, et tegemist on tõelise meheliku-naiseliku edasikestvuse probleemiga. Ma ei arva, et kogu teisesus seisneb ainult mehelikus-naiselikus; samas aga on kindel, et homo-vanemlusega nõustumine tekitab järgneva probleemi: mida hakata peale meheliku ja naiselikuga? Ja sellega tuleb arvestada, sest mehelik-naiselik ei lakka olemast. Meessoost homoseksuaalide ja lesbide vahel on suur ebavõrdsus, sest viimased

on olnud homo-vanema olukorras juba väga pikka aega. Tegemist on sotsioloogilise tõsiasiaga: meditsiiniliste vahenditega soojätkamise ja anonüümse sperma kasutamise kaudu on lesbidel ligipääs vanemaks-olemisele.

72 Pealegi on lapsel õigus võrdlusele heteroseksuaalsusega. Laps kujuneb läbi enda s a m a s t a m i s e ja e r i s t a m i s e. Lahutuse või ühe vanema surm ei ole sama, mis jätta laps juba ette ilma ühest vanemast. Meie ühiskond on täis vastuolusid. Ühelt poolt tuuakse päevavalgele nende inimeste tõelised kannatused, kes on sündinud anonüümsetest vanematest, mistõttu soovitakse muuta päritolu täieliku salastatuse seadust. Teiselt poolt aga on ühiskond valmis järjest rohkem lubama olukordi, kus lapsel puudub “ema või isa”, sest ta on lapsendatud homoseksuaalsete isikute poolt. Kas võiks hetkegi arvata, et lapsed, keda on adopteerinud ühest soost vanemad, ei hakka endale esitama küsimusi oma vanemate kohta? Rääkimata siis veel neist lastest, keda eos-tatakse meditsiiniliste soojätkamise meetoditega doonorsugurakkude abil.

Seoses selle üha ulatuslikuma ametlikult seadustatud homoseksuaalsuse draamaga tekib küsimus, kuidas on võimalik, et põhiliselt just heteroseksuaalses keskkonnas üles kasvanud inimesed on valmis lubama, et edaspidi lapsed enam sellises keskkonnas ei kasva? See on saladus. Äärmiselt kahtlased on avalikult välja toodud seisukohad, mis huvituvad põhiliselt tasakaalukast käitumisest, mitte aga psüühilisest tasakaalust, kasutades ähmast statistikat, kuna puudutavad liiga väikest osa elanikkonnast... Ning lõppude lõpuks on raske ette kujutada, et usaldame lapse inimestele, kes elavad rohkem või vähem meelalt ja kõigi nähes välja oma homoseksuaalset uhkust. Kas ei tehta seda, mida tehakse avalikult, seda enam eraelus, kus me kohtame omamoodi

horisontaalset hedonismi, ihade ja lõbude tarbimist? Soov lasta lapsel sellest kõigest osa saada on ilmne märk sellest, et tegelikult last ei armastata. Ettevaatus on kohasem kui iial varem. Kes julgeks riskida sellega, et kas või ainult võimaluse tasandil põhjustada lapsele psüühilisi ja seejärel olemuslikke kannatusi?...

* * *

Mõned väidavad, et vaatamata kirikute homoseksuaalsuse-vastastele seisukohtadele ei mõista evangeelium homoseksuaalsust hukka. Aga Kristus ei mõista kohut: Ta kutsub muutma oma elu (pöördumine – *metanoia*). Homoseksuaalsuse küsimus ei ole seega moraalküsimus selle maailma hukkamõistu loogikast lähtudes. See on teoloogia ja vabaduse küsimus, see tähendab inimese sügavama loomuse vastavus Jumala kujule, jumalanäolisus. Inimeste võimetust selle loomuse kohaselt elada ei saa ületada moraalseaduste vastuvõtmise või tühistamisega. Igal juhul peab Kirik moraaliga ettevaatlik olema. “Moraal rikub Kirikut, muudab Kiriku mõõdupuud selle maailma mõõdupuudeks, muudab “suure usuvagaduse saladuse” ühiskonna ratsionaalseks vajaduseks”⁹. Aga homoseksuaalsuse küsimus on esmalt teoloogiline ja hingeheidlik (ontoloogiline) ning alles siis ühiskondlik või psühholoogiline küsimus, olles tõlgendatav suhte tasandil, mis inimesel on Jumalaga. Inimkonna kogu lootus peitub sugude leppimises ja abielus ümboolisuses, see tähendab abielu salasuse tõelises teoloogilises ja ontoloogilises sügavuses. Abielu salasus on paaris ja kõrvuti suhte põhi ja osadusliku kloostrielu salasusega ning nad on mõlemad tulevase tõeluse ilmutused ja pühakujud ...

¹ Eestikeelne piiblitõlge ei kasuta mitmust – nemad, vaid ainsust – tema.

² Järgneva teemaarenduse puhul oleme mitmes osas ammutanud inspiratsiooni Marc-Antoine BEAUREGARD'i äärmiselt huvipakkuvast artiklist "Soolisuse teoloogia. Meheliku ja naiseliku eristamise tähendus (heteroseksuaalsus ja homoseksuaalsus). Essee homoseksuaalsuse küsimuse kristlikust tõlgendamisest", Bukarest, Kirjastus Christiana, 2004 (tõlge prantsuse keelde).

³ Xavier THÉVENOT, *Homosexualités masculines et morale chrétienne*, Pariis, éd. Le Cerf, 1998, lk 199.

⁴ Bertrand VERGELY, Le PACS ou aménagement désespéré d'un monde SOP, nr 238, mais 1999, lk 1 ja 2.

⁵ Jean BERGERT, *L'érotisme narcissique. Homosexualité et homoérotisme*, Pariis, éd. Dunod, 1999, lk 189.

⁶ Bertrand VERGELY, "Le PACS ou aménagement désespéré ...", *op. cit.* lk 1.

⁷ Jean-Paul MENSOR, *Chemins d'humanisation. Essai entropologique*, Brüssel, *Lumen Vitae*, 1998, lk 59.

⁸ Eestikeelne piiblitõlge kõlab: See saladus on suur: ma räägin Kristusest ja kogudusest.

⁹ Christos YANNARAS, "La Morale de la liberté", *La Loi de la Liberté*, Pariis, éd. Mame, 1972, lk 57.

Risti rahwa abbi kasa kohhus.*)

Wannad naesed peawad nored naesed moistlikkult õppetama, et nemmad peawad ommad mehhed armastama, lapsed armastama, moistlikkud ollēma, kassinad, maija piddajad, head omma meeste sanna kurljad (Tim. 2, 4—5).

Küssiminne. Misjuggunne õppetus on nende Apostli Paulusse sannade sees?

Koostiminne. Õppetus Risti rahwa abbi kasa kohtust. Apostel Kreeta sare Piiskopile — Titusselle kirjutades, kässeb temmal wanna naeste läbbi noorte naestele neid ammetid õppetada.

Küssim. Misjuggused abbi kasa ammetid on siin wälja rägitud?

*) Wõetud pühha päwa Kirjast 1840/41. aasta eest. Reh. lülj. 41—43.

Kõik. Need seitse:

- 1) Mehe armastus, ehk abielu truus.
- 2) Lapse armastus, se on arm lapsede vastu ja nende eest hõlendamine.
- 3) Puhhas ellu ehk tšastus.
- 4) Hinge ja ihu puhtus.
- 5) Maija, ehk perre piddamine.
- 6) Headus, se on hea wiis ja heateggimine.
- 7) Mehe sannakuulmine.

1) Abbi — ellu truusses.

Ta need kaks peawad üks lihha ollema (Mat. 19, 5). Naesl ei olle melewalda omma ihho ülle, waid mehel; ja nenda sammoti ei olle mehel melewalda omma ihho ülle, waid naesl (1 Kor. 7, 4). Keigide jures olgo abbi-ellu au sees ja abbi-ellu wodi olgo rojastamatta; agga kül Summal nuhtleb hora-piddajad ja abbi ellu rikjad (Hebr. r. 13, 4).

Küsim. Mis õppetawad need sannad?

Kõik. Esimeses näitawad, et mees ja naene on nenda kitsa siddumega Issi Summalast ühendud, et neil kahhel otsego üks lihha on, se on tewad kofku otsego ühte innimest; teised — et kui mehel, nenda ka naesl on üks teise ülle ühesuggune melewald; kolmandad õppetawad, et nad peawad abbi-ellu truust hoidma hirmsat Summala kohut kartes, abielu rikmisest eest.

Küsim. Kuidas peab mõtlema abbi-ellu rikmisest pattu raskusest?

Kõik. Ta kiskus katti kõige pühhamad kogu-

dusse ellu siddumed ja on surmlik pat. Wannas Seadusdes isse Jummal kästis abbi-ellu riisjaid surmanuhtlussega karistada (waata 5 Moosesse ram. 22, 22).

Küsi m. Mis saggune peab õige armastus ollema?

Koostm. Ta peab nissuggunne ollema, kuidas tedda Apostel üles kirjutab: Armastus on pitka meelelinne, ja näitab omma heldust üles; armastus ei olle kadde, armastus ei tee wallatust, temma ei surustelle, temma ei näita ennast kurjaste, temma ei otsi omma kassu, temma ei sa wihhatseks, temma ei mõtle kurja peale (1 Kor. r. 13, 4—5).

2. Lapse armastusest ja emma hooletandmisest.

77

Minna ollin (rägib Salomon) omma isfale üks armas poeg, ja omma emma melest armas, nad õppetassid mind ja ütlessid mulle: Pid dago sinnu südda meie sannad, hoia meie käsjud ja ärra unnusta neid ärra (Õppet. San. 4, 3—4).

Ja teie isfad, ärge ärritage mitte ennestelapsi wihhale, waid kaswatage neid karistamisdes ja Issanda maenitsemisdes (Ewess. r. 6, 4).

Ellita last, siis teeb ta sind ärra ehmatama, mängi temmaga, siis kurwastab ta sind. Ärra anna melewalda temma kätte norel põlwel, ja ärra falli temma rummalussi mitte (Sir. tark. r. 30, 9 ja 18).

Maene saab õntsaks lapse samisdes (tem-

maši sünnitüd lastega), kui (lapsed) jäwad usso ja armastusse ja pühhitsemisse sisse moistlikku melega (1 Tim. r. 2, 14).

Küsim. Mis sees peab siis wannematte ja isä-ärranis emma armastus laste wastu seisma?

Koostm. Selle sees, et nemmad püiafsid neile õiget eadust sada, kelle põhhi Kristlik usk ja armastus on, agga sepärrast wannemad peawad neid norest põlwest sadik Jummal Seadust õppetama, sanna ja isä ennest wiisi läbbi. Selle jures peab ennast hoidma, kui lija karistusse eest, mis ükspäinis wihahtab lapsi ja teeb neid kange kaelseks, nenda lija ellitamisse, ehk rummala nende külge siddumisse ja nende mele pärrast teggemisse eest. Isä-ärranis emma peab meles piddama, et temma lunnastus palju ea laste ülles kaswatamisse ja nende Jummalakartlikku ellu kiinitamisse sees seisab.

Küsim. Mikspärrast emma lunnastus, temmast sünnitüd laste lunnastamises, seisab?

Koostm. Sepärrast, et emma waim ja ommadussed näitawad kõige suremat wallitsust laste peale, jubba lapse põlwest sadik, kunnas nende süddamed nenda pehmed on, et wõtawad wastu ja allati hoidwad ennestes, kui ead, nenda ka kurjad süddame üllesnäitamisest.

3. Puhta ellust ja tassaussesest.

Naesed puhhaste riettega, häbbeliko ja moistlikko melega peawad ennast ehitama, mitte palmitsettud juustega, egga kullaga, egga perlidega, egga kalliste riettega; waid hea teggude läbbi, nenda kui sünnib naestele,

kes kässewad jummalat kartlikkud olla. (1 Tim. r. 2, 9).

Kelle (naeste) ehte ei pea wäljas pidid ollema, ei juuste palmitamises, ei kulla ümberpannemises, egga riette ehitamises; waid süddame sallaja innimenne ilma hukkaminnematta, tassasse ja waitse waimo komba; (1 Petr. r. 3, 3. 4).

Küsim. Mis saggused ehted näidatakse siin naestele?

Koostm. Reed ilmhukkaminnematta hinge ja süddame ehted, issearranis agga häbbelik ja moistlik meel, tassaus ja waitollemine, ühhe sannaga, ead sallaja innimesse süddame märgid.

Küsim. Mis on se süddame sallaja innimenne?

Koostm. Se südda, mis Jummalat kätte ärra antud ja Temmale ühhele lahti tehtud on, ja se rõhutatud ja tassa waim.

Küsim. Kas ei keelta wäljas pididid naeste ehtid ärra?

Koostm. Keeltakse nende lijalt pruukimist ja nende lija armastust, agga ei keelta sedda, mis ead komba prugib, mis teisi ehtituse pole ei sada, ja ei toida naeste tühja au, egga teisi nende himmustamisest.

4. Hinge ja ihhulikku puhhastusest.

Nenda sammoti naesed peawad ausad ollema, ei mitte teotajad, waid kassinad, ustawad teigis asjus (1 Tim. 3, 11).

Tehkem ennast keigest lihha ja waimo rojustest puhtaks (2 Kor. r. 7, 1).

Eks teie ei tea, et teie ihho on Pühha Waimo tempel, kes teie sees on? (1 Kor. r. 6, 19).

Küsim. Misjuggust rojustust siin teeltakse?

Koostm. Hinge ja ihho pattust rojustust, isseärranis sedda mis — ausa ellu, õigusse ja usso wastu on, ja liiga jomist, sedda jälledat pattu meste rahwa wahhel, ja sedda ennam naeste rahwa wahhel.

Küsim. Miskaga usutab meid Apostel meie ihho pattu rojustusest hoidma?

Koostm. Selle kõrge mõttega, et meie ihhud Pühha Waimo tempel on.

Küsim. Kuidas peab wäljaspidisest ihho puhtusest mõtlema?

Koostm. On teada, et sedda on tarwis meie terwisse püüda. Agga isseärranis ta peab seespidise puhtusse wälja näitmiseks ollema: sest need, kes hinge puhtust armastawad, Pühha Apostli Juda sannade järele: wihtawad sedda lihhasi rojaseks tehtud kibe (Jud. r. 23).

5. Maija ja perre piddamisest.

Wahwa naene on omma mehhe kroon. (Õppet. san 12, 4).

Targad naesed ehhitassid omma koia ülles; agga meieto naene ksisub sedda omma kättega mahha (Õpp. san. 14, 1).

Rüüsim. Misfuggunne on siin kohhus abbi kasa tarwis?

Koostm. Wahwus ehk perre eest hõle kandminne ja maija korra järrele wataminne.

Rüüsim. Misparrašt maija järrele wataminne sünnib naese kätte anda?

Koostm. Separrašt, et naesel peale maijapiddamist, ep olle teist ammetid, agga mees peab perre ammetid, foggudusse ammetid täitma.

6. Headussest ja naese heateggemisest.

(Hea naene) teeb omma kät lahti willetsale ja pakkub ommad käed waesele (Sppet. san. 31, 20).

Rüüsim. Miksparrašt eateggemist pantakse isse-ärnanis naeste eateggude wahhel?

Koostm. Se sünnib jo isse nende lodusse; sest naeste südda on lomussest pehme ja tundlik; se sünnib nenda seisussele, mille järrele neil juhtub omma maijas perre ja teiste tarwidusse teada sama. Perre naese eategginne on wägga kasulik ka kõige perrele: sest se eateggu sünnib tedda wähhem lijalt ehhitusse prukima, mis kasso teeb perrele ja sadab temma ja kõige perre peale Summala õnnistust.

7. Mehhe sannakuulmisest.

Naesed kuulge omma meeste sanna, kui Issanda sanna. Sest mees on naese pea, nenda kui Kristus ka on foggudusse pea. — Naene katško, et ta wõttaks meest karta (Gw. 5, 22, 23, 33).

Nenda on (se on tasfause ja waigistussega)

ennemuiste pühhad naesed ennast ehhitanud, kes Summala peale lootsid ja omma meeste sanna kuulsid. Nenda kui Sara Abrahami sanna wöttis kuulda ja hüidis tedda issandaks (1 Petr. 3, 5. 6. s.).

Rüüsim. Mis peab neist õppetusest arwama?

Rõstm. Sedda, et mees esimenne ülem on perres, ja siis naene, kes talle abbiks on perre piddamiseses ja laste ülleskaswatamiseses, peab kõiges asjades temma nou ja õppetuse järrele teggema; ja et kunnagi ep olle lubba naesel mehhe ülle wallitusust piddada.

Rüüsim. Mikspärrast nenda?

Rõstm. Sepärrast, et seal on kõik iluforralikkult, kus ep olle pealikk wallitsejat, agga pealik wallitus perre ülle on Issse Summalast mitte naesele, waid mehhele antud. Summal ütles naese wastu: sinno himmo peab so mehhe järrele ollema ja se samma peab sinno ülle wallitsema (1 Mos. r. 3, 16). Kui agga naene mehhe sanna kuuleb, siis se samma läbbi saab ta sanna kuulmisse enkuujuks laste ja kõige perre tarwis, ja nenda saab keik perre Summala kirrikuks õnnistud ja pühha maijaks.

Rüüsim. Mis tähendab Aposili sanna: Naene katsko, et ta wöttaks meest karta?

Rõstm. Tähendab sedda, et naene peab omma meest austama, kartma, et ta ei pea mitte tedda wihhastama, waid kõiges temma meele järrele teggema, mis ep olle au egga Summala seadusse wastu.

Kes leiab hea naese! Temma on paljo ennam, kui perlid.

Temma mehhe südda lodab ta peale ja saki ei puudu temmal mitte.

Kõige omma ellu aijal teeb ta temmale head ja mitte kurja.

Ta otsib willo ja linno, ja teeb tööd — omma kättega heal mehel.

Ta on nenda kui kaupmehhe laewad, ta toob omma lihha kaugelt.

Ta tauseb üles, kui alles on ö ja annab omma perrele rooga ja jaud omma ümmardajattelle.

Temma tunneb, et ta töö kasfulinne on, ja sepärrast temma lamp ei kustu õselgi ärra.

Ta sirrutab ommad käed wotki kallale, ja temma peud piddawad fedra warre.

Ta teeb omma kät laiale willetsale, ja pakkub ommast käest waestele.

Temma mees on kuulus wärrawas, kui ta mu wannematte jures istub.

Temma teeb omma suud lahti targaste ja kasfulinne õppetus on temma kele peal.

Temma wahhib kõik korrast ommas maias ärra ja ei sõ mitte laiskuses laiba.

Lahke näggo on petlik ja illo on tühhine, üks naeste rahwas, kes Issandat kardab on kiidu wäärt.

KIRIKUISADE TEKSTID

PÜHA JOHANNES KULDSUU RISTIMISJUTLUSED

VIIES JUTLUS

Sama autori manitsus, samuti äsjavalgustatuile, hoiduda liha hellitamisest, liialdustest ja joomisest ning kõiges mõõdukust pidada.

84 1. Mu armsad, ehkki paast on läbi, jäägu vagadus. Ehkki püha neljakümne päeva aeg on läbi, ärgem unustagem teda. Ärgu tundku keegi tuska, ma palun, kui kuuleb mu manitsust: ma ei räägi mitte selleks, et teile uut paastu peale sundida, vaid ma tahan, et te puhkaksite ja samal ajal peaksite tõelist paastu. Sest paastuda saab ka paastumata. Kuidas? Ma ütlen: söögem rooga, aga loobugem pattudest. See on paast, mis meid aitab; ka roogadest loobumine on vajalik vaid selleks, et vooruste teed oleks kergem käia. Kui me siis tahame nii ihu eest tarvilikku hoolt kanda kui ka hinge pattudest puhta hoida, toimigem veendunult nõnda.

2. Selline paastumisviis on meile tunduvalt kergem. Sest selle teise paastu ajal, ma pean silmas roogadest loobumist, kuulsin ma paljusid rääkivat, et näljatunde vaeva on raske taluda, et liha on nõder – ei jaksa paastuda –, ja kõiksugu muid kaebusi, näiteks et pesematus ja ainult vee joomine ajavad tervise täiesti käest ära. Ent vaimuliku paastu puhul ei saa selliseid ettekäandeid tuua. Sest nüüd tohib kõike seda nautida ja nii ihu kui ka hinge eest tarvilikku hoolt kanda. Ma ei käsi praegu kellelgi millestki loobuda. Ainult patust hoia eemale ja loobu

sellest igal ajal. Nõnda suudad sa kogu eluaja tõelist paastu pidada. Miski ei takista teil mõõdukalt nautimast neid asju, mida ma üles lugesin; ainult igasugune patt on keelatud. Patt aga ei sünni muust kui liha hellitamisest, liigsöömisest ja ohjeldamatusest. Seepärast ütlen: kui me kindlalt teame, et need asjad on valed, ärgem tehkem neid, lõdvestumise ettekäändelgi mitte.

3. Ma olen seda palju kordi öelnud ja ütlen veelgi: kui mõõdukus söömisest teeb head nii ihu tervisele kui ka hingeseisundile, siis liigsöömine rikub inimest nii ihu kui hinge poolest. Aplus ja purjutamine nõrgendavad ihu jõudu ja rikuvad hingetervise. Hoidkem seepärast liialduste eest ja ärgem saagem hooletuks omaenda lunastuse suhtes; sest me teame, et liialdamine on kõige kurja juur, tõmmakem ta varmalt välja. Liha hellitamine ja viina joomine on allikaks, kust kõikisugu patuteod välja voolavad. Nagu puud lõkkele, nõnda on lodevus ja purjutamine pattudele: mida rohkem puid, seda kõrgemale tõuseb leek; mida enam me andume mõnule ja joomisele, seda enam kasvab ka pattude tuli.

85

4. Ma tean, et te olete mõistlikud ega luba endil peale meie manitsuskõne ärakuulamist minna üle vajalikkuse piiride. Ma leian, et praegu on paras aeg soovitada teil hoida end mitte üksnes liigjoomisest, vaid ka sellisest joobumisest, mis tuleb ilma viinata. Sest see viimane on palju ohtlikum. Ärgu hämmastagu teid see, mida ma ütlesin: sest ka ilma viina maitsmata on võimalik purju jääda. Et see nõnda on, kuula, mida prohvet ütleb: “Häda neile, kes on joobnud, aga mitte viinast.” (Js 29:9 LXX) Milline on siis joobumine, mis ei tule viinast? Sel on palju kujusid: vihastamine teeb meid nagu joobnuks, samuti auahnus, kõrkus ja iga muu hukutav himu, mis meis sünnib, loob meis justkui joobumuse ja täissöönud oleku ning pimestab meie mõtteid. Sest mis

muud on joobumine, kui meele kõrvalekaldumine tema loomulikelt radadelt, mõtete segimine ja mõistuse kaotamine. Sest kes on purjus, selle meel kaldub kõrvale oma loomulikelt radadelt, mõtted lähevad segi ja mõistus on kadunud.

5. Ütle mulle, mille poolest on need, kes vihast ja raevust joobnud, paremad kui need, kes on viinast ennast täis joonud? Sest ka nemad ei tunne piire, tungivad kõigile ühtmoodi kallale, ei vali sõnu ega tee nägude vahel vahet. Nagu hullumeelsed, kes peast segi läinud, hüppavad kuristikku, ilma et ise aru saaksid, mida nad teevad, samuti teevad ka vihast ja raevust haaratud. Seepärast ütles ka tark mees, kes tahtis sellise joobumuse hukatust meie silma ette seada, nõnda: “Sest ta viha võimus on talle languseks.” (Siir 1:22) Näed, kuidas ta mõne sõnaga selle hukutava himu suurust mõista annab.

86

6. Auahnus ja uhkus on ka omamoodi joobums, ainult veel halvem. Sest kes on nende kirgede haardes, nende meel on nii-öelda kaotanud isegi võime vahet teha hea ja kurja vahel ning seetõttu ei ole nad hullumeelsetest paremad. Sest keda need himud iga päev kiusavad, ei märkagi, kui on juba kurjuse sügavusse langenud ja ennast ravimatutesse pahategudesse mässinud. Hoidkem end siis, ma palun teid, nii viinast, mis purju teeb, kui ka pahadest himudest, mis mõistust pimestavad, ja kuulakem kogu maailma õpetajat, kes ütleb: “Ja ärge joovastuge veinist, millest tuleb liiderlikkus* vaid saage täis Vaimu.” (Ef 5:18)

7. Eks sa näe, et sellesama lausega teeb ta neile selgeks, et on ka muust asjast võimalik purju jääda, sest kui poleks, miks ta siis lisab sõnadele

* kreeka k *asôtia* – ka: rikutus, pillamine

“ärge joovastuge” veel eraldi “veinist”? Ning sellest, mis järgneb, on veel enam näha tema tarkuse rikkust ja õpetuse õigsust, kui ta sõnadele “ärge joovastuge veinist” lisab “millest tuleb liiderlikkus,” – ta näitab, et liigjoomine on kõige kurja juur. “Millest tuleb liiderlikkus,” teiste sõnadega, seeläbi kaotame me vooruste rikkuse.

8. Ja et sa aru saaksid, mida Paulus silmas pidas, proovin ma seda seletada tema enda väljenduse abil. “Liiderlikkuse” all mõtleb ta seda, mis juhtub pillavate noormeestega, kes raiskavad oma isa päranduse niisama ära, ilma et keegi sest kasu saaks; nad ei saa õigel ajal pidama ega oska kulutusi mõistlikkuse piirides hoida. Lühikese ajaga on kõik isade varandused läbi löödud ja pojad langevad äärmissesse vaesusse. Samasugused on need, kes on joomise võrku püütud: nad ei tea enam, kuidas oma mõistuse varandust õigesti jagada, vaid kui neil tuleb pähe rääkida ja midagi sobimatut välja öelda, mis suurt kahju teeb, tegutsevad nad kohe ilma mingi eneseohjeldamiseta. Nad on halvemas seisukorras kui pillajad pojad, kes raha läbi löövad, sest joodikud jäävad vaeseks mitte raha, vaid vooruste poolest. Tihti teevad nad, ise tähele panemata, avalikuks oma südamesaladusi ja raiskavad ära kõik oma sisemise varanduse ning jäävad korraga lagedaks ja paljaks vagaduse ja mõistmise poolest.

87

9. Purjus inimene ei suuda õigesti valitseda oma sõnavaliku üle. Nagu maja, mille kõik ukSED on lahti: igaüks, kes tahab, võib sisse tungida, nõnda on joodiku meel avatud kõigi hukutavate himude rünnakutele. Sest joobnud olek pole muud kui meelemõistuse äraandmine, õnnetus, mille üle kõik naeravad, ja haigus, mille üle irvitatakse. Joobumus on enda valitud kuri vaim, joobumus on mõistuse pimedus, joobumus on arulagedus, joobumus on lihahimude kiitus. Kes kurjast vaimust on vaevatud, selle üle on meil alati hale meel; kes aga juua täis on, see

ärritab ja ajab vihale. Mispärast? Sest esimest piinab kuri vaim, teine aga näitab omaenda hooletust ja piiripidamatust. Esimese puhul on tegu kuradi kurja nõuga, teisel aga joodiku enda tahtmisest sündivaga.

10. Ja et sa aru saaksid, et nõnda on, vaata: joodik kannatab samuti kui kurjast vaimust vaevatu või enamgi. Nagu paharetist vaevatu ajab suust vahtu välja, kukub maha ja lamab tihti liikumatult maas ega tunne ära neid, kes tema ümber on, pöörstab ainult silmi, nõnda ka purjus inimene, kui liigne viin on ta mõistuse peast võtnud, mitte üksnes ei aja vahtu suust välja ega lama maas nagu minema heidetud laip, vaid oksendab ka kõik kohad täis. Nüüdsest peale on ta sõpradele vastik, naisele koormaks, lastele naeruks, teenritele õigusega põlguseks. Ühesõnaga, ta on kõigi häbistamise ja pilke alune.

88

11. Näed, nad on veel õnnetumad kui kurjast vaimust vaevatud! Tahad sa, pärast kõike, teada, mis on nende hädade tipp? Ma pole kõike seda kõneldes veel kõige hirmsamani jõudnud: nimelt ei pääse joodik taevariiki. Kuula, mida õnnis Paulus räägib: “Või te ei tea, et ülekohtused ei päri Jumala riiki? Ärge eksige: ei kõlvatud ega ebajumalateenijad, ei abielurikkujad ega lõbupoisid ega meestepilastajad, ei vargad ega ahned, ei joodikud ega pilkajad ega riisujad päri Jumala riiki.” (1Kr 6: 9-10) Aga kui keegi küsib: “Mis? Kas joodik saab tõesti sama karistuse, kui ta taevariigist välja jäetakse?” Mu armas, ära küsi minult. Ma lugesin jumalikku seadust, nagu ta on. Ära siis tunne uudishimu, et kas joodik saab sama karistuse kui ebajumalateenrid ja abielurikkujad, või mitte. Mõtle selle peale, et ta kaotab Kuningriigi; kui ta sealt välja jäetakse, mis lohutust tal siis enam on?

12. Ma ei räägi seda selleks, et kedagi kohalolijatest süüdistada – hoidku selle eest! Ma olen kindel, et teie olete Jumala armu abiga

sest kirest puhtad. Selle kõige selgemaks märgiks on agarus, mis teid kokku tõi ja innukus, millega te neid vaimulikke õpetusi kuulate. Sest ükski, kelle meel pole kaine ja valvel, ei ihalda Jumala sõna kuulda. Ent ma räägin seda, et teie kaudu ka kõiki muid manitseda ja et teie ise saaksite kindlaks ega langeks kunagi joomise võimusse.

13. Joodikud on mõistmatumad kui mõistmatud loomad. Kui loomadel on janu, joovad nad oma himu täis ega lähe kunagi üle vajaduse piiri. Aga mõistusega inimesed ei mõtle ainult janu kustutamisele, vaid vajuvad üha sügavamale ja sügavamale joomisse, kuni langevad lõpuks päris põhja. Nagu laev, mis on vett täis valgunud, läheb kiiresti põhja, nõnda vajub ka inimene, kes on vajaduse piirest üle läinud ja oma kõhule liiga suure koorma peale pannud, ära mõistuselt, ja teotab oma hinge õilsat päritolu.

89

14. Seepärast, mu armsad, peate te rohkesti hoolt kandma oma ligimese eest, teda õigele teele juhutama ja mässavatest lainetest päästma, et te saaks rikkalikku tasu nii eneste kui teiste lunastuse peale mõtlemise eest. Sellest ütleb ka Paulus: “Ärgu ükski otsigu oma, vaid teise kasu!” (1Kr 10: 24) Ja veel: “Seepärast julgustage üksteist ja igaüks kosutagu teist, nagu te seda teetegi!” (1Ts 5:11) Ära siis vaata ainult, kuidas sa ise terve ja haigusest vaba oleksid, vaid pea hoolt ja näe vaeva, et ka sinu kaasliige sest tõvest ja hädast kaugel oleks. “Sest me oleme üksteise liikmed. Ja kui üks liige kannatab, siis kannatavad koos temaga kõik liikmed, ja kui ühte liiget austatakse, siis rõõmustavad sellest ühtlasi kõik liikmed.” (Ef 4:25; 1Kr 12:26)

15. Suure Paastu ajal ei olnud teil niivõrd vaja seesugust manitsust ja nõu kui nüüd. Sest paastupidamine tegi teid tahes-tahtmata kasinamaks; praegu aga kardan ma seda vabadust ja sellest sündivat

hooletust. Sest inimloomusele pole miski nii kahjulik kui lõtvus; seepärast pani inimesearmastaja Issand tulevat pääsemist ette nähes kohe alguses inimesele valjad pähe ja mõistis inimese tööd tegema ja vaeva nägema.

16. Et otse teed käia, on meil kogu aeg vaja ohje, sest isegi juudid eksisid teelt ja tõmbasid endale kaela viha ülevalt. Kui nad said peale Egiptuse raskest orjapõlvest pääsemist küllaltki suurt lõtvust ja vabadust maitsta, oleksid nad pidanud Issandale tänu ja kiitust tooma ning säärase heateo eest tõeliselt tänulik olema. Nemad aga tegid suisa vastupidist ja läksid lõdva elu tõttu hukka. Seepärast süüdistab neid ka Pühakiri: “Jaakob sõi ja sai täis; ta läks lihavaks ja paksuks; armastatu lõi takka üles.” (5Ms 32:15 LXX)

90

17. Pärast kõiki neid imesid ja tähti, merest läbi käimist, Egiptuse nuhtlusi ning uut ja imelikku manna-rooga, kui nende heategude mälestus nende meeltest veel poleks tohtinud kustuda, lasksid nad ennast lõdvaks ja unustasid kohe kõik, mis Jumal oli teinud. Nad valmistasid kuldvasika ja ütlesid: “See on su jumal, Iisrael, kes tõi sind Egiptusemaalt välja!” (2Ms 32:4) Oh seda tänamatust, oh milline õudne tundetus! Iisraeli lastel oli kohe selline komme: kui elu läks kergemaks, unustasid nad Heategija ja tormasid kuristikku. Kui neil aga kitsas käes oli, siis andsid nad alla ja muutusid alandlikuks. Õnnis Taavet teeb selle selgeks, kui ta ütleb: “Kui ta neid tappis, nõudsid nad teda ning pöördusid ja otsisid Jumalat.” (Ps 78:34)

18. Ent selline juba oli tänamatute sulaste, tundetu juudarahva komme! Mõtelgem siis meie kogu aeg Jumala andide peale ja pidagem meeles Tema suuri heategusid; olgem tänulikud ja teadlikud oma kõigi headuste allikast ning näidakem üles eluviisi, mis oleks nende heategude

vääriline. Tehkem igapäev vaid seda, mis hinge tervisele kasuks tuleb. Eriti peate teie, kes te olete hiljuti jumalikesse salaasjadesse pühendatud, patukoorma maha pannud ja lumivalge riidega ehitud, või mis rääkida lumivalgest riidest, Kristuse endaga ehitud ja kõikide Issanda eneste sisse elama võtnud, näitama üles väärilist eluviisi. Siis saate te armu ülevalt ja elate nagu see, kes enne Kogudust taga kiusas, hiljem aga apostlik sai.

19. Sest temast sai suur mees kohe, kui ta ära ristiti ja tõe valgus teda valgustas; mida aeg edasi, seda suuremaks ta sai. Ta andis ka oma panuse: agaruse, andumuse, õilsad mõtted, palava tahtmise, siitilma asjade põlgamise; selle peale valas Jumal talle heldelt oma armu. Kes enne ohjeldamatust hullumeelsusest haaratuna igal pool ringi jooksis ja igati vagaduse sõna vastu sõdis, hämmastas kohe, kui ta oli tõe tee ära tundnud, tänamatut juuda rahvast oma kuulutusega ja lasti aknast korviga alla, et ta võiks meeletute juutide viha eest pääseda. Näete, milline äkiline pöördumine. Näete, kuidas Vaimu arm tema hinge uuendas ja tahtmist muutis. Näete, kuidas Vaimu arm asus temasse, põletas nagu tuli ära tema pattude ohakad ja karastas ta kõvemaks kui teras.

91

20. Ma ütlen teile: tehke tema järgi, ja teid ei kutsuta äsjavalgustatuteks mitte ainult kahe, kolme, kümne või kahekümne päeva jooksul, vaid ka kümne, kahekümne või kolmekümne aasta pärast, ühesõnaga, kogu elu olete te selle nime väärilised. Kui me ei kustuta endas seda valgust, mis meie sees on, ma mõtlen Vaimu armu, vaid laseme tal innukalt särada oma heade tegude läbi, võime alati rõõmu tunda äsjavalgustatu nimest. Kelle meel on ärgas ja valvel ja kes elab oma kutsumise kohaselt, võib olla alati äsjavalgustatu; kes aga ühe päeva on hooletu, võib saada kõlbmatuks seda nime kandma.

11. Õnnis Paulus elas peale ristimist vooruslikult; seepärast sai ta ülevalt üha enam abi ja jäi alati samasse hiilgusse ning muutis oma vooruste läbi veel heledamaks temasse asunud valguse. Nõid Siimon parandas ka alguses meelt, tõttas ristimise anni juurde ning sai maitsta armu ja Issanda heldust, hiljem aga laskis ta hooletuse läbi endasse vääritud kavatsused ning jäi korrapealt sellest annist ilma. Seepärast soovitaski esiapostel tal patukahetsusega oma suurt eksimust ravida: “Paranda nüüd meelt oma kurjusest ja anu Issandat, et su mõttevälgatus sulle ehk andeks antaks.” (Ap 8:22)

92

12. Aga ärgu sündigu, et keegi siia kokkutulnutest peaks kunagi andma alust sellisteks manitsusteks, vaid nõudke nõnda voorust taga, et Issand teid üha rikkama helduse vääriliseks peaks. Sest, mu armas, need pole väikesed asjad, mille väärt meid on arvatud; meile kingitud armu suurus ületab igasuguse inimliku arusaamise ja jääb meie mõistusele kättesaamatuks. Sest mõtle, millise võimu on kõikide Kuningas sinu kätte usaldanud ja millise au osaliseks sind teinud. Sind, kes sa enne olid ori, vang ja vastuhakkaja, võttis Ta äkki oma lapse seisusesse. Seepärast ära ole hooletu, ära lase endalt seda au ära võtta ega ennast vaimulikust rikkusest paljaks teha. Kui sa ise ei taha, ei võta keegi sult ära neid ande, mida Jumal on andnud.

13. Aga inimlike asjade puhul ei ole sugugi nõnda. Kui keegi maise kuninga käest mingi auväärse ameti saab, ei sõltu selle äravõtmine saaja enda tahtest, vaid on ainult selle võimuses, kes on andnud; kui kuningas tahab, võib ta temalt au ära võtta, ta ametikohalt lahti lasta ja korrapealt tavaliseks kodanikuks teha. Meie Kuninga puhul on kõik vastupidi: sest au, mille ta oma inimesearmastusest meile ükskord on kinkinud, ma mõtlen lapseõigust, pühitsust ja Vaimu armu, ei või keegi meilt kunagi ära võtta, kui me just ise hooletuks ei muutu. Või mis

siin rääkida äravõtmisest – kui Ta ainult näeb, et me oleme tänulikud, lisab Ta juba kingitud armule üha uut juurde ja kasvatab oma rohkest heldusest meile määratud ande.

14. Nähes siis, et peale Jumala armu sõltub kõik meist ja meie usinusest, olgem tänuliku meelega juba saadu üle, tegemaks ennast veel suuremate andide väärilisteks. Seepärast palun ma teid, kes te hiljuti jumaliku anni osalisteks saite, et te seda hästi valvaksite ja teile kingitud vaimuliku rõiva puhta ja plekita hoiaksite. Meie aga, kes me selle anni juba ammu kätte oleme saanud, näidakem, et meie elu on tõesti muutunud. Meil on olemas tagasitee endise ilu juurde; kui me ainult tahame, oma panuse anname, võime jälle selle hiilguse juurde tulla.

93

15. Kui kehailu on korra kaotatud vanaduse, haiguse või mõne muu õnnetuse läbi ja inetuseks muutunud, ei saa seda enam tagasi; kuidagi pole võimalik nooruse õitseaga tagasi pöörduda. Sest nõnda on looduse seadus, sest see on loomulik närtsimine, ja endise ilu hiilgust on võimatu tagasi saada. Kuid hinge puhul on see Jumala ärarääkimatu helduse tõttu võimalik! Hing, mis on kord ennast ära määrinud ja muutunud rohkete pattude läbi inetuks ja vastikuks, võib endise ilu kähku kätte saada, kui ta tõeliselt ja sügavalt meelt parandab.

16. Seda kõnelen ma endale ja teistele, kes juba ammu on ristitud. Teie aga, Kristuse uued sõjamehed, kuulake mind ja katsuge igal moel oma rüüd puhtad hoida. Sest palju kergem on praegu pidevalt oma rüü puhtuse eest hoolt kanda, nii et sinna ühtegi plekki ei tekiks, kui olla hooletu ning hiljem nutta ja vastu rindu taguda, et sealt mustust maha nühkida. Ma palun: ärge käige läbi samu kannatusi, mis meie, vaid õppige eelkäijate hooletusest ja püsige kindlaina.

17. Hõõruge iga päev oma vaimu-sõjariistad läikima, nagu õilsad ja valvsad vaimulikud sõjamehed, et vaenlane näeks teie relvade sära ning jookseks pakku ega julgeks enam lähedalegi tulla. Kui ta näeb mitte üksnes teie relvi kiiskamas, vaid ka teid endid igalt poolt kaitstuna ja teie meele varakambrit hästi kindlustatuna, peidab ta oma palge ja tõttab minema, sest ta teab, et ka tuhat rünnakut ei tooks mingit kasu. Ehkki ta on häbematu, julge ja julmem kui ükski metsaline, saab ta enda nõrkusest selgesti aru, kui ta näeb teie vaimulikku sõjarüüd ja jõudu, mille Vaim on teile andnud, ning põgeneb suure häbiga, sest ta näeb, et proovib teha võimatut.

94

18. Olgem siis kõik ärksad; nii need, kes juba ammu armuanni vääriliseks said, et suuta endise ilu juurde tagasi pöörduda ja meie peale kogunenud mustust ära pühkida; kui ka äsja Kuninga helduse osaliseks saanud, näidake üles valvsust ja kindlust, et te elaksite alati puhtuses ja et teie rüül poleks ühtegi kortsu ega plekki, mis kuradi kavalusest sünnivad. Kaitskem ennast igast küljest, otsekui seisaks ta ligidal ja laseks oma kurjuse nooli. Seiskem talle agaralt vastu, mõeldes oma lunastuse peale, et me võiksime tema kurja nõu eest põgeneda ja, jäädes ise haavamata, saaksime taevast abi oma võitluses, meie Issanda Jeesuse Kristuse armu ja inimesearmastuse pärast, ühes kellega Isale ja ka Pühale Vaimule olgu au, vägi ja austamine; nüüd ja ikka ja igavesti. Aamen.

KUUES JUTLUS

Sama autori jutlus äsjavalgustatutele, kus noomitakse neid, kes jätavad koosolemistele tulemata ja lähevad hipodroomile või teatrisse ning seletatakse, kui palju peab hooletusse langenud vendade eest muret kandma.

1. Jälle peetakse hobuste võiduajamisi ja saatanlikke näitemänge, ning siia meie kirikusse koguneb üha vähem rahvast. Ma kartsin ja aimasin juba ette seda hooletust, mis sünnib lõtvusest ja liigvabadusest, seepärast manitsesingi ma teid, mu armsad, paastumisega kogutud varandust mitte ära pillama ja mitte enda peale tõmbama seda hukatust, mis sünnib saatanlikest näitemängudest. Aga tundub, et sellest manitsusest pole mingit kasu olnud. Vaadake, kui paljud neist, kes eile meie õpetust kuulasid, on lasknud ennast ära meelitada, jätnud vaimulike jutluste kuulamise ja sinna tõtanud. Nad on visanud oma peast välja kõik: püha Suure Paastu mälestuse, ülestõusmise päeva päästva tava pühitsemise, kardetava ja sõnul väljendamatute osasaamise jumalikest salaasjadest ja meie kestvad õpetused.

2. Õelge mulle, millise agarusega peaksin ma oma igapäevaste õpetuste kallale asuma, nähes, et paljud, kellele ma kõnelen, ei saa sellest kasu, vaid, võib öelda, et mida kauem nad kuulavad, seda enam kasvab nende hoolimatus? See teeb meile üha rohkem südamevalu ja kasvatab nende süüd. Ja mitte üksnes südamevalu ei tee see meile, vaid heidutab meid üha enam. Sest kui põllumees näeb, et maa pärast rasket tööd ja vaeva midagi ei kanna, vaid on nagu viljatu kalju, kahtleb ta üha enam, kas tasubki asuda töö kallale, kui kõik vaev läheb tühja. Samuti ka õpetaja, kui ta näeb, et õpilased jäävad pärast suurt vaeva ja pidevat õpetust ikka sama ükskõikseteks, ei suuda ta enam samasuguse innuga oma vaimulikku juhatamist jätkata, ehkki tema tasu ei jää kuulajate hoolimatuse tõttu väiksemaks. 95

3. Vaimuliku juhatuse puhul ei toimu aga seda, mida me nägime maaharimise juures: sest kui maa põllumehe lootusi ei täida, läheb ta tühjade kätega koju ja ei näe oma vaeval mingit mõtet. Aga siin pole nõnda: sest isegi kui õpilased jäävadki sama ükskõikseteks ja

kui keegi ei saagi kõneldust mingit kasu, siis pälvib õpetaja, kui ta on teinud kõik, mis tema võimuses, ikkagi oma vaeva eest rikkalikku tasu. Inimesearmastaja Jumal ei kärbi õpetaja palka, vaid, kuulaku õpilased või mitte, Tema jagab oma tasu ikka sama heldelt.

4. Ometi ei vaata me ainult selle peale, kas meie palk jääb samaks või mitte, vaid peame kõige olulisemaks seda, et teie kasu saaksite ja peame teie hooletust meie isiklikuks kaotuseks. Seepärast on meie rõõm tumestatud, eriti kuna me teame, et hoolimatus nende manitsuskõnede vastu toob veel suurema süü nende kaela, kes ei taha kasu saada neist kestvatest õpetustest.

96

5. Nagu Kristus juudarahva kohta ütles: “Kui ma ei oleks tulnud ja neile rääkinud, ei oleks neil pattu, aga nüüd ei saa nad vabandada oma pattu,” (Jh 15:22) nõnda võime ka meie öelda nende kohta, kes on siinsele koosolekule eelistanud maiseid ajaviiteid, kahjulikku seltskonda.

6. Kuidas nad ennast enam õigustavad? Kas antakse andeks see, et nad mitte üksnes ise ei saa palka oma hooletuse eest, vaid on ka teistele pahanduseks? Või see, et vana inimene ei arvesta oma iga, mineku tähendust ega tehtud pattude suurt koormat, vaid kasvatab iga päev oma patutegude hulka ja õpetab veel noortele samasugust hoolimatust? Kuidas võib selline oma lapse hooletust parandada või mõõdutundeta noormehele aru pähe panna, kui ta ise kogu oma pika elu jooksul ei ole mõõdukust õppinud? Ehkki ta peab aru andma nii oma tegude kui ka teistele hooletuse õpetamise eest, ei jäta ta seda paha kommet.

7. See, kes voorusi taga nõuab, ei pea ootama tasu mitte ainult omaenda vaevanägemise eest, vaid löikab kasu ka sellest, et ta on

teistes äratanud agarust oma eeskuju järgida. Samuti tuleb neil, kes kurja taga nõuavad, kahe võrra kosta: sest nad levitavad oma lodevust ka teistele. Kuidas manitseda enam noori, kui juba vanad inimesed on langenud sellisesse lodevusse ega võta kuulda apostli õpetust, kes ütleb: “Ärge olge komistuseks ei juutidele ega kreeklastele ega Jumala kogudusele.” (1Kr 10:32)

8. Näed, millist nõu apostel meile südamest annab, tundes suurt kartust ja muret nende pärast, kes meie hooletusest kahju saavad, ja nähes, et pole sugugi väike oht, et teised samasse lodevusse langevad. Seepärast manitsebki ta teisi oma vooruste peale mõtlema, öeldes: “Niisiis, kas te nüüd sööte või joote või teete midagi muud – tehke seda Jumala austamiseks!” (1Kr 10:31) Vaata, kui selge manitsus! Teiste sõnadega: kõige juureks ja aluseks, mida te ette võtate, peab olema pürgimus Jumalale au anda ja ilma selle sihita ärge tehke midagi. Niisiis, “kas te nüüd sööte või joote või teete midagi muud – tehke seda Jumala austamiseks!”

97

9. Ent kuidas on võimalik, küsib ta, süüa ja juua Jumala auks? Kui sa istud lauas, tänades Andjat, kui sa mõistad, kes on sinu Toitja, kui sa lauas maistest asjadest ei kõnele, vaid täidad ihu nõudmisi suure kasinuse ja mõõdukusega ning hoiad end ülesöömise eest, kui sa tõustes tänad Seda, kes annab meile toitu meie ülalpidamiseks/tarviduseks, siis teed sa kõike Jumala auks. Sest öeldud on: kui “te nüüd sööte või joote või teete midagi muud, tehke seda Jumala austamiseks!”

10. Vaata, kuidas Paulus ühe lühikese lausega kogu meie elamise kokku võtab: sest kui ta ütleb: “või teete midagi muud”, hõlmab ta ühe sõnaga kogu meie elu. Sest ta soovib, et me ei teeks ühtegi vooruslikku tegu inimlikku au silmas pidades. Ja mitte ainult seda, vaid, kui ta ütleb:

“või teete midagi muud – tehke seda Jumala austamiseks!”, siis tahab ta meile muudki õpetada, nimelt, kõigist kurjadest tegudest loobumist ja ainult selle tegemist, mis tuleb kõikide Issanda auks. Ja kui me voorust taga nõuame, püüdkem ennekõike ainult Jumala käest kiitust kätte saada ja ärgem pidagem inimeste kiitust miksiki. Kui me laisad oleme, kartkem seda äraostmatut kohut ja kainestagem sellele mõtlemisega oma meelt. Värisegem selle kardetava päeva tulemise pärast, mõeldes, kuidas me oma tegudega oleme ärgitanud inimesi Jumalat teotama. Nendest, kes voorust taga nõuavad, on öeldud: “Kes austab mind, seda austan mina, ja kes mind põlgab, saab põlatavaks,” (1Sm 2:30); aga kuula, mida prohvet teisel ütleb: “häda teile, sest teie pärast teotatakse Jumala nime paganate seas.” (Js52:5 LXX, Rm 2:24)

98 11. Eks sa näe neis sõnades Jumala pahameelt? Aga kuidas võib Jumalat austada? Nõnda, et elame Jumala auks ja teeme oma elu hiilgavaks, nagu Ta teisel ütleb: “Nõnda paistku teiegi valgus inimestele, et nad teie häid tegusid nähes ülistaksid teie Isa, kes on taevas.” (Mt 5:16) Miski ei austa meie Issandat paremini kui hea eluviis. Nagu päike valgustab oma kiirtega nende palgeid, kes teda näevad, nõnda tõmbab ka voorus kõikide pilgud endale ja kutsub kõiki hea tahtega inimesi Issandat kiitma. Mida me siis ka ei teeks, tehkem kõik nõnda, et igaüks, kes meid näeb, kiidaks Jumalat, sest öeldud on: “Mida te teete, tehke seda Jumala austamiseks!”

12. Mida ma silmas pean? Kui me tahame suhelda, ärgem pöördugem nende poole, keda maine õnn ja kuulsus saadab, vaid hoolitsegem nende eest, kes on hädades, õnnetustes või vangis, nende eest, kes on kõigist maha jäetud ja kel ei ole mingit lohutust. Eelista suhtlemist säärestega, sest seeläbi saad sa palju kasu, sinust saab tõeline tarkusearmastaja ja sa teed kõik Jumala auks. Ja kui sa kedagi külastad, käi pigem vaeslaste,

leskede ja puudusekannatajate juures kui tähtsate ja kuulsate inimeste juures. Sest Jumal ise on öelnud: “Ma olen vaeslaste isa ja lesknaiste asjaajaja”, (Ps 68 (67):6 LXX) ja veel: “Õppige tegema head, nõudke õigust, aidake rõhutut, mõistke vaeslapsele õigust, lahendage lesknaiste kohtuasju! Tulge nüüd ja seletagem isekeskis, ütleb Issand.” (Js 1:16)

13. Kui sa tahad lihtsalt turuplatsile minna, pea meeles apostli nõuannet: “Mida te teete, seda tehke kõik Jumala austamiseks.” Ära siis veeda oma aega kasutult või kahjutoovate jutuajamistega, vaid sea oma sammud Jumala koja poole, et ihu ja hing üheskoos saaksid kõige suuremat kasu. Ja kui me kellegagi juttu ajame, tehkem seda headuse ja tasadusega ja ärgem lobisegem ülemäära maistest ja kasutatutest asjades, vaid kõnelgem sellest, mis kuulajatele rohket kasu toob ja meid laitusest puhtaks teeb.

99

14. Ma ei esitanud seda küsimust teie lahkel loal mitte ilmaasjata, vaid et te aru saaksite, kui kindlalt me peame oma lunastuse eest hoolt kandma. Ma tahtsin ka näidata, kuivõrd laituse väärt on need, kes eelistavad sellele vaimulikule õpetusele välispidiseid ajaviiteid, kasutuid ja kahjutoovaid jutuajamisi, hobuste võiduajamisi, saatanlikke ja hukutavaid vaatamänge ega kuula, mis õnnis Paulus ütleb: “Ärge olge komistuseks ei juutidele ega kreeklastele ega Jumala kogudusele.”

15. Mis vabandust, mis õigustust on kristlasel, kes siin on õpetust kuulnud ja osa saanud kardetavatest ja ärarääkimatutest salaasjadest ja kes veedab aega koos juutide ja paganatega ning naudib samu asju, mis nemadki. Ütle, kas suudame me enam kunagi sellist eksinut tõe poole juhatada ja lodevusse langenut vagadusele aidata? Eks sobi meilgi öelda neile, nagu õnnis Paulus ütles korintlastele, kes peale ususõnumi vastuvõtmist käisid veel ebajumala-templites: “Sest kui

sind, kellel on tunnetus, näeb ebajumala kojas lauas istuvat keegi, eks siis tema sisetunnet, nõrka nagu see on, juhatata ebajumalate ohvriliha söömisele?” (1Kr 8:10)

16. Ent muutkem natuke neid sõnu ja öelgem: “Kui keegi näeks sind, kel on vagaduse tundmine, kogu päeva kasututes ja kahjutoovates ajaviidetes mööda saatmas, eks siis selle sisetunnet, nõrka nagu see on, juhatata samu asju veel agaramalt taga nõudma?” Mida õnnis apostel nende vaoshoidmiseks ütles, kes õige usu tundasaamise järel hoolimatult tõttasid ebajumalatemplitesse ja tekitasid nõnda teiste seas pahandust, seda öelgem meie enne kui hilja neile, kes tõttavad nendele patustele koosviibimistele ja eelistavad väliseid/maiseid ajaviiteid siinsetele koosolekutele.

100

17. Aga mis kasu on sest manitsusest, kui need, kellest ma kõnelen, pole siin neid sõnu kuulmas? Manitsus ei ole siiski kasutu: sest nad võivad teiega suheldes kõike seda täpselt teada saada ja nii kuradi paeltest põgeneda kui ka tulla tagasi vaimulikule söömaajale. Samuti teevad ka arstid: kui nad haigeid läbi vaatavad, ei aruta nad ainult nende endiga ravi käiku, vaid ka kohalviibivate tervete inimestega. Nad annavad haige omastele juhiseid ja, jättes nende hooleks edaspidise ravi, lähevad ise ära, otsekui oleksid nad kõik juba ära teinud. Nõnda siis, ehkki meie haiged vennad ei ole praegu siin, jätame nende ravimise teie, tervete hooleks. Me paljastame teile oma hingevalu, et te nüüdsest peale kannaksite hoolt omaenda liikmete lunastuse/ päästmise eest ja täidaksite oma tegudega apostli manitsuse: “kas te nüüd sööte või joote või teete midagi muud – tehke seda Jumala austamiseks!”

18. Kui sa siit ära minnes teed midagi oma venna lunastuse heaks, mitte ainult noomides ja laites, vaid ka nõu andes ja julgustades, näidates

maiste ajaviidete kahjulikkust ja siinse õpetuse kasulikkust, siis oled sa teinud kõik Jumala auks. Sa valmistad ka endale kahekordse vaevatasu, sest sa aidad kaasa nii omaenda lunastusele kui ka hoolitsed oma liikme paranemise eest. Sest see on Kiriku kiitlemine, see on Lunastaja käsk, kanda hoolt mitte ainult iseenda, vaid ka ligimese eest.

19. Mõtle, millise au vääriline on see, kes oma venna lunastust kalliks peab; sest ta jälgendab, nii palju kui inimesele võimalik, Jumalat ennast. Kuula ka, mida Jumal oma prohveti läbi ütleb: “Ja kui sa lahutad väärtusliku (=inimese) tühisest (=patust), siis sa oled otsekui minu suu.” (Jr 15:19). Teiste sõnadega, kes püüab päästa oma hooletusse langenud venda, kes püüab teda kuradi lõugade vahelt välja kiskuda, see jälgendab Mind niipalju, kui inimesele võimalik. Mis võiks olla sama suur asi kui see? See on suurim saavutus, see on heategude tipp!

101

20. Ja täiesti loomulikult: et Kristus valas oma verd meie lunastuse pärast, hüüdis Paulus nendele, kes pahandust tekitavad ja haavavad nende südametunnistust, kes näevad nende kurje tegusid: “Siis hukkub ju sinu tunnetuse tõttu nõrk vend, kelle pärast Kristus on surnud” (1Kr 8:11). Eks ole siis õige, et igaüks meist ka vähemalt manitseks oma venda sõnades ja ulataks käe sellele, kes on hoolimatuse tõttu kuradi paeltesse langenud. Ma olen täiesti veendunud, et te nõnda teete, sest teil on armastus oma kaasliikmete vastu, ja ma tean, et te toote usinalt oma vendi tagasi meie ühise Ema juurde, sest ma näen, et Jumala armu läbi olete te ise mõistlikud ja suudate ka teisi õigele teele juhatada.

21. Ülejäänud osa omakõnest tahaksin mapühendada äsjavalgustatutele. Äsjavalgustatute all ei mõtle ma mitte üksnes neid, kes nüüdsama on selle vaimuliku armuanni vääriliseks saanud, vaid ka aasta tagasi ja

veelgi varem ristitud. Sest kes tahab, võib terve elu seda nimetust kanda. Sest see on nagu vaimulik noorus, mis ei tunne vanadust ja mida haigus ei hävita, mida masendus ei valluta ega aeg tumesta; miski ei võida teda peale patu. Sest patt on ainus, mis toob talle vanaduse koorma.

102

22. Ja et sa mõistaksid, et patt on kõige raskem koorem, kuula, mida ütleb prohvet: “Kui raske koorem rõhuvad nad mind rohkem, kui ma suudan kanda”. Patt pole mitte üksnes koormav, vaid ka haiseb halvasti, sest prohvet lisab: “Mu muhud haisevad pahasti ja mädanevad mu meeletuse pärast” (Laul 38: 5-6 LXX). Kas näed, et patt pole mitte üksnes raske, vaid ka haiseb? Mõista ka, millest ta sünnib: “...mu meeletuse pärast”. Meeletus on siis kõige meie kurja põhjus. Niisiis on võimalik olla vana inimene ihu poolest, ent noor ja äsjaalgustatu tänu armu õitsemisele. On aga võimalik olla ka noor ihu poolest, et vana pattude rohkuse tõttu. Sest kus iganes patt sisse pääseb, teeb ta palju plekke ja kortse.

23. Seepärast palun ma neid, kes äsja ristimise osaliseks said, et nad peseksid enda peale kogunenud mustuse patutunnistuse pisarate ja põhjaliku meelearandusega; neid aga, kes on selle anni juba enne saanud, et nad hoiaksid oma õilmitsevat hiilgust alati õitsel ja valvaksid oma hinge ilu, et sellele ei tuleks ühtki plekki, mis võiks ta roojaseks muuta. Kas te ei näe, kui hoolega vaatavad need, kes kannavad heledaid riideid, et turul käies keegi nende kuuele pori ei pritsi ja selle ilu nõnda ära ei riku, ehkki see ei tee nende hinge mingisugust kahju? Kuue võivad ju koid süüa ja aeg ära kulutada; pealegi võib määrdunud riide kerge vaevaga veega puhtaks pesta. Kui aga – hoidku selle eest – hingele tuleb mõni mustuseplekk peale olgu keele kaudu või meeles sündivate mõtete kaudu, on kahju kohe suur ja koorem raske ja lehk paha.

24. Seepärast ka mina, kartes vaenlase kavalusi, manitsen teid pidevalt, et te hoiaksite oma pulmarüü rikkumata ja võiksite sellega alati sellesse vaimulikku pulma tulla. Sest see, mis siin toimub, on vaimulik pulm. Vaata, nagu inimlike pulmade puhul kestab pidu seitse päeva, nõnda ka meie jätkame seda vaimulikku pulmapidu sama palju päevi.⁺ Teie ees on kaetud saladuslik toidulaud täis tuhandeid häid asju. Ja miks räägin ma ainult seitsmest päevast? Kui te tahate olla kained ja ärksad, kestab see teie pulmapidu alati; te peate ainult oma pulmarüüd alati rikkumata ja hiilgavana hoidma.

25. Sel viisil äratate te Peigmehes veel suuremat armastust ja särate üha heledamalt, sest arm kasvab sedamööda, kuidas te heategudes usinad olete. Andku Jumal, et me kõik juba saadud andi hästi hoiaksime ja ülalt tuleva helduse vääriliseks saaksime, Tema ainusündinud Poja, meie Issanda Jeesuse Kristuse armu ja halastuse läbi, kellele ühtlasi Tema Isa ja Püha Vaimuga olgu au, vägi ja austus nüüd, ikka ja igavesti. Aamen.

103

*Kreeka keelest tõlkinud
ülempreester Mattias Pälli*

⁺ Vastristitud olid valgetes rüüdes kogu nädala, 8. päeval, antipaasal, pesti salv maha ja algas n-ö tavaline elu.

Tartu rahu delegatsioon: vasakult – Piip, Soots, Seljamaa ja Püüman

104

ÕIGEUSK EESTIS

Jüri Kotšinev

Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi liige

Eestimaa ajalugu ja eestlaste saatust on sajandite vältel võib põhimõtteliselt määratleda ajaloo tõmbetuultes püsimaajäämise lõputu saagana. Olles tänapäeva geopoliitilises mõttes ida- ning läänetsivilisatsiooni piiririigiks, tuleb kohe ära märkida, et ida ja lääne all ei mõtle ma ilmakaari, vaid maailmavaatelist ning esteetilist sfääri, mille juures on otsustavaks see, milline mentaalne vaimukodu osutus kohalike põlisauskate – ehk siis tänapäeva eestlaste ja nende esiisade – eelistuseks. Samas tuleb kohe ka rõhutada, et tihti ei olnud valiku tegemine eestlaste

endi teha. Pöördugem tagasi ajaloo hämarusse ning vaadake, kuidas tuli ristiusk meie esiisade maale.

Alates XI sajandist algas taanlaste ning tollaste slaavlaste – veneedide – vahel pikk võitlus Läänemere väheasustatud lõunakallaste pärast. XII sajandi keskpaigaks saab lääne-eurooplaste tung itta üha enam ristiõja tunnused. Samal ajal üritas Rootsi kuningas Erik vallutada Soome alasid. Püha Rooma-Saksa keisririigi aegne demograafiline kasv viis suurte migratsioonilaineteni ning seda põhiliselt Westfaali aladelt. Kuulsaim tolleaegne sõjaretk itta toimus 1167. aastal Henrich der Löwe juhtimisel. Löwe võitis slaavlased ning asutas Pommeri hertsogiriigi. Sakslaste edasitung kulges kolmes suunas – demograafiline surve, mis omakorda sai toetuda edumeelsematele tootmissuhetele ning lõpuks usulis-poliitilise struktuuri loomisele. Sakslasi huvitas tollal Baltikum, Poola, aga ka Novgorod ning Pihkva koos oma ääremaadega. 105

XII sajandi 20. aastatel löid ristiõdijad Jeruusalemmas Teutooni ordu. Pärast Jeruusalemma langemist saratseenide kätte lakkas ordu olemast, kuid kaks aastat hiljem – 1190 – taasloodi ta uuesti. 1191 kinnitas Rooma paavst Clemens III oma bullaga nimetatud ordu kui vaimuliku munkrüütlite vennaskonna. Ordu allus Rooma paavstile ning Püha Saksa-Rooma keisrile. Algselt oli tollases Teutooni ordis 40 rüütlit. Orduauastmed olid järgmised: *Meister* (juht, ülem), *Gross Meister* (suurmeister, ülemjuht), *Hoch- und Deutschmeister* (ülemmeister ja meister Saksamaal), *Hochmeister* (ülemmeister), *Kommandeur* (komandör, ülemjuhataja), *Capitularies* (kapiitli ülem), *Rathsgebietiger* (ordunõukogu liige), *Deutschherrenmeister* (Saksamaa ülemmagister); *Balleimeister* (komtuur, kohalik orduvaldustes oleva maakonna valitseja). Ida-Euroopas seadsid teutoonid ennast sisse kõigepealt Ungaris, kui kuningas Andreas kutsus neid valvama Transilvaania piiri.

See juhtus 1211. aastal. 1225. aastal palus kuningas teutoonidel oma aladelt lahkuda, kuna nad näitasid üles liiga suurt võimu ja autonoomiat. 1217 algas Ida-Euroopas uus ristiretk preisi paganate vastu...

1201. aastal asutas piiskop Albert Riia kindluse. Kahe aasta pärast – 1203 – asutatakse sealsamas Mõõgavendade ordu. Algab Läti Henrik kroonikast meile nii hästi tuntud 20 aastat kestnud Liivimaa ja Eestimaa anastamine, mille ajal 1215. aastal kuulutab Rooma paavst Innocentius III Liivimaa ja Baltimaad pühendatuks Neitsi Maarjale.

106

Kuna lugejad saavad harva võimaluse tutvuda lähemalt tolleaegse Teutooni ordu personaaliaga, nimetan siin ära seitse esimest Suurmeistrit: Heinrich von Walpot – oli ametis 1191–1200; Otto von Kerpen – oli ametis 1200–1209; Hermannus Bart – oli ametis 7. veebruarist 1209 – 2. juunini 1209; Hermannus de Salza – oli ametis 1210–1239; Conrad Landgraf von Thuringen – oli ametis 1240 – juuni 1240; Gerhard von Malberg – oli ametis 1241–1244; Heinrich von Hohenlohe – oli ametis 1244–1253.

Lühidalt öeldes olid need nimetatud tegelased kristluse jõulised maaletoojad eestlaste esiisade maale.

XV sajandi alguse reformatsiooni tagajärjel sai Eestist luterlik maa.

Õigeusk ja Eesti on intrigeeriv ja delikaatne teema enamusele tänapäeva eestlastest. Hoidun teadlikult hinnangutest ning epiteetidest ning pöördun taas ajaloo poole.

Enne Suure Põhjasõja lõppu 1721. aastal, kui sõlmiti Uusikaupunki rahu ning Eesti- ja Liivimaa jäid Vene keisri alla, oli siinmaal õigeusk-

likke küll. Kaupmehed ning linnakodanikud olid Vene aladelt ju vabalt meie kanti sattunud ning nii mõnedki paikselt elama asunud, säilitades oma usu. Suurem muutus toimus aga loomulikult peale Põhjasõda.

Suurim kohalike eestlaste õigeusku pöördumine toimus aga 1830ndatel aastatel. Kuna kogudused kasvasid, tõstis tollane Vene keiser Nikolai I 1836. aastal Sinodis küsimuse iseseisva kohaliku piiskopkonna loomisest. Sinod otsustas luua siiski esialgu Pihkva piiskopkonna vikariaadi Baltimaades. Esimeseks Riia õigeusklikuks vikaarpiiskopiks sai Irinarh, kodanikunimega Popov (ametis 1836–1841). Eestlaste pöördumist luterlusest õigeusku võib seletada eelkõige tõsiasjaga, et kohalikud pastorid olid saksakeelsed ja -meelsed ning talurahva silmis hoidsid liigselt mõisnike poole. Oli muidugi ka neid, kes vahetasid luterluse sektantluse vastu, ent neist ma oma loos ei räägi.

107

Kui 1841. aastal tabas Eestit ja Lätit näljahäda, kasvas talurahva pahameel saksa mõisnike vastu veelgi. Tartu- ja Võrumaal algasid talupoegade rahutused. Rahutuste mahasurumine võimude poolt tekitas rahvas pahameele ka piiskop Irinarhi vastu, kes pidi oma koha loovutama piiskop Filaretile, kodanikunimega Gumilevski (ametis 1842–1848). Algas õigeusku pöördumise uus laine ning piiskop Filareti ametiaja lõpuks kasvas Riia piiskopkonnas koguduste arv 25-lt 98-ni. Aastail 1845–1848 läks õigeusku üle ligi 64 000 talupoega (17% Liivimaa kubermangus elavatest eestlastest), Eestimaa kubermangudes nii massilist usuvahetust ei olnud; usuvahetusliikumine jätkus jõudsalt ka hiljem. Filareti järglaseks sai omakorda piiskop Platon, kodanikunimega Gorodetski (ametiaeg 1848–1867).

1. märtsil 1850 sai Riia vikariaadist iseseisev piiskopkond, mille alla kuulusid ka Kura- ja Liivimaa, õigeusklikke oli piiskopkonnas ligi 146

000. (Alates 1865. aastast kuulus Riia alla ka Eestimaa kubermang.) Juba 1. juulil 1850 avas peapiiskop Platon Riia Vaimuliku Seminari – esimese kohalikele elanikele mõeldud keskkõppeasutuse. Riia Seminari lõpetasid hiljem ka meie riigi tulevased suurkujud Konstantin Päts, Tartu Ülikooli teoloogiaprofessor Karp Tiisik, kirjastuse Eesti Kirjandus asutaja Jaan Jõgever, Tallinna linnapea Anton Uesson jne.

Peale piiskop Platonit olid peapiiskopi ametit pidanud piiskop Venjamil, kodanikunimega Karelin (ametis 1867–1874), piiskop Serafim, kodanikunimega Protopopov (ametis 1874–1877) ning piiskop Filaret II, kodanikunimega Filaretov (ametis 1877–1882), piiskop Donat, kodanikunimega Babinski (ametis 1882–1887), piiskop Arseni, kodanikunimega Brjantsev (ametis 1887–1897) ning piiskop Agafangel, kodanikunimega Preobraženski (ametis 1897–1910). 1810–1917 oli Läti-Eesti ühendatud piiskopkonna peapiiskopiks Joann, kodanikunimega Smirnov.

Eesti koguduste esindajad tegid Tartus 8. augustil 1917 ettepaneku moodustada Riia piiskopkonna vikariaat Tallinnas. Riia piiskopkond nõustus sellega ning valis Tallinna vikaarpiiskopi kohale Petrogradi Eesti kiriku esipreestri isa Paul Kulbuschi. 31. detsembril 1917 pühitseti ta Tallinna piiskopiks Platoni nime all. Esimese Tallinna õigeuskliku piiskopi isa Platoni saatus osutus traagiliseks. 14. jaanuaril 1919 hukkasid bolševikud Tartus isa Platoni koos paljude teiste Tartu süütu kodanikega.

Kuna eelkirjeldatud perioodil mängis suurt rolli eestlase hulgas praegusel ajal mitte eriti tuntud Karp Tiisik, kirjutaksin tema kohta mõne sõna eraldi. Mees sündis 24. veebruaril 1843. aastal Pärnumaal Audru kihelkonnas Jõõpre vallas talupidaja perekonnas. Alghariduse oman-

das Audru õigeusu kihelkonnakoolis. 1853. aastal suundus ta õppima Riia Vaimulikku kooli, kust edasi viis haridustee juba Riia Vaimulikku Seminari, mille lõpetas 1863. aastal. 1866. aastal asus Tiisik õppima Moskva Vaimulikku Akadeemiasse, mille lõpetas 1870. aastal. 10. septembril 1872 pühitseti Karp Tiisik preestriks. Esimeseks teenistuskohaks sai talle Suislepa kogudus. 1872. aastal algas töö Aruküla koguduses ning 1874. aastal suunati Tiisik Haapsallu Maria Magdaleena kiriku esipreestriks. Haapsalus töötades sai Tiisikust keiser Aleksander III paljude õukondlaste pihhiisa, kuna keisriperekond armastas suvitada Haapsalus, mis oli keisrinna Maria Fjodorovna lemmikusuvituspaik.

14. jaanuaril 1879 toodi isa Karp üle Tallinnasse Issanda Muutmise Kirikusse. 30. septembril 1900 viidi ta üle vastavatud Tallinna Neeva Aleksandri Katedraali. Isa Karp oli 1888. aastast uue peakiriku ehitamise komitee liige ning 1893. aastast vaimulikkonna esindajaks Tallinna tollases linnavolikogus. Juba 1882. aastal hakkas isa Karp välja andma eestikeelseid Kiriklikke Lehekesi ning õigeusu tõlkeraamatuid. 1917. aasta aprillis korralda isa Karp esimese Eesti õigeusklike tegelaste üldise nõupidamise. kus otsustati, et Tartu Ülikoolis tuleks avada õigeusu vaimulike ettevalmistamiseks õppetool. Kui 1919. aasta 21. märtsil moodustati Eesti piiskopkond, oli isa Karp selle esimees. 3. septembrist 1919 sai temast Tartu Ülikooli õigeusu dogmaatika, liturgika ja homileetika õppetooli professor. Isa Karp suri 30. juulil 1922. aastal ning maeti Tartu Aleksandri kalmistule.

109

Eelkirjeldatu näitab meile, et eestlane võib olla vägagi oma maa patrioot ning samal ajal ühiskondlikult aktiivne õigeusklik. Muidugi võib väita, et õigeusu valis eesti talupoeg seepärast, et sai seda liini pidi lihtsamalt haridusteed tallata, ja eks siin ole osa tõttki sees, kuid see ei muuda olulist. Oluliseks pean ma siinjuures aga seda, et õigeusklikuks

olemine ei takistanud kuidagi olemast oma isamaa tulihingeline patrioot sellistel läbi ja lõhki eesti asja ajajatel, nagu olid seda Jaan Poska ning Konstantin Päts. Pätsuga oli ju veel selline lugu, et tema ema Olga Tumanova oli venelane. Aga Konstantin ise oli läbi ja lõhki Eesti patrioot ning kirjutagu väljamaised ajalootundjad ning kaasaegsed Pätsu moraalse palge lahkajad mida tahes, oli see mees Eesti riigi rajaja ja sellisena ta ajalukku ka jääb. Pätsu ja Poska elulugu siin veergudel pole mul kavas ümber jutustada, neid teab või saab meie teatmeteostest teada iga huvitatu nii või teisiti. Tahan siin vaid märkida veel kord, et õigeusk ja Eesti riiklus on lahutamatult põimunud ning pole mõtet tagantjärele süüdistada Pätsu näiteks kas või selles, et tal oli omal ajal garnisoni lipniku auaste. Nimelt oli see rahuajal tegevteenistusse mittekutsutav auastmekandaja staatus, mis rakendus siis, kui algas sõda.

110 Garnisoni lipnik oli niisiis noorem reservohvitser. Kui palju oli aga õigeusklikke Eesti Rahvaväes Vabadussõja ajal, ei oska ma kokku arvata, ent olen veendunud nende arvukuses. Pealekauba võitlesid nii õigeusklikud kui ka luterlastest eesti koolipoisid, talupojad, töölised, õpetajad oma isamaa eest punastega, kes ju teatavasti esindasid hoopis uut punaideoloogiat. Usutunnistus ei jookse kaugeltki mitte rahvuslikku kuuluvuse joont pidi, nagu muide ka kodanikuks olemine ega maailmavaade. Naljakas on seda siinkohas kirjutada, ent tänapäeval olen liigagi tihti kogenud täielikku teadmatust teemal õigeusk ning Eesti. Jah, muidugi ei saa selles teadmatuses süüdistada inimesi, kellel lihtsalt ei olnud nõukogude okupatsioonitingimustes kuskilt seda informatsiooni võtta. Nüüd on meil, Jumal tänatud, jälle käes vabamad ajad ning tulebki seda olukorda kasutada ning täita ajaloo valged laiugud ka nimetatud teemal.

Eesti mehed on ju saanud õigeusklikeks pühakuteks, nagu näiteks märtrisurma surnud isa Platon (Paul Kulbsch), kellest eelnevalt kir-

jutasin. Usk peaks ühendama ja ühendabki ühte kirikusse kuuluvaid eri rahvuste esindajaid. Järgmine samm peaks loogiliselt võttes olema kristlaste omavahelise suhtluse korraldamine tolerantsi ning kristliku sallivuse printsiibil. XX sajandi esimene pool näitas ju meile selgelt kätte, et õigeusklik on hea patrioot. Ma ei räägi siinkohal vene valgest emigratsioonist. Nimetatud kontingent saabus Eestisse põhiliselt Loo-dearmee näol ning nendega kaasatunud põgenikena. Enamus neist jäid elama Eesti Wabariiki ning minu teada ei etendanud nad siin kunagi viienda kolonni rolli. Jah, ma usun, et peaaegu kõik nad olid kristlased – enamik vene emigrantidest loomulikult õigeusklikud – ning kindlasti olid nad lojaalsed oma uuele resideerimismaale. Kahjuks tabas paljusid neist 1940. aastal sama saatatus, mis Vabadussõja ajal tabas Tartus isa Platonit. Endised valged ohvitserid, aga ka sõdurid lasti punaste poolt 1940. aastal lihtsalt maha kui rahvavaenlased ja kontrrevolutsionäärid. Nii hukkus muide praeguse Moskva Patriarhaadi peapiiskop Korneliuse isa polkovnik Jakobs.

III

Siis, kui nõukogude võim hävitas spordikompleksi ehitamise varjus Poola katoliku kalmistu ning Jumal teab mis põhjendusel Kopli saksa kalmistu, ei tehtud mingit vahet, kas hävitatud said luterlaste või õigeusklike hauad. Niisiis peaks ajalugu meile selgelt õpetama, et bolševism ei tee kellegi vahel vahet, kui tahab maailma vallutada. Kristlased peaksid sellest aga õppust võtma ja nägema, kus asub nende tõeline vaenlane – kommunistlikus maailmavaates ning totalitarismis.

Õigeusul Eestis on pikad traditsioonid ning eriti tähtis on minu arvates see aspekt, et õigeusku ei ole juurutatud eestlaste hulka vere ja mõõga. Loomulikult ei taha ma hakata siin tegema võrdlusi ristosõdijate toodud katoliiklusega ning ühte kirikut teise arvel reklaamima. Õige

kirik sellist reklaami ei vaja ega ole kunagi vajanud. Tahan siinkohal vaid veidi rehabiliteerida õigeusu kirikut, kuivõrd tänapäeval seostatakse rohujuure tasandil õigeusu kirikut liigagi tihti omaaegse vene okupatsiooniga. Okupandid olid siiski punaväelased ja nende suhe kirikuga peaks ju kõigil teada olema. Loodan, et aja möödudes ning aprillisündmuste järgsete kirgede vaibudes hakkab tõde kerkima. Tõde ei jää ju tegelikult mitte kunagi vaka alla – kõik võtab vaid aega. Tunda oma riigi ajalugu peaks olema iga hea kodaniku loomulik vajadus. Ajalugu on aga mitmetahuline ning siin ei saa toimida nii, et mis ei tundu eriti sümpaatne, vaikitakse lihtsalt maha. Tahab seda lugeja või ei taha, õigeusu kirikul on Eesti ajaloos kindel koht ning roll ja see ei ole mingil juhul – ei praegu ega ka kunagi varem – olnud Eesti riigi või rahva vastu suunatud. Juba Aleksander III ajal olid kihelkonna kirikukoolid need kohad, kus eesti talupoja lapsed said tasuta algharidust. Jah, seda võib muidugi tõlgendada keskvõimu võitlusega kohaliku ülbe saksa rüütelkonna vastu, ent fakt jääb faktiks – eesti talupoeg sai oma algse hariduse kätte ja see on ülitähtis. Ning hiljem Riia Vaimulik Seminar – Päts ju õppis seal. Või siis Vilno sõjakool, kus sai oma tulevase ameti selgeks Johan Laidoner. Hiljem kasutas ta oma teadmisi punastega võideldes, et Vabadussõda võita.

Eestimaa geopoliitiline asend ida ning lääne vahel on eesti rahva teinud sajandite vältel vägagi skeptiliseks. Mõistetav on eestlaste võõristav suhtumine kõigesse, mis pole päris meie algupära, ent siinkohal peaks just eestlane aru saama, et valged laigud meie lähiajaloos peavad täidetud saama. Aus ajalookäsitus näitab aga seda, et õigeusk ja patriotism ei välista üksteist. Konstantin Päts pidi ju millelegi oma sisesemes toetuma, kui ta 1918. aastal julges riigi välja kuulutada ja asus bolševikega võitlema. Kindlasti oli osa tema mõtteid suunatud Jumala poole ning loomulikult palvetas ta tihti, oma maale ja rahvale edu ning

õnne paludes. Tegemist oli aga õigeusklikuga.

Eesti talupoeg on mõisniku ikke all ägades mõneti seostanud luterlikku pastorit mõisakultuuriga ning nii toimis see pikkade ja pimedate aastate jooksul. Eesti ärkamisaja tegelased, nagu Carl Robert Jakobson, ei võõristanud “vene kaarti” ja kasutasid ära Peterburi keskvoimu Eesti rüütelkonna vastu suunatud poliitikat isamaa huvides.

Tänapäeval on Eesti saavutanud taas omariikluse ning on väga meeltülendav näha, et siin riigis on võimalik rahulik kooseksisteerimine tolerantsuse printsiibil eri usutunnistuste ning kirikute vahel. Hea näide on kohe varnast võtta. Just äsja toimus Tallinna õigeusu kirikumuusika festival Credo, kus laulsid kõrvuti kreeklased ning Tihvini ning Moskva patriarhaadi koorid. Saalis istusid kõrvuti venelesed ning eestlased. See oli ilus pilt. Just nii peabki asju ajama. Samamoodi peab meie lähi- ja kaugema mineviku käsitus olema sümmeetriline. Sellega tahan ma toonitada ausat avatust ajaloofaktide esitamisel nii ida kui lääne suunas.

113

Ligi viiskümmend aastat punast terrorirežiimi on meie rahvast võõrutanud kristliku euroopaliku elukorralduse raamistikust. Euroopa ajalugu on kristliku maailmavaate ajalugu. See, et me olime normaalsest euroopalikust elukorraldusest mitme inimpõlve jooksul vägivaldselt eraldatud, annab ennast veel kaua tunda. Millise terava poleemika on tekitanud omal ajal tõstatatud küsimus usuõpetusest meie koolides. Üllatav oli mõnede oponentide raevukas ülesastumine selle idee vastu. Inimeseks olemine ei ole veel tagatud sellega, et inimene sünnib. Inimeseks peab ta saama ja selleks olemises kinnistuma. Siin aga ei saa inimlaps minu arvates ilma usta küll kuidagi hakkama. Vastasel juhul ei ole ta inimene, vaid kahejalgne olend. Jah, siin on palju ära teha nii

luterlastel kui ka õigeusklikel. Tänapäeva maailm on täis igasuguseid ahvatlusi, millele on väga raske vastu panna ilma Jumala abita. Vaadake aga, kust me tuleme. Me tuleme siiski kristlikust Euroopast, mille koostisosa me olime kas siis kuldsel Rootsi ajal või Vene tsaaririigi ajal. Igal juhul oli meie tugi kirik. Viimased viiskümmend aastat aga...

Õigeusk on vanim kristlus maailmas. Vanadest kirikuisadest kuni tänapäevani ei ole ajaloopöörised ning kataklüsmid suutnud teda maha suruda, ja on suur õnnistus olla liidetud maailma suurima vaimu ja vaimsusepärandit kandva idakiriku kultuuriruumiga. Et aga mõista, millised traditsioonid olid õigeusu kirikul Eestimaal enne meie põlvetsid, kes me elame nüüd ja praegu, ongi aeg-ajalt kasulik meenutada meie lugejatele seda, kes oli Paul Kulbusch või Karp Tiisik ja mida need mehed korda saatsid. Üks nimetatutest sai ju pühakuks.

Loomulikult läheb kõik alati nii, nagu Jumal seda soovib, ent inimene peaks endale aru andma, et valikuid hea ja halva vahel tuleb teha siiski tal endal, ning tihti või peaaegu alati on inimene otsustavate valiku langetamise hetkedel üksinda. Ei maksa unustada, et XX saj alguses elasid ja tegutsesid meie maal Jaan Poska ning Konstantin Päts, aga ka Viktor Kingisepp ja tema poeg Sergei. Millised valikud olid langetatud neil meestel? Milline kuristik oli nende vahel! Igaüks on oma saatuse sepp ja oma õnne valaja. Õigeusk ei takistanud Pätsil Eesti riiki rajamast ning selle eest seismast. Õigeusk andis isa Platonile meelegindlust mitte murduda bolševistlike timukate käes. Kindlameelselt talus see preester piinasid ning jäi oma usule truuks. Õigeusk aitas Loodearmee valgetel 1919. aasta lootusetus olukorras rinnet hoida ning pisut hiljem ennast mitte maha lasta, kui kodumaa igaveseks bolševikele kaotati. Elu ise näitab kätte, kuidas on võimalik usule toetudes ületada

raskused ning kannatada ära talumatuna näiv vaev. Olen tihti mõelnud sellele, kuidas küll isa Platon suutis vastu pidada, ent siis mõistan, et selleks oli ta ju valmistunud põhimõtteliselt kogu elu. Kristlaseks olemine on ju oma risti kandmine ning seda kuni oma maise elu lõpuni. Jah, suur pidi olema isa Platoni vaimujõu pagas, kui ta suutis oma kannatustele vaatamata veel kaasvange trööstida ning neile lohutussõnu rääkida.

Niisiis, õigeusklik Jaan Poska oli esimene mees, kes seljatas Tallinnas munitsipaalvalimistel kohalikud sakslased – tohutu moraalne võit, murranguline sündmus. Isa Platon oli esimene Tallinna õigeusu piiskop, kes ei murdunud punaste küüsis 1919. aastal – tohutu vaimne võit bolševismi üle. Karp Tiisik tegi ära tohutu töö eestlaste vaimu-
harimisel. Konstantin Päts oli üks Eesti riigi rajajaid – siin on kom-
mentaariid ja kiidusõnad üleliigsed. Mis ühendab kõiki neid õigeusk-
like mehi? See, et nad olid meie väikese isamaa suurkujud, tõsi küll,
igauks oma alal. See, et nad kõik armastasid oma isamaad, sest ainult
Jumal ning armastus annab sellise jõu, mis otsustaval hetkel võimal-
dab teha õigeid valikuid ning neist ka kinni pidada. See, et nad võivad
olla ja ongi suureks eeskujuks meile, kes me elame ajal, kus eetika
ja moraal, korralikkus ning tõe ja õiglusele orienteeritus tunduvad
igapäevaelust kadunud olevat. See, et nad oma saavutustega näitasid,
et on võimalik olla tõeliselt suur oma maa ja rahva teener, ning seda
mitte ainult sõnades, vaid ka tegudes. Meil on neilt meestelt tegeli-
kult väga palju õppida, ent selleks on tarvis nende elulood rahvale
kättesaadavaks teha. Üritasin oma lühikese ajaloolise retrospektiiviga
tutvustada pisutki inimesi, kelle kohta võib öelda – need on mehed,
kelle elulugu lugedes võib iga eestlane uhke olla, et tal olid sellised
rahvuskaaslased.

Pittman Prop.

EESTLANE LUTERLUSE JA ÕIGEUSU VAHEL

Riho Saard

Artikkel, milles keskendun allikate iseloomu tõttu peamiselt õigeusu kohale Eesti ühiskonnas, on ka osa eestlase usulise identiteedi muutumisprotsesside laiemast uurimistest. Etteantud mahu piiratuse tõttu pole võimalik detailselt peatuda ja kirjeldada õigeusu ja selle esmakontaktide suhteliselt pikka ajalugu eestlaste juures, mille algust võime kindlasti hakata arvestama juba X sajandist, kui mitte varasemastki. Seepärast langeb põhiline raskuspunkt XX sajandi omariikluse perioodile, kui hakkasid ilmnenema XIX sajandi usuvahetusliikumise, mida on kirjanduses nimetatud ka kirikuvahetusliikumiseks, sisulised muutused.

117

Rudolf Gottfried Kallas tegi Jeesusest XIX sajandi lõpul “estoforose” – eestluse kandja, fundamentaalsuse. Kolonialistliku iseloomuga luterlik kirik ei saanud ju tõepoolest oma härraskirikliku mentaliteediga eestlaste rahvuslikke huve kanda, mistõttu jäigi üle kiriku asemel pakkuda eestlastele kristlust. Sedasama oli veelgi varem teinud ju ka kirikukriitiline Carl Robert Jakobson. Jakob Hurda jaoks oli selleks fundamentaalsuseks mitte lihtsalt abstraktne kristlus, vaid ainult luterlik rahvakirik e dialektiline süntees rahvusest ja luterlusest. Kultuur-natsionalistlik luterlus taotles, et kirik pidi olema rahvuse teenistuses, rahvuse kandja, mida ta aga senini veel ei olnud, kuid pidi selleks kindlasti saama. Kõigist puudustest hoolimata oli luterlik kirik eesti rahvusest pastoritele ikkagi eesti rahva elu fundamentaalsus, ja armastus oma isamaa vastu sai tõeline olla ainult siis, kui armastati ka luterlikku kirikut, või, nagu Villem Reiman kirjutas, et eestlased võivad

rahvana eksisteerimise garantii leida ainult “evangeelsele usutunnistusele ustavaks jäädes”.¹

Eesti soost klerikaalidele tähendas kristlus niisiis ikkagi selle evangeelset e luterlikku vormi ja mitte õigeusulist vormi. Luterlased pidasid ennast evangeeliumi restauraatoriteks, mistõttu tõeliselt oma sai kristluse juures olla ainult see, millise kristluse ajaloo osaga seda evangeeliumit samastati. “Alates ajast, mil Martin Lutheri usupuhas-tus tungis vaimse jõuna meie kodumaale, on eesti rahvas oma hinge otsustavais sügavusis olnud kristlik rahvas,” kirjutas Rudolf Kiviranna 1971. aastal ilmunud jutlusekogumikus.² Talle sekundeeris 1971. aastal Uno Plank: “Selle evangeeliumi armu valguse tõi reformatsioon välja tolleaaja kiriku inimlike traditsioonide ja õpetuste kaosest... See on ainus valgus, mis on suuteline meid puhastama ning liitma usklikke ühiseks Jumalat armastavaks ja ustavaks kristlikuks pereks.”³ Kiviranna ja Plank esindasid kõige ehedamat konfessionaalset tsentrismi, kus luterlus esindab kristluse ajaloos selle parimat osa e kristluse tsivilisatsiooni koos selle saavutustega. Kõik teised on sellest normist hälbimised.

118

Kuid XIX sajandi rahvusliku ärkamise eel ei saanud eestlased ikkagi aru luterlikust kristluse vormist nii, et nad poleks olnud valmis sellest kunagi loobuma. Massiline õigeusku siirdumine ei tähendanud üleminejate jaoks ei Jeesuse ega ka kristluse reetmist, pigem näitas see ühiskondlik protest seda, et luterliku kiriku positsioonid eestlaste hinges olid nõrgemad, kui osati uskuda. Aga kas see samm võeti ka juba pärast rahvusliku ärkamise toimumist ette sellepärast, et oleks midagi aru saadud õigeusust? Vaevalt. Seda ei uskunud kuigi tõsiselt isegi Eestimaa kubermangu kuberner ja slavofiil vürst Sergei Šahhovskoi. Katse õigeusu teoloogiat eesti keeles põhjalikumalt ära seletada võeti

ette Usk ja Elu veergudel alles 1914. aastal.⁴ Küllap otsiti õigeusust ja selle kiriku abil enne rahvuslikku ärkamist ja talude päriseksostmist ei midagi vähemat ega rohkemat kui võimalust saada maad ja võimalust vabaneda maksude maksmisest nii mõisale kui ka luterlikule kirikule. Üleminejate hulgas oli siiski ka väga palju maaomandiga talurahvast, eriti usuvahetamise teise laine ajal, kelle puhul mängisid olulist rolli muud põhjused, nagu konfliktid luterlike pastorite ja mõisnikega ning kindlasti ka soov osaleda jumalateenistusel, mis haaras inimese kõiki meeli ja eristus luterlikust juba ainuüksi sellegi poolest, et jumalateenistusi ei peetud õigeusu kirikus eraldi lihtrahvale ja häärrahvale, nii nagu seda luterlikus kirikus tehti. Eestlaste ja sakslaste koguduselu oli luterlikus kirikus teineteisest lahutatud. Kuid leppida ja harjuda tuli ka sellega, et esimesed preestrid olid umbkeelsed venelased ning jumalateenistused kirikuslaavikeelsed. Lisaks tuli õigeusuga liitunud eestlastel juba enne salvimist ületada mitmesuguseid religioosseid hirme ja eelarvamusi, näiteks et õigeusukiriku ikoonid on ebajumalad⁵, mille ees kummardamine viib põrgusse. Aga põrgut ja taevast võttis enamus XIX sajandil veel tõsiselt.

119

Jakob Hurda arvates oli eestlaste identiteedi kindlaks osaks protestantism, luterlik protestantism. Paraku oli Hurda seisukoha tagajärjeks see, et eestlastest õigeusklikud distantseeriti eestlusest ja neid nähti kui mingeid etnoloogilisi kuriositeete. Õigeusukirikusse kuulunud eesti üliõpilastel keelati astuda Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmeteks. Nii muutus juba XIX sajandi lõpul luterlik kultuurnatsionalism rahvuslikult mõtlevate eestlastest õigeusklike jaoks tõsiseks probleemiks. Luterlik pastorkond lootis omalt poolt, et on vaid aja küsimus, kui poliitiliste olude muutudes õigeusukirikuga liitunud eestlased luterlusse tagasi pöörduvad. Kui see võimalus lõpuks 1905. aastal saabus, ei olnud tagasipöördujate hulk siiski nii suur, kui oleks võinud oo-

data, umbes neljandik. Vastupidi, 1910. aasta alguseks oli Eesti- ja Liivimaal ametis vähemalt 83 eesti rahvusest õigeusu preestrit, sama ajal kui eestlastest luterlikke pastoreid ainult 46.⁶ Esimese luterlasest eestlasena pääses juhtivvaimulikkonna hulka Peterburi kindralkonsistoriumi kindralsuperintendendiks Kambja kihelkonnast pärit Johann Friedrich Cornelius Laaland 1877. aastal.⁷ Kuid kindralsuperintendent oli sisuliselt ainult kirikuelu administraator. Esimese eestlasest esivaimuliku, kellel oli *kheirotonia e rukopoloženie*, andis meile ajaloos hoopis õigeuskirik. 31. XII 1917 pühitseti Tallinna Nevski katedraalis ametisse piiskop Paul Kulbusch (Platon).

120

Õigeusklikes nähti peamiselt just poliitilist, aga ka rahvuslikku ohtu, ehk, nagu väljendus 1924. aastal Jaan Lattik, oli õigeusk ainult vahend eestlaste assimileerimiseks “suures Slaavi sulatusahjus”.⁸ Oht oli reaalselt olemas. Kesk-Volgamaal keskvalitsuse tellitud ja heakskiidul rakendatud Ilminski õigeusu süsteem pidi seda ka pikas perspektiivis saavutama.⁹ Kultuurilist ohtu eestlaste identiteedile see ei kujutanud, sest kultuuriliselt oli protestantlik saksa luterlus oma lugemis- ja kirjaoskuse algetega ning ratsionaalsema mõtlemisega õigeusu ees tugevam ja elitaarsem. Harald Pöld väitis 1936. aastal, et see “suur jõud peitub luteriusus selle tõttu, et see usk ei anna ühelegi usuküsimusele kahte või kahtlevat vastust ega jäta ka ühtki usuküsimust vastamata, vaid tal on igale küsimusele üksainus selge vastus... ükski usuõpetus ei ole nii loogiline ja mõttekindel kui luteriusk.”¹⁰

Niisiis johtus kultuuriline rõhuasetus eestlase elitaarsuse ihalusest. “Võrrelgem endid setukestega. Eks ole ju setud niisama eestlased nagu meiegi! Ja ometi – kui suur vahe on meie ja nende vahel. 20 000 setukese hulgas leidub õige vähe neid, kes lugeda mõistavad. Küsimise peale: “mis teete teie kirikus”, sain vastuseks: “mi heidasse aga

ristikesi ette”, ja kui tähendad, et sellest küllalt ei ole ja meie ometi ka Jumala tahtmist peame tundma ja aru saama, mis kirikus räägitakse, saab veel parema vastuse: “es no Jummal tiiä, et setu rumal om”. Juba laul “Jeesus sõite jõkke pitti / püha Maarja perve pitti” räägib selgemini kui kõik muud, missuguses vaimu pimeduses rahvas elab ja kui lapsik ja kitsas on tema silmaring,” sedastas Helsingi eestlaste pastor August Nigol 400-aastase usupuhastuspühale pühendatud kõnes 1917. aasta oktoobris.¹¹

1924. aastal kordas piiskop Jakob Kukk sedasama seisukohta pisut lühemalt: “Evangeeliumiusulised rahvad kultuuras ja hariduses teiste usu rahvaste hulgas eesotsas seisavad.”¹² Luterliku uusprotestantliku voolu üks tuntumaid esindajaid Voldemar Kuljus iseloomustas seda ortodokslikku ”pikajuukselist ja ajamata habemega Vene vaimu, kes arenemist ega vaimuvalgust ei salli ja püगतud peaga Lääne-Euroopalikku vaimu kõikjal vaikima sundis” veelgi teravamalt: “Selle usu jumalateenistust ehk õigem ütelda ohvritoomise talitusi pealt vaadates... kerkib inimsoo kauge minevik nii selgesti meie vaimusilma ette, et tunned ennast otsekuu mõnes... paganausu templis viibima, sest kõik need talitused, suitsetamine, riided, lipud jne on vanast pagana usust pärit. Siin ei panda suuremat rõhku kirjaseletuse e jutluste peale.”¹³ Luterlaste ja õigeusklike lähtealused olid erinevad ja mingil määral olid selliste hinnangute taustal paljud varasemad õigeusklike hinnangud luterluse kohta, kus sooviti avameelselt selle “vastiku ja läila usu” kadumist.¹⁴

Luterlus märgistas ortodoksliku elu- ja maailmatunnetuse rumalaks ja tagurlikuks, mis tõi kaasa selle, et näiteks setu noored hakkasid häbenema oma kultuuri ja püüdsid sarnaneda rohkem protestantlike eestlastega. Küsimus oli elitaarsuses. Seda vastandumist ida ja lääne vahel

jätkati eestlaste hulgas hiljem paguluseski. Peapiiskop Johan Kõpu 85. sünnipäevale pühendatud jutluses rõhutas Rudolf Kiviranna, et “eestluse paremik ei taha olla venelane”.¹⁵ Pidades venelaseks olemise all kaudselt silmas ka õigeusku. “Kirik (luterlik) on pannud aluse meie rahva moraalile, tema töö ja tõe armastusele ja hariduse ning kooli hindamisele. Meie läheme järsult lahku sellepoolest suurest vene rahvast... kelle vagadus seisis peaaesjalikult ekstaatilisest mõnulemisest,” jutlustas peapiiskop Johannes Oskar Lauri eesti pagulaskonnale 1967. aastal.¹⁶ Aga see tundeküllasus ja rõõmsameelne osadus, mis oli omal ajal olnud nii iseloomulik eestlasi köitnud vennastekogudustele, tuleb oma pühitsetud kujul kõige sarnasemalt esile ka õigeusu jumalateenistusel. Uku Masing uskus, et eestlaste usu ja maailmataju põhiolenduseks ongi vaikne ekstaas, kaemuslik tõetaipamine.¹⁷

122

19. sajandi lõpust kuni Esimese maailmasõjani toimunud aktiivse venestamise tõttu, mille kõik viljad ei olnud sugugi negatiivsed (näit õigeusu kihelkonnakoolid), sai õigeusk sakslaste kombel endale ka rõhumise märgi külge. Eestlastest õigeusklikud jäid baltisaksluse, vene religioosse natsionalismi (Kristust armastav vene rahvas) ja luterliku kultuurnatsionalismi jõu pingevälja. Nad muudeti oma enda kodumaal võõraks. Ühelt poolt peeti eestlastest preestreid venestusideoloogia elluviimise takistajateks ja sooviti neid ümber suunata Sise-Venemaale ja teiselt poolt kuulutati nad eestluse aadete suhtes kahtlaseks elemendiks.¹⁸ Timo Frilanderi sõnu kasutades tabas eesti rahvusest õigeusklikke identiteedi kriis.¹⁹ Sellest väljatulemiseks sündis 1917. aasta alguses eestlastest õigeusklike seas idee eestlaste k.a Pihkva eestlasi ja nende õigeuskogudusi ühendavast Eesti piiskopkonnast, mille eesotsas sai piiskopina olla eesti keelt valdav kohalike juurtega isik.²⁰ Eestlastest õigeusklike aadressil tehtav poliitiline demagoogia sai oma esimese tugeva vastulöögi sellega, et Eesti riigi

sünni juures olid vähestele luterlastele lisaks tuntud eesti õigeusklikud Konstantin Päts, Konstantin Konik, Jaan Poska, Ado Birk ja Ants Piip. Eesti õigeusklike piiskop Platon oli kirikutegelastest, esivaimulikest ainus, kes saatis Saksa okupatsioonivõimude tegevuse vastase protestikirja Eesti esindajale Londonisse, Eesti Ajutisele Valitsusele ja minister Jaan Tõnissonile ning 8. Armeed ülemjuhatajale kindral von Katherenile.²¹ Eesti iseseisva õigeusu piiskopkonna eestvõitlejana hukati ta 14. I 1919 bolševike poolt. Suure tõenäosusega toimus Platoni kõrvaldamine tollase Venemaa Õigeusu Kiriku patriarh Tihhoni ja Püha Sinodi vaikival teadmisel. Tihhon pidas Platoni iseseisva piiskopkonna loomise kava väga kahjulikuks VÕK-le.²²

Sellele panusele ja ohvrile vaatamata, mida õigeusklikud olid toonud, osutus mõistepaar 'õigeusklik–eestlane' Eesti Vabariigi päevilgi veel piisavalt problemaatiliseks. Seda võimendas endise riigiusu ja -kiriku staatusest vähemuskiriku staatusesse langemine ja kuigi valdav osa preestritest olid rahvuselt eestlased, moodustasid eestlased koguduseelu tasandil ainult napi enamuse (52-56%). Jaan Lattik kirjutas 1924. aastal, et eestlane ei peaks leppima ortodoksliku "uimastava ohvri suitsuga", sest "põhja poegadele ja tütardele on evangeeliumi usk omane. Ta harib nende hinge ja mõistust, õpetab neid laulma ja sunnib neid omil jalul käima... kes evangeeliumiusulisena endale ei luba midagi ettekirjutada... kellele ei sobi, et kirik tema eest mõtleb."²³ Selle tagant võis kuulda tõdemust, et Venemaa oli küll ristitud, aga ei saavutanud kunagi valgustust, sest õigeusu teoloogia (tugev platonistlik mõju) ja meetodid olid lääne teoloogiast (tugev aristotelismi mõju) ja selle meetoditest erinevad. See poliitika tipnes 1928. aastal "rahvusliku teraapia" katsega lammutada Tallinna läänekristlikku (luterlikku) linnasiluetti rikkuv ja häiriv Aleksander Nevski katedraal.²⁴ Usulisele sallimatusele lisandus ka rahvuslik, sest kõigi oma tähtsamate insti-

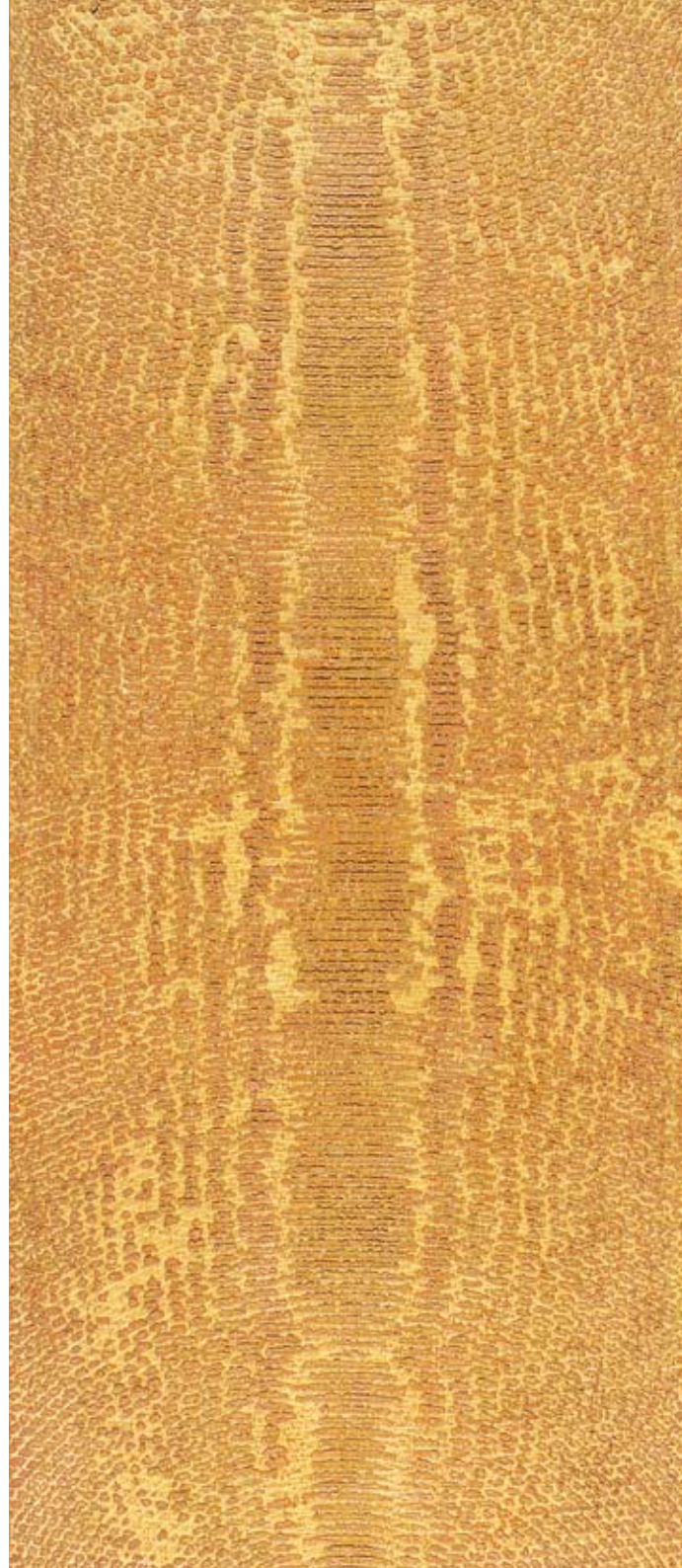
tutsioonide ja asutustega ning neid esindavate hoonetega Toompead sooviti näha eestlaste kantsina. Eesti valitsuse otsusel sõlmis siseminister Jaan Soots EELK Konsistooriumiga 22. III 1927 kokkuleppe, et saksa kogudusele kuulunud Tallinna Toomkirik antakse eesti luterlastele piiskopikirikuks. Kiriku ülevõtmisel läks vaja politsei abi ja lukkude lahtimurdmist. Nii lahendasid eesti ja saksa luterlased 1925. aastast alguse saanud Toomkiriku võõrandamisprotsessi. Esimene eestikeelne jumalateenistus piiskop Jakob Kukega peeti seal 3. IV 1927.²⁵ Aleksander Nevski katedraali ligi 700-liikmeline vene õigeuskogudus lahkus omal soovil 1936. aasta lõpul Tallinna Püha Siimeoni kirikusse ja sealne eesti kogudus oma ülempreester Nikolai Pätsiga asus 12. detsembril 1936 Nevskisse.²⁶ Sellega oli Toompea muutunud ka kiriklikult eestlaste kantsiks.

124

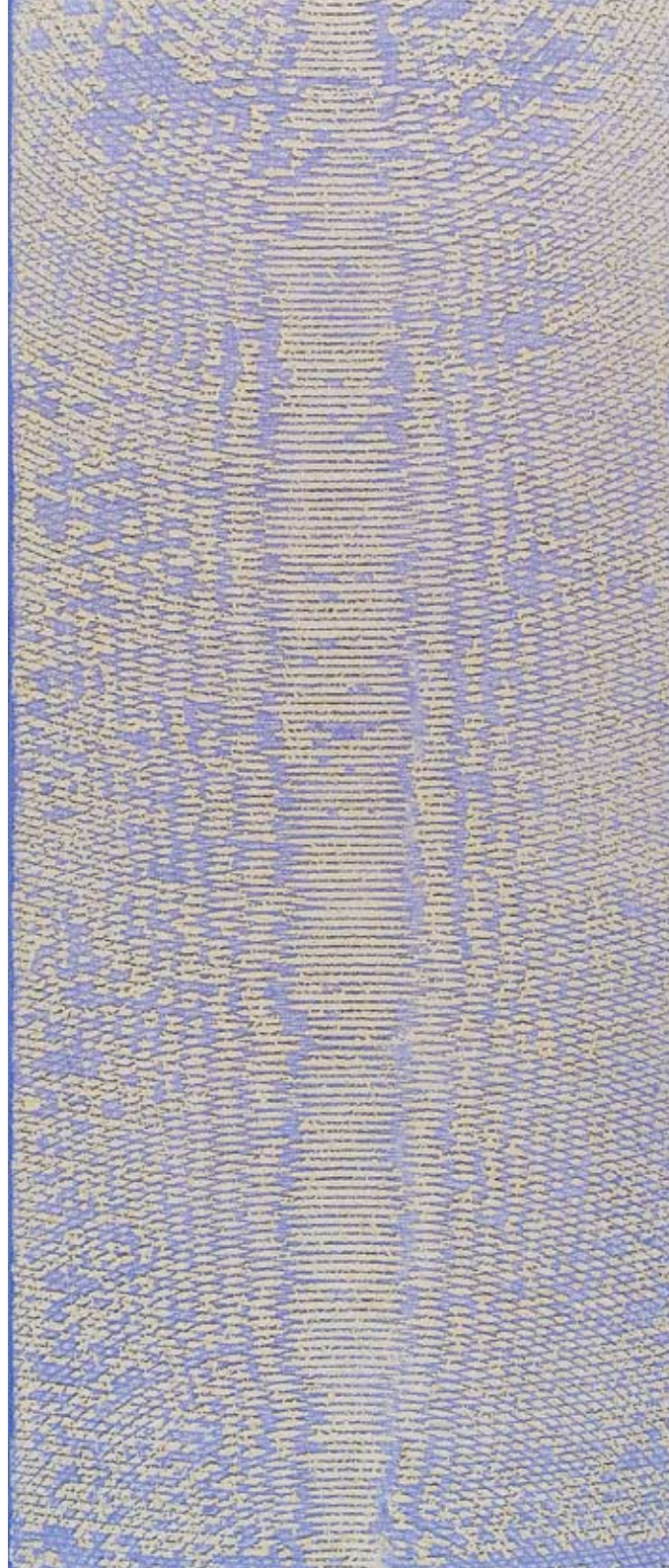
Uus 1925. aasta kirikuseadus tõi selguse kiriku ja riigi suhetesse, mille järgi oli luterlikust kirikust saanud vabakirik. Faktiliselt jäi luterlik kirik siiski vaid ainult statistilises mõttes rahvakirikuks, mis Harald Põllu unistustes oleks vajanud luterlikku äratust.²⁷ 1934. aasta uus “Kirikute ja usuühingute ning nende liitude seadus” lõpetas kiriku arengu vaba rahvakiriku suunas. Kuid luterlik romantism ilmutas end endiselt ka oma erilise rahvakiriku aatena, mis 1930. aastatel muutus Eesti luteri kiriku sees rõhutatud isamaalisuseks ja nii saksapärasuse kui ka õigeusuga vastandumiseks. Viimane väljendus nüüd selleski, et 1934. aasta 31. oktoobril tähistati luterlikku usupuhastuse püha esimest korda riikliku pühana ja eesti õigeusklikud ei teadnud, mida nad pidid sel päeval tegema. Tööd ei sobinud ju respektist luterlaste vastu teha, aga oma kirikud olid sel päeval suletud, nii et jäi üle lihtsalt vaikselt kodus olla. Hoopis paljuütlevad olid aga Jaan Tõnissoni sõnad Postimehes: “Sisemise vabaduse ja kõlbelise enesemääramise mõtte süvendamiseks meie rahva keskel oleme vene ajal toetanud usupu-

hastuse päeva pühitsemist vastukaaluks kreeka-õigeusu kiriku peal-
etungile isevalitsusliku riigivõimu abil. Meie inimesed pidid ka usue-
lus kasvama evangeelse vabaduse vaimus, mis aitab edasi viia rahvast
kultuurilise tõusu ja sisemise enesemääramise suunas. Nüüd on meil
usupuhastuse päev tõusnud riiklikuks pühaks. Vaevalt saab endale ette
kujutada veel täielikumat võitu. Vastasrindlikust võitlejast on saanud
seisukorra rippumatu valdaja.”²⁸

Need konservatiivsed jõud ühiskonnas kujutasid endale ette ja olid
valmis selle nimel ka võitlema, et XX sajandi Eestis oli olemas õi-
geusklikust kultuurist sõltumata oma luterlik ühiskultuur. “Mida ro-
hkem rahvas on kultuuriliselt killustatud, seda kahjulikum riigile,”
kuulutas Aleksander Sternfeldt Riigikogu kõnepuldist.²⁹ Kiriku üht-
luse ja ühiskultuuri poliitikat toetasid muidugi ka vapsid. 1935. aasta
Eesti-Soome kirikuõpetajate konverentsil kuulutas piiskop Hugo B.
Rahamägi üsna pateetiliselt, et luterlikku kirikusse “kuulub terve Eesti
rahvas” ja lisas, et “Jumal võib ka kivist Abrahamile lapsi äratada.
See on meie kohustus praegusel hetkel kristliku kiriku ajaloos.”³⁰
Usk ja Elu ajakirja toimetaja Konstantin Kokla sai sellest aru nii, et
need “kivid” on eesti õigeusklikud, kes tuleks n-ö viimaste eestlastena
luterlusele tagasi võita. Eesti Vabariigi alguspäevil (1922) moodusta-
sid 209 094 õigeusklikku kogu eesti elanikkonnast ca 20% (eestlastest
õigeusklikke oli 117 985 e 56%) ja see protsent püsis muutumatuna
kuni 1940. aastateni.³¹ 1934. aasta rahvaloenduse andmetel oli Eestis
212 764 õigeusklikku, millest ca 110 000 e 52% olid rahvuselt eestlas-
ed ja kogu eestlaskonnast moodustasid eestlastest õigeusklikud 15%.³²
Läti 169 625 õigeusklike hulgas oli 1930. aastal 1264 eestlast.³³ Nii-
siis polnud Rahamäe sõnad päris õiged, et kuna suur osa apostelliku
õigeusukiriku liikmetest on muulased, siis võib kogu eesti rahva evan-
geelseks nimetada.³⁴

Aga ometi ei jätanud need ühiskultuuri taotlused eesti õigeusklikke puutumata ja eriti just Lääne-Eesti õigeusklike tavades toimus teatavat luterlikustumist: peeti leeri, luterlike tavade kohaseid peiesid ja jumalateenistustel kasutati nii riimitud kirikulaulu kui ka vaimulike laule.³⁵ Eestlaste usulis-kultuurilise killustatusega võitlus viis juhtudele, kus õigeusku ei saanud eesti kirjanduses näidata luterlikust ja rooma-katoliiklikust positiivsemana. Piiskop Rahamägi juhtis 1936. aasta usuteadlaste konverentsil tähelepanu sellele, et Mait Metsanurga ajaloolises romaanis “Ümera jõel” (1934) käsitleti rooma-katoliku ja kreeka-katoliku kirikuid erisuurustena, kusjuures viimast idealiseeriti.³⁶ Pihkvas puutus romaani peategelane Vello tõepoolest kokku õigeusu jumalateenistusega, mille mõjul ta esimesel hetkel otse tardus. “Nõnda kiidab see rahvas siin jumalat! Heameel võib jumalal sellest laulust küll olla. Sel kombel võiks Mägistegi noored mõnikord Hiies oma jumalale laulda. Kas see peaks sama jumal olema, mis rüütli-
tel ja paatril?! Vaevalt küll. Sest venelaste jumal ei ähvarda igavese hukatusega ega rõhu ka peale.”³⁷ Positiivne suhtumine õigeusu kirikusse ilmneb ka Lembi ja Vello kahekõnes: “Olen ise korra kirikus käinud... See oli Pihkvas. Muidugi, see seal oli venelaste kirik. Aga sealgi lauldi väga ilusti. Kuulad ja nagu ei olegi enam siin maailmas. Edaspidi võiksid meiegi neitsid ja noormehed nõnda laulma õppida.”³⁸ Metsanurga “Ümera jõel” redigeeritud teises trükis (1937) on mõlemad kohad koos positiivse elamuskirjeldusega ortodokslikust liturgiast eemaldatud.³⁹ Kas on aga just õigeusu kiriku liturgiline laul jätanud Eesti kultuuri oma jälje? 1930ndate aastate Tallinna Konservatooriumi tuntud lauluõpetaja Aleksander Arder oli näiteks õigeusklik, nii nagu juba tema isa Karp Ardergi, kes suurema osa oma elust oli Lähtru õigeuskoguduse köster ja salmilaulja.⁴⁰

Pärast raskeid nõukogude aastaid (1944. aastal põgenes ca 8000 eestlasest õigeusklikku) moodustavad eestlased ca 195 000 õigeusklike hulgas ikka veel märkimisväärse osa ca 21 000 e ca 11%. Viimase viie aastaga on Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikuga liitunud ca 6000 uut liiget, kellest põhiosa moodustavad eestlased, endised luterlased.⁴¹ Õigeuskliku Venemaa suhtes tuntavast poliitilisest hirmust ja sellega seoses kahjuks ka teatavast poliitilisest demagoogiast õigeuskliku kultuuriruumi suhtes on endiselt raske distantseeruda, eriti nüüd, kus Eesti Vabariigis on lisaks Konstantinoopoli patriarhaadile alluva õigeusukiriku kõrval olemas ka liikmetelt suurem Moskva patriarhaadi alluvusse kuuluv õigeusukirik. Neid hoiakuid võimendab see, et kuigi Eesti apostlik õigeusukirik oli avalikult deklareerinud, et “eksisteerib ainult seoses iseseisva Eestiga”⁴², ei õnnestunud kirikul enne II maailmasõda vabaneda “vene usu” pitserist. Soome ühiskonnas pääseti sellisest *ryssä* kirkko hoiakust samuti alles pärast II maailmasõda, kuid nõukogude okupeeritud Eestis jäi see protsess toimumata, millele ei saanud soodsalt mõjuda eestlaste rahvuslike tunnuste nõrgestamine Tallinnas. Tallinna Aleksander Nevski katedraali jumalateenistuskeel muutus eesti keele asemel kirikuslaavi keelseks ja Issanda Muutmise kiriku hoovist eemaldati Eesti õigeusklike esimese piiskopi Platoni mälestusmärk.⁴³ Seda ei soodustanud ka see, et kõigi Eesti õigeusu vikaarpiiskopkonna piiskoppide hulgas oli ainult üks eestlane (Roman Tang 1950–1955) ja üks baltisakslane (Aleksei Ridiger 1961–1990).

Poliitilised hirmud tõusid viimati esile 2003. aastal seoses Eesti astumisega Euroopa Liitu, mida Eesti Evangeelne Luterlik Kirik ja mitmed Isamaaliidu poliitikud deklareerisid vastukaaluks Vene mõjusfäärile kui soovi kuuluda ja olla ühendatud kristliku kultuuriruumi ja traditsiooniga. Selliselt väljendudes taheti väita, et õigeusklik ida ei ole kristlik kultuuriruum ja üritati eestlastele öelda, et nad valivad (esimest korda ajaloos) teatud mõttes ka religiooni e lääne- või ida-

kristluse vahel. Eestlaste rahvuslikule ajalookirjutusele sobivaid uusi ideoloogilisi müüte on esitatud viimasel ajal uuesti ka seoses EELK 90. aastapäevaga, ja on tahetud tõlgendada Tartus 1917. aasta 31. mail ja 1. juunil toimunud eesti luterlike koguduste delegaatide kirikukongressi kui “esimest eestlaste esindajate ülemaalist kongressi ajaloos”. Nii väidab Mart Laar⁴⁴, andes ekslikult esimeseks olemise õiguse eesti luterlastele, kuigi see saab faktiliselt kuuluda ainult eesti õigeusklikele, kelle ülemaaline kirikukongress toimus Tartus 25. ja 26. mail 1917.⁴⁵

Millised on olnud õigeusu mõjud Eesti kultuurile? Sellele küsimusele ammendava vastuse andmiseks tuleb uurida läbi meie kultuuriloo kogu allikaline baas. Need mõjud on kindlasti olemas, alustades setude ja Setumaa positiivsest Eesti märgi osast ning lõpetades president Lennart Meri omaaegse hinnanguga, mille järgi on eestlastes palju tunnusooni, mis on pärit Bütsantsist või Nõukogude Liidust.⁴⁶ Meri pidas silmas muidugi just sellelt suunalt tulnud negatiivseid mõjutusi, täpselt nii nagu ka EELK peapiiskop Jaan Kiivit seenior, kes nägi 1970. aastate algul, et ka Eesti luterlik kirik oli oma suhtumistes näiteks emeriitustesse võtnud üle mõjutusi Vene õigeusu kirikust.⁴⁷

131

Mida õigeusk Eesti kultuuriruumis esindab ja milline võiks olla selle ühiskondlik roll? Kui lähtuda vanusest, siis esindavad nad kindlasti kristluse üht kõige vanemat sajanditetagust arhailsemat vormi, kus ei keskenduta ainult ühele-kahele meelele, peamiselt kuulmisele, vaid taotletakse inimese kõigi meelte võrdset Jumalasse haaratust. Eesti ühiskonna usulis-moraalse ja etnilise sisejulgeoleku osas oleks õigeusu kirikutel täita aga suur roll integratsiooni teostumiseks. Soome hõimuvennad on sellele pööranud tähelepanu juba 1990ndate alguses, öeldes, et tuleviku keskseks küsimuseks on see, millisteks kujunevad õigeusukirikus eestlaste ja muulaste suhted.⁴⁸

Autorist:

Dr. theol (Helsingi Ülikool, 2000)

Helsingi ja Joensuu ülikoolide üldise kirikuajaloo dotsent

EELK Usuteaduse Instituudi erakorraline professor

Püha Platoni seminari lektor

¹ Riho Saard, Eesti rahvusest luterliku pastorkonna väljakujunemine ja vaba rahvakiriku projekti loomine, 1870-1917. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 184. Helsinki 2000, 132.

² Rudolf Kiviranna, Rändurid tolmu ja tähtede vahel. Toronto 1971, 170.

³ Uno Plank, Teelolijad. Uppsala 1971, 195.

⁴ Usk ja Elu nr 2, 14. I 1914 – nr 28, 15. VII 1914 Õigeusu teologia.

⁵ Näiteks Keilas küttis baptistikoguduse pastor Adam Podin 1918. aastal vene-latest mahajäänud ikoonide ja muuga palvela ahju. Oma tegu õigustas ta sellega, et need olid ebajumalad. 50 aastat apostlite radadel 1884-1934. Toim R. Kaups. Keila 1934, 59.

⁶ Riho Saard, Eesti varase baptismi eneserefleksioonist. – Teekond teisenevas ajas. Peatükke Eesti vabakoguduste ajaloost. Toim T. Pilli. Tartu 2005, 10.

⁷ Riho Saard, Eesti kirikute esivaimulikkond 1165-2006. Tallinn 2006, 10.

⁸ Jaan Lattik, Martin Luter. Usupuhastuse tuleku 400 a. mälestuspäevaks 1524-1924. Tartu 1924, 65.

⁹ Indrek Jääts, Ilminski süsteem. Katse juhtida etnilisi protsesse. – Akadeemia 2/2007, 329, 339.

¹⁰ Harald Pöld, Luteriusu alustest ja tunnustest. Tallinn 1936, 6, 7, 51.

¹¹ August Nigol, Martin Lutheri elu ja õpetus. 400 aasta usupuhastuse-püha mälestuseks peetud kõne eestlastele Soomes. Tartu 1918, 3.

¹² Jakob Kukk, Sissejuhatus. – Usupuhastus eestlaste maal 1524-1924. Tartu 1924, 3.

¹³ Voldemar Kuljus, Ketserid ja protestantism ajaloos ja praegu Eestis. Tallinn 1926, 24.

¹⁴ Vt näiteks Usk ja Elu nr 15, 14. IV1915, lk 175.

¹⁵ Rudolf Kiviranna, Rändurid tolmu ja tähtede vahel. Toronto 1971, 277.

¹⁶ Johannes Oskar Lauri, Jumal on armastus. Jutlusi ja kõnesid paguluses. Uppsala 1967, 142.

¹⁷ Uku Masing, Eestlaste usulisi eeldusi ja nende tähendus teoloogiale. – Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt. Tartu 1993, 92-94.

¹⁸ Uus Elu nr 9 1932 Rahvuslikkusest meie ap.-usu kirikus.

¹⁹ Timo Frilander, Puun ja kuoren välissä. Näkökulmia virolaiseen ortodoksisuuteen 1840-luvun tunnustuksenvaihtoliikkeistä vallankumousvuoteen 1917. – Or-

todoksia 48. Kuopio 1999, 141.

²⁰ Riho Saard, Eesti rahvusest luterliku pastorkonna väljakujunemine ja vaba rahvakiriku projekti loomine, 1870-1917. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 184. Helsinki 2000, 281.

²¹ Eesti piiskopi protest väljamaale Saksa okkupatsiooni võimude tegewuse vastu 18. IX (1. X) 1918 Tartu – Uus Elu nr 1 1918.

²² Vt sellest Uus Elu nr 2 1933 A. Laar, Kas Eesti ap.õigeusu kirik on elujõuline?

²³ Jaan Lattik, Martin Luter. Usupuhastuse tuleku 400 a. mälestuspäevaks 1524-1924. Tartu 1924, 62, 65.

²⁴ Vt lähemalt Mikko Ketola, Tallinna ortodoksise katedraali purkuhanke vuonna 1928 – uskonnollista sortoa vai ”kansallista terapiaa”? – Ortodoksia 45. Kuopio 1996.

²⁵ Mikko Ketola, The Nationality Question in the Estonian Evangelical Lutheran Church, 1918-1939. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 183. Helsinki 2000, 188-192.

²⁶ Elutõde nr 41, 19.11.1936 Katedraali saatus otsustatud.

²⁷ Harald Põld, Luteriusu alustest ja tunnustest. Tallinn 1936, 92.

²⁸ Usk ja Elu nr 11 november 1934 Usupuhastuse püha puhul.

²⁹ Karl Kaups, Riigikirik ja vabakogudus. Keila 1934, 15.

³⁰ EELKKA Usuteadlaste Konverents 23 jaanuar 1937 kuni 27. jaanuar 1937 – Eesti-Soome kirikuõpetajate konverentsi protokoll 23-25 juuli 1935, lk 9.

³¹ Usk ja Elu nr 6 juuli 1935 Pudemeid usuelust meil ja mujal; Riho Saard, Eesti varase baptismi eneserefleksioonist. – Teekond teiseveas ajas. Peatükke Eesti vabakoguduste ajaloost. Toim T. Pilli. Tartu 2005, 10-11.

³² Usk ja Elu nr 6 juuli 1935 Pudemeid usuelust meil ja mujal.

³³ Usk ja Elu nr 11 november 1935, lk 193.

³⁴ EELKKA Usuteadlaste Konverents 23 jaanuar 1937 kuni 27. jaanuar 1937 – Eesti-Soome kirikuõpetajate konverentsi protokoll 23-25 juuli 1935, lk 9.

³⁵ Madis Palli, Ortodoksinen kirkko Virossa. – Ortodoksia 40. Kuopio 1991, 138.

³⁶ EELKKA Usuteadlaste konverents 1921-1937 – Protokoll 21.-23.1.1936, lk 15-16, 21.

³⁷ Mait Metsanurk, Ümera jõel. 1934, 233.

³⁸ Mait Metsanurk, Ümera jõel. 1934, 285.

³⁹ Mait Metsanurk, Ümera jõel. 2 redigeeritud trükk. 1937, 199-206.

⁴⁰ Usk ja Elu nr 6 juuli 1935, 113.

⁴¹ Arhidiakon Justinuse informatsioon Riho Saardile 6. 4. 2007.

⁴² Elutõde nr 5, 4. III 1937 Riik ja kirik. Eesti-Ap.-õigeusu kirik on usuliskõlbla ja riikliku idealismi kandja.

⁴³ Wilhelm Kahle, Die Orthodoxie im baltischen Raum. – Kirche im Osten 21/22 1979, 101.

⁴⁴ Mart Laar, Tinaste ihade konkurent. – Sirp 8. VI 2007.

⁴⁵ Riho Saard, Eesti rahvusest luterliku pastorkonna väljakujunemine ja vaba rahvakiriku projekti loomine, 1870-1917. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 184. Helsinki 2000, 288.

⁴⁶ Helsingin Sanomat 86/28. III 1999 Lennart Meri on Viron onnellinen mies.

⁴⁷ Riho Saard, Jaan Kiivit senior – Soome ja Eesti kirikute vahelise silla taastaja. – Kristuse täisea mõõtu mööda. EELK Usuteaduse Instituudi toimetised XIII. Tallinn 2005, 63.

⁴⁸ Kimmo Kärkkäinen, Viron ortodoksise kirkon vaihteita. – Ortodoksia 40. Kuopio 1991, 92.

Siim-Tanel Annus (sünd 4. 01. 1960 Tallinnas). Alustanud kunstnikutegevust Tõnis Vindi stuudios aastatel 1974–1978. Esimene osalemine näitustel: 1976–1977 aastate grupinäitusel “New Art from the Soviet Union”. Esimene isiknäitus 1978. aastal Vilniuses Leedu Arhitektide Majas. Õppis 1978–1984. aastani Tartu Ülikoolis ajalugu. Legendaarne *performance*’ite meister, kelle 1980-date teises pooles oma koduõues teostatud kunstietendused päädisid nõukogude miilitsa aktiivse sekkumisega.

Siim-Tanel Annuse tööd:

- Lk 2 “Lydia lained”, akrüül lõuendil, 60 x 160cm, 2005
- “Carl Robert”, akrüül lõuendil, 60 x 160cm, 2005
- Lk 4 Fotolavastus 1987
- Lk 6–7 “Õunapuu”, akrüül lõuendil, 100 x 120, 2006
- Lk 34, 35 *Performance* “Läbimised”, 5.12.1987
- Lk 45 *Performance* “Läbimised”, 5.12.1987
- Lk 116 “Poeetiline”, digitaaltrükk, 100 x 90 cm, 2007
- Lk 126 “Sammas”, akrüül lõuendil, 170 x 70 cm, 2005
- Lk 128 “Sammas”, akrüül lõuendil, 170 x 70 cm, 2005
- Lk 130 “Sammas”, akrüül lõuendil, 170 x 70 cm, 2005
- Lk 134 Näitus Tartu Kunstnike Majas, 2005
- Lk 136 “Kasvamise võlu”, akrüül lõuendil, 125 x 150 cm, 2007

Editorial

1. The heart can change several times in one moment

A Poem, written by *St. John of Kronstadt* – a parish priest, who helped Estonian martyr bishop St. Platon to collect finances in order to build the St. Issidor orthodox church in St. Petersburg for Estonian orthodox believers. Also author of spiritually rewarding bestseller “My Life in Christ”.

2. The Marriage in the Orthodox Church

Metropolitan Stephanos of Tallinn and all Estonia writes on the position of marriage in the Orthodoxy. His theological article touches the topics on theanthropy as well as sacramental and ecclesiastical character of marriage. He is giving also historical and biblical overview on development of marriage and theological explanation of divorce. Translation from French by Tiina Niitvägi-Hellamaa.

137

3. Orthodox Church and Sexuality

Article of world-known French orthodox theologian *Olivier Clement* about relations between sexuality and Orthodoxy co-oncentrates on the historical and theological bases and on the term “oikonomia” in context of human relations. Translated from French by Margus Ott.

4. Love, Marriage and Sexuality. Orthodox theological perspectives for a new millennium

Theological presentation of *Fr. John Chrysavgis*, Professor of Holy Cross School of Theology in Boston on topics of love, marriage and sexuality during the conference of Orthodox youth in Constantinople. He describes the very essence of love: both human and divine. He also watches marriage in relation with monasticism and sacramentality. Translated from English by Fr. Sakarias Leppik.

5. Homosexuality: a natural unnaturality?

A theological analysis about delicate question of homosexuality, written by prof. Hdr. Archimandrite *Grigorios D. Papathomas*. He writes on relations between orthodox christian way of life and homosexuality, on theological

meaning of heterosexuality and christian attitudes towards homosexual relations and gives proposals on the social level, based on this very analysis. Translated from French by Tiina Niitvägi-Hellamaa.

6. On duties of the christian wife (old est. Risti Rahwa abbi kasa kohhus)

Riga Orthodox Seminary's theological journal called „Jumala Kartuse Kool” (eng. School of Piety), published on 1857 – 150 years ago - an article on seven duties necessary to have to be good orthodox wife. This particular article, written in archaic Estonian is now published as facsimile.

7. The Fifth and Sixth Sermons of our holy father John the Chrysostom

The Fifth sermon of the Church Doctor, *St. John the Chrysostom* tells us about necessity to be moderate in everything people do. The Sixth sermon calls young Christians not to waist their time for theatre and totalizator, but to seek for spiritual values, participating rather by Christian meetings. Translated from Greek by Fr. Mattias Palli.

138

8. Orthodoxy in Estonia

The historian *Jüri Kotšinev*, a member of Estonian Academical Society of Military History opens the historical backgrounds of developments of orthodoxy in Estonia. He pictures many famous historical orthodox figures: creators both Estonian Republic and Estonian Orthodox Church and leaders in society.

9. An Estonian between Lutheranism and Orthodoxy

The church historian, Dr. theol. *Riho Saard* writes on historical reasons of Estonian nation to choose between lutheran protestantism and orthodoxy. His article shows, how both lutheran and orthodox values have influenced values of today's Estonians.

10. Art of Siim-Tanel Annus

Estonian artist born on 4. January 1960. Though he's exhibitions have always contained works done by different art technics, he is mostly well-known by his performances on 1980-es and 1990-es like “White birds” 1981, “King's footsteps” 1986 or “Five Epiphanies of the King” 1987.

Резюме

1. Сердце в одну минуту может измениться несколько раз... Стихотворное переложение на эстонский язык одного из изречений св. прав. Иоанна Кронштадского из широко известного сочинения «Моя жизнь во Христе». Св. Иоанн Кронштадский в свое время помогал эстонскому епископу свщмч. Платону собирать средства на строительство православного храма св. Исидора в С.-Петербурге для эстонских верующих.

2. Брак в Православной Церкви

Митрополит Таллинский и всея Эстония Стефан рассматривает вопрос о месте брака в Православии. В статье затрагиваются аспекты богочеловеческого, таинственная и духовная стороны брака, даются исторический и библейский обзоры развития института брака и предлагается богословское объяснение разводов. Перевод с французского языка Тийны Нийтвяги.

139

3. Православная Церковь и Сексуальность

Статья известного французского богослова Оливье Клемана о связи сексуальности и православия сосредоточена на исторической и богословской основах проблемы и трактует термин «икономия» в контексте человеческих отношений. Перевод с французского языка Маргуса Отта.

4. Любовь, брак и сексуальность. Православные богословские перспективы нового тысячелетия

Доклад о. Иоанна Хрисавгиса, профессора богословского колледжа Св. Креста в Бостоне на тему любви, брака и сексуальности, прозвучавший на конференции православной молодежи в Константинополе. В докладе рассматриваются подлинная сущность любви — как человеческая, так божественная, а также вопрос о браке в связи с монашеством и таинствами Церкви. Перевод с английского языка о. Захария Лепшика.

5. Гомосексуальность: естественная противоестественность?

Богословский анализ деликатного вопроса о гомосексуализме, сделанный архимандритом Григорием Д. Папатомасом. В статье рассматриваются проблемы соотношения православного образа

жизни и гомосексуальности, богословское значение гетеросексуальности и православная позиция по отношению к гомосексуальным связям.

6. Об обязанностях христианской жены

Богословский журнал Рижской православной семинарии «Школа благочестия» опубликовал в 1857 году – 150 лет назад – статью о семи обязанностях доброй православной жены. Воспроизводится факсимиле статьи, написанной на архаичном эстонском языке.

7. Пятая и шестая гомилии иже во святых отца нашего Иоанна Златоустого

Содержание пятой гомилии Отца Церкви Свт. Иоанна Златоуста – необходимость умеренности во всем, что делает человек. Шестая гомилия призывает юных христиан не терять времени в пустых развлечениях, но стремиться к духовным ценностям и больше времени проводить в собраниях христиан.

140

8. Православие в Эстонии

Историк Юрий Кочинев, член Эстонского академического общества военной истории пишет об исторических предпосылках развития православия в Эстонии. Он воссоздает портреты многих известных исторических и общественных православных деятелей – основателей Эстонской Республики и Православной Церкви Эстонии.

9. Эстонец между лютеранством и православием

Историк Церкви, доктор богословия Рихо Саард анализирует исторические причины выбора эстонцев между протестантством и православием. Его статья показывает, каким образом лютеранские и православные ценности повлияли на систему ценностей современных эстонцев.

10. Творчество Сийма-Танеля Аннуса

Эстонский художник родился 4 января 1960 г. На его выставках всегда представлены работы, выполненные в различной технике, однако наибольшую известность художнику принесли перформансы 1980 и 1990-х гг.: «Белые птицы» (1981), «Следы шагов короля» (1986) и «Пять явлений короля» (1987).